

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ПАДАЛКА ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 811'42.131.1

**РІЗНОРІВНЕВІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ
В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ**

спеціальність 10.02.05 – романські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю. М. Падалка

науковий керівник –

Ніна Миколаївна Корбозерова

докторка філологічних наук, професорка

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Падалка Ю.М. Різномірні засоби вираження модальності в сучасній іспанській мові. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.05 – романські мови. Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України, Київ, 2025.

У дисертації здійснено системний аналіз категорії модальності в сучасній іспанській мові на матеріалі іспаномовних різножанрових текстів ХХ-ХХІ ст. **Актуальність роботи** зумовлена необхідністю комплексного аналізу модальності в сучасній іспанській мові з урахуванням функційно-семантичного підходу. Відсутність цілісного підходу до вивчення модальності як багаторівневої структури актуалізує дослідження її мовних засобів на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Особливої уваги потребують різножанрові тексти ХХ–ХХІ століття, де модальність виступає засобом вираження авторської позиції та емоційної оцінки, як то художні (прозові, поетичні) та масмедійні тексти. У контексті глобалізації вивчення механізмів вираження суб'єктивності мовця є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Практичне значення роботи визначається тим, що у ньому систематизовано представлено різномірні засоби вираження модальності в сучасній іспанській мові на матеріалі різножанрових текстів ХХ-ХХІ століття з урахуванням як структурних, так і функційних особливостей. Отримані результати можуть бути використані як методологічне підґрунтя у викладанні курсів «Теоретична граматика іспанської мови», «Лексикологія іспанської мови», «Стилістика іспанської мови», а також дисциплін вільного вибору здобувача, присвячених комунікативним стратегіям і тактикам, лінгвістиці тексту, дискурсології, загальному мовознавству. Актуалізовані спостереження і сформульовані висновки можуть також стати методологічною базою для написання бакалаврських та магістерських робіт.

Наукова новизна роботи полягає у здійсненні цілісного, міжрівневого аналізу категорії модальності в сучасній іспанській мові на матеріалі іспаномовних різножанрових текстів ХХ-ХХІ століття, що дало змогу виявити комплексні закономірності її функціонування у мовленні. Модальність розглянуто як лексико-граматичну та функційно-семантичну категорію; визначено різнорівневі засоби вираження модальності з урахуванням особливостей її структурування, виокремлення форм та значень, які співвідносяться з певними функціями та виражають відношення семантики висловлювання до дійсності з погляду мовця.

Систематизовано лінгвістичні засоби, які беруть участь у формуванні модальної системи сучасної іспанської мови, зокрема: дієслівний стан та час, модальні дієслова, модальні прислівники, типи речень за комунікативною функцією (декларативи, квеситиви, експресиви, імперативи, оптативи), що дозволило комплексно описати модальну парадигму іспанської мови з погляду її структурної реалізації. Встановлено, що сукупність чинників, які впливають на формування модальності, ділиться на два великих класи, відповідно до комунікативної функції: модальність висловлювання та модальність повідомлення. Модальність висловлювання виражає різне ставлення мовця до слухача, на відміну від модальності повідомлення, яка виражає ставлення мовця до повідомлення, пояснюючи зв'язок між мовцем та повідомленням.

Встановлено, що модальність повідомлення охоплює два ключові підтипи: логічну модальність, яка характеризує онтологічний статус повідомлення (реальність, можливість, необхідність); оцінну (суб'єктивну) модальність, що репрезентує індивідуальну оцінку мовця, його впевненість, сумнів, переконання тощо.

Логічна модальність характеризує спосіб, в якому підмет представляє присудок речення як реальний, умовний (або необхідний) або ймовірний (можливий), тобто, у межах реального, випадкового або нереального. Оцінна модальність характеризує спосіб, яким суб'єкт позиціонує повідомлення з точки зору оцінювання, а також з точки зору суб'єктивності.

Вперше встановлено та обґрунтовано специфіку співвідношення між категорією модальності та дієслівним способом в сучасній іспанській мові. Виявлено, що спосіб як категорія здатна передати модальність, проте не всі способи відносяться до одного типу модальності. Наказовий спосіб стосується лише модальності висловлювання, тоді як дійсний та умовний спосіб відносяться до модальності повідомлення. Завдяки способу встановлюється зв'язок мовець – повідомлення. Спосіб виражає суб'єктивність або «уявне представлення» та навіть «нереальність» і охоплює логічну та оцінну модальність.

Вперше на матеріалі сучасної іспанської мови системно проаналізовано мовні засоби, що функціонують у межах експресивної модальності, зокрема: модальні оператори, що уточнюють ступінь достовірності, впевненості або сумніву щодо повідомлення; оператори дефінітивності, які слугують маркерами фактичності або припущення; адвербіальні вирази та препозиційні синтагми, що передають емоційне ставлення мовця, його наміри, переконання чи комунікативні установки.

Виявлено функційні характеристики згаданих засобів, встановлено їх здатність виражати не лише семантико-логічні значення, а й перлокутивний ефект, що виявляється у впливі на адресата, інтерпретації сказаного, акцентуванні суб'єктивної модальності тощо.

Окреслено нові підходи до аналізу допоміжних слів, які вказують на інтенції та ставлення мовця до співрозмовника або повідомлення, а також уточнено їхню роль у формуванні типу модальності: суб'єктивної (пов'язаної з індивідуальною позицією мовця) чи об'єктивної (пов'язаної з раціональним обґрунтуванням або фактичністю).

Встановлено, що модальність висловленого виражає ставлення мовця, а саме внутрішні ставлення, що стосуються диктуму. Оператори, що позначають ставлення мовця (необхідність, дійсність, можливість, сумнів, впевненість) є тими елементами, що формують тип модальності висловленого. Допоміжні слова, які носять характер аргументу, є показниками

об'єктивності, вони уточнюють та конкретизують ідею ствердження, правдивості, сумніву того, що повідомляється. Допоміжні слова, які стосуються висловлювання, вказують на наміри та ставлення мовця стосовно повідомлення та свого співрозмовника, і слугують засобами вираження суб'єктивності.

Результати дослідження становлять інтерес для подальших праць у межах когнітивної лінгвістики, функційного синтаксису та перекладознавства. Перспективним є дослідження вираження засобів модальності на фонологічному рівні в сучасній іспанській мові.

Ключові слова: алетична модальність, епістемічна модальність, деонтична модальність, лексико-граматичні засоби, логічна модальність, об'єктивна модальність, суб'єктивна модальність, модальні оператори, експресивна модальність.

ABSTRACT

Padalka Yu.M. Multilevel Means of Expressing Modality in the Modern Spanish Language. – Qualification Research Paper. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.05 – Romance Languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2025.

The thesis presents a systematic analysis of the category of modality in modern Spanish based on Spanish-language texts of various genres from the XX and XXI centuries. The relevance of the research lies in the need for a comprehensive analysis of modality in modern Spanish taking into account the functional and semantic approach. The absence of an integrated approach to the study of modality as a multilevel structure highlights the need to investigate its linguistic means at the lexico-semantic, morphological, and syntactic levels. Special attention is given to multigenre texts of the XX and XXI centuries, where modality serves as a means of expressing the author's stance and emotional evaluation, such as literary (prose and poetic) and media texts. In the context of globalisation, the study of mechanisms for expressing speaker's

subjectivity is relevant both theoretically and practically.

The practical significance of the study lies in the systematic presentation of the multilevel means of expressing modality in modern Spanish based on various genres of texts from the XX and XXI centuries, considering both structural and functional characteristics. The findings may serve as a methodological foundation for teaching such courses as “Theoretical Grammar of the Spanish Language”, “Lexicology of the Spanish Language”, “Stylistics of the Spanish Language”, as well as elective courses focused on communicative strategies and tactics, text linguistics, discourse studies, and general linguistics. The observations and conclusions drawn may also serve as a methodological basis for writing bachelor’s and master’s theses.

The scientific novelty of the research lies in the comprehensive consideration of modality as both a lexico-grammatical, functional, and semantic category. The study identifies the multilevel means of expressing modality taking into account the specific features of its structuring and distinguishing forms and meanings associated with particular functions. These reflect the speaker’s perspective on the relationship between the semantics of the utterance and reality.

The linguistic means involved in the formation of the modal system of modern Spanish are systematised, including: verb mood and tense, modal verbs, modal adverbs, and sentence types based on communicative function (declarative, interrogative, expressive, imperative, optative). This allowed for a comprehensive description of the modal paradigm in Spanish from the standpoint of its structural realisation. It was established that the set of factors influencing the formation of modality can be divided into two broad classes according to communicative function: modality of the utterance and modality of the message. The modality of the utterance expresses the speaker’s attitude towards the listener, as opposed to the modality of the message, which reflects the speaker’s attitude towards the content being conveyed, explaining the relationship between the speaker and the message.

It was found that the modality of the message encompasses two key subtypes: logical modality, which characterises the ontological status of the message (reality, possibility, and necessity); evaluative (subjective) modality, which represents the

speaker's individual assessment, confidence, doubt, conviction, and so on.

Logical modality describes the manner in which the subject presents the predicate of the sentence as real, conditional (or necessary), or probable (possible), i.e., within the domains of the real, accidental, or unreal. Evaluative modality characterises the way in which the subject presents the message in terms of evaluation and subjectivity.

For the first time, the specific relationship between the category of modality and verb mood in modern Spanish has been identified and substantiated. It has been revealed that mood as a grammatical category is capable of conveying modality, although not all moods correspond to the same type of modality. The imperative mood pertains exclusively to the modality of the utterance, whereas the indicative and conditional moods pertain to the modality of the message. Mood helps establish the connection between the speaker and the message expressing subjectivity or an “imagined representation”, and even “unreality”, encompassing both logical and evaluative modalities.

For the first time in the context of modern Spanish, linguistic means functioning within expressive modality have been systematically analysed. These include modal operators that clarify the degree of certainty, confidence, or doubt regarding the message; operators of definitiveness that act as markers of factuality or supposition; adverbial expressions and prepositional phrases that convey the speaker's emotional stance, intentions, beliefs, or communicative attitudes.

The functional characteristics of these means have been identified showing their ability to express not only semantic and logical meanings but also influence on the addressee, interpretation of the utterance.

New approaches have been outlined for analysing auxiliary words that indicate the speaker's intentions and attitude towards the interlocutor or the message. Their role in forming the type of modality – subjective (linked to the speaker's individual stance) or objective (linked to rational justification or factuality) – has been clarified.

It has been determined that the modality of the utterance expresses the speaker's attitude, specifically internal attitudes relating to the dictum. Operators denoting the speaker's stance (necessity, actuality, possibility, doubt, and confidence) form the type

of utterance modality. Auxiliary words functioning as arguments serve as indicators of objectivity, refining and specifying the ideas of assertion, truthfulness, or doubt in the message. Auxiliary words relating to the utterance indicate the speaker's intentions, attitude towards the message and the interlocutor. They act as means of expressing subjectivity.

The results of the study are of interest for further research within the fields of cognitive linguistics, functional syntax, and translation studies. A promising area for further investigation is the study of phonological means of expressing modality in modern Spanish.

Keywords: alethic modality, epistemic modality, deontic modality, lexicogrammatical means, logical modality, objective modality, subjective modality, modal operators, expressive modality.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України:

1. Падалка Ю.М. Модальність як лінгвістична та філософська категорія. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. Вип. 46 (3). С. 133–139.
2. Падалка Ю.М. Семантичні властивості логічної модальності. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013. Вип. 30. С. 207–211.
3. Падалка Ю.М. Герменевтика як засіб тлумачення прихованого модального змісту. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2013. Вип. 23. С. 336–339.
4. Падалка Ю.М. Суб’єктивно-модальне значення словотворення (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2013. Вип. 24. С. 300–304.
5. Падалка Ю.М. Епістемічна та деонтична модальність в іспанській мові. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр

- КНЛУ, 2013. Вип. 31. С. 158–163.
6. Падалка Ю.М. Модальні відмінності в іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К., Логос, 2014. Вип. 25. С. 321–328.
  7. Падалка Ю.М. Емотивність як підкатегорія модальності (на матеріалі іспанської мови). *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. Вип. 50 (2). С. 174–180.
  8. Падалка Ю.М. Типи речень за модальністю (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2014. Вип. 32. С. 208–214.
  9. Падалка Ю.М. Взаємодія способу та модальності в іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2016. Вип. 29. С. 163–169.
  10. Падалка Ю.М. Модальності висловлювання–енунціації. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Юстон, 2021. Вип. 40. С. 52–60.

Статті у наукових іноземних періодичних виданнях:

1. Padalka Juliia. Modality and expression means in Spanish. *East European Scientific Journal. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2016. Vol.8 (12). P. 105–108.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ	21
1.1 Поняття модальності та особливості її вираження.....	21
1.2 Види категорії модальності.....	28
1.3 Емотивність як підкатегорія модальності.....	36
1.4 Модальні особливості в іспанській мові.....	44
1.5 Методика проведення дослідження.....	51
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2. МОДАЛЬНІСТЬ В ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ В	
ІСПАНСЬКІЙ МОВІ	57
2.1 Речення та висловлювання з позиції модальності.....	57
2.2 Концепція мовленнєвих актів з позиції модальності.....	92
2.3 Висновки до розділу 2.....	107
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ ЛЕКСИКО-	
ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ	
В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ	110
3.1 Модальність та засоби висловлювання в іспанській мові.....	110
3.2 Модальність та граматичні аспекти вибору способу в іспанській мові.....	117
3.3 Випадки подвійного вибору модальності в іспанській мові.....	135
3.4 Модальність висловлювання-енунціації.....	143
3.5 Вираження модальності судження за допомогою модальних операторів...	151
Висновки до розділу 3.....	161
ВИСНОВКИ	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	170
ДОДАТОК	199

ВСТУП

Робота присвячена дослідженню різнорівневих засобів вираження модальності в сучасній іспанській мові. Модальність розглядається як мовна універсалія, що відображає ставлення мовця до висловлюваного та може проявлятися на різних мовних рівнях (лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному). Вона трактується як важлива характеристика речення, яка передає оцінку, можливість, необхідність або інші відтінки суб'єктивного ставлення, і є предметом численних наукових дискусій у лінгвістиці.

Тлумачення, зміст та обсяг категорії модальності визначаються лінгвістичною парадигмою та науковими позиціями вчених. Питанню змісту та обсягу категорії модальності присвячено значну кількість праць. Це питання висвітлювалося як у *структуралізмі*, зокрема у працях А. Бельо і Р. Куерво [221–223], К. П. Карбонеро [234], М. Кріадо де Валь [239], М. Л. Лопес [276], Х. Рока Понса [299], Х. А. Перес Ріохи [293], С. Ревільї [298], так і у *функційній парадигмі*, у працях С. М. Амеліної [2], Л. В. Бережан [8], М. С. Власенко [23], Н. Й. Вус [24], О. Л. Даскалюк [30], А. П. Загнітко [41–43], В. А. Жук [35], В. В. Жуковська [39], І. С. Кіркової [50; 51], Ю. С. Любимової [74; 75], Дж. Наварро [283], Н. П. Руденко [132], В. В. Сухомлин [159], В. М. Ткачук [167; 169; 170], О. М. Тугай [175], Л. В. Умрихіної [180; 181], а також в *комунікативно-прагматичній парадигмі*, зокрема у працях Л. Артемова [213], Дж. С. Верстраете [307], Н. В. Гуйванюк [29], О. Л. Доценко [33], О. О. Драгомирецького [34], А. Кастильо [235], В. В. Козловського [52; 53], М. В. Мірченко [81; 83], І. А. Ломакіна [71–73], В. І. Охріменко [98; 105; 106], Т. А. Панчишиної [117; 118], Дж. Р. Серля [302], Н. В. Скибицької [144; 146], О. С. Червоної [196], В. Д. Шинкарука [203–205]. *Модальність як текстова категорія* розглядається у працях М. О. Бондарук [14], А. В. Корольової [55], Т. Нестеренко [88], Л. І. Ніжнік [286], І. В. Смушинської [148; 149; 150; 151; 152; 153], К. Тарасенка [160], В. М. Ткачук [173], П. Веббера, Х. Снелгроува, П. Мунгри [308],

Г. І. Харкевич [240] *модальність як дискурсивна категорія* розглядається у працях Дж. Байбі та С. Флайшмана [232], В. М. Брицина [15], Е. Г. Вебера та П. Бентівольо [309], О. М. Ільченко [47], Н. Сафонові [135; 136].

Незважаючи на різноаспектність вивчення модальності та значну кількість класифікацій цієї категорії найбільш розповсюдженим у лінгвістиці вважався її поділ на об'єктивну та суб'єктивну. У результаті зіставлення судження як поняття логіки та речення як поняття лінгвістики розрізняють об'єктивну модальність, за допомогою якої позначаються об'єктивні зв'язки дійсності як дійсні, можливі, необхідні та суб'єктивну модальність, що виражає характер пізнаності зв'язків об'єктивної дійсності, що розміщуються на шкалі від проблематичної до простої (немаркованої) і категоричної достовірності.

На формування теоретичних поглядів лінгвістів стосовно сутності категорії модальності та її обсягу вплинула концепція Ш. Баллі, що тлумачив модальність як категорію, побудовану на відношенні об'єктивного змісту висловлювання до дійсності та суб'єктивної оцінки повідомлюваного і виділяв три типи відношень: судження про факт, судження про оцінку факту, волевияв. У модусно-диктумній концепції Ш. Баллі [217] модальність визначається як синтаксична або семантико-синтаксична категорія. Модальність спочатку вивчається як синтаксична категорія. Представники структуралізму (К. П. Карбонеро [234], М. Кріадо де Валь [239], Х. Рока Понса [299]) вважають модальність лексико-граматичною категорією, яка, проте, є результатом взаємодії всіх рівнів мовної системи. Дослідження модальності як категорії, що виявляється на всіх мовних рівнях і, ширше, на рівні цілого тексту здійснюється у лінгвістиці тексту (Д. Х. Баранник [4], А. В. Корольова [55]). І. Р. Вихованець центральним у категорії модальності визначає значення реальності / нереальності й відносить модальність до реченнєвих категорій суб'єктивного семантико-синтаксичного спрямування [19–21].

У концепції функційно-семантичного поля (ФСП) О.В. Бондарка

постулюється положення про градуйований характер пізнання оточуючої дійсності мовцем, що розміщується на шкалі: достовірність, відносна достовірність, імовірність, проблематичність. Сутність концепції ФСП полягає у здійсненні проєкції логічних категорій на мовні.

Дослідники по різному тлумачать модальність, визначаючи її як граматичну, синтаксичну або семантичну категорію, розмежовуючи об'єктивну та суб'єктивну. Модальність є категорією, що співвідноситься з суб'єктивністю у мовленні та з експресивністю. Модальність виражає широкий спектр значень, відповідно до ставлення, яке займає мовець до свого висловлювання та співрозмовника демонструючи: впевненість, ймовірність, можливість, припущення, примус, впевненість, дозвіл, бажання, сумнів, передбачення, оцінку, емоційне ставлення тощо.

Ш. Баллі запропонував визначати у кожному з речень певний компонент, який би відповідав змісту модальності. Сучасні лінгвісти, зокрема, К. М. Тищенко [163; 165; 166] та В. М. Ткачук [174] вважають, що модальність знаходиться на металінгвістичному рівні, так як більшість лінгвістичних явищ, зафіксованих у граматиці певної мови, співвідноситься з операцією модальності у свідомості мовця. Виходячи з цієї точки зору, Дж. Байбі та С. Флайшман [232] вважають, що модальність є трансверсальною лінгвістичною категорією, а саме граматичною, семантичною та прагматичною одночасно. Універсальність категорії модальності уможливорює її дослідження в компаративістиці С. В. Сорокін [156]. Таким чином, дослідження модальності як багатоаспектної категорії вимагає застосування комплексного підходу.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю комплексного аналізу модальності в сучасній іспанській мові з урахуванням функційно-семантичного підходу. Відсутність цілісного підходу до вивчення модальності як багаторівневої структури актуалізує дослідження її мовних засобів на лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Особливої уваги потребують різножанрові тексти ХХ–ХХІ століття, де модальність виступає засобом вираження авторської позиції та емоційної оцінки, як то художні (прозові, поетичні) та

масмедійні тексти. У контексті глобалізації вивчення механізмів вираження суб'єктивності мовця є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Незважаючи на наявність окремих лінгвістичних розвідок, присвячених різним аспектам модальності в іспанській мові, досі відсутній узагальнений підхід до аналізу модальності як багаторівневої функційно-семантичної структури, що охоплює лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний рівні. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу мовних засобів вираження модальності з урахуванням їх структурних, семантичних та прагматичних параметрів.

Ми розуміємо модальність як міжрівневу комунікативно спрямовану граматичну надкатегорію, яка вказує на відношення змісту речення до дійсності з погляду мовця, і має комплексний, багатоаспектний вияв.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, затверджено Міністерством освіти і науки України: «Розвиток і взаємодія мов і літератур в умовах глобалізації» (БФ 044-01).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є встановлення закономірностей організації модальної системи сучасної іспанської мови, визначення різнорівневих засобів вираження категорії модальності з урахуванням їх структурних та функційних особливостей, виокремлення форм та значень, які співвідносяться з певними комунікативними функціями і виражають відношення значення висловлювання до дійсності з погляду мовця. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- всебічно розглянути й конкретизувати визначення категорії модальності, запропонувавши класифікації засобів її вираження;
- визначити сукупність мовних категорій, що є засобами вираження модальності у сучасній іспанській мові;

- виявити функційні особливості засобів вираження модальності в сучасній іспанській мові;
- описати становлення модальності, типологічні вияви та особливості її реалізації в іспанській мові;
- провести комунікативно-прагматичний аналіз модальності в сучасній іспанській мові на матеріалі різножанрових текстів ХХ-ХХІ століття з огляду на модальність висловлювання та висловленого.
- схарактеризувати різнорівневі засоби вираження модальності (лексико-семантичні, морфологічні, синтаксичні) в іспаномовних різножанрових текстах ХХ-ХХІ століття та визначити їхню роль у відтворенні внутрішніх переживань й позиції мовця.

Об'єктом дослідження є модальність як функційно-семантична та лексико-граматична категорія сучасної іспанської мови, яка виконує ключову роль у структуруванні висловлювання й організації комунікативної взаємодії.

Предметом дослідження виступають різнорівневі мовні засоби (лексико-семантичні, морфологічні, синтаксичні), за допомогою яких реалізується модальність у сучасній іспанській мові, а також механізми їхньої взаємодії на рівні висловлювання й мікроконтексту.

Джерельною базою слугували іспаномовні різножанрові тексти, які охоплюють прозові художні тексти та поезію ХХ–ХХІ століття (роман, новела, оповідання, вірш) загальним обсягом 3881 сторінка та масмедійні ресурси, зокрема: Cadenaser (cadenaser.com), El País (elpais.com), Revista Love (revistalove.es), Marca – розділ Juegos Olímpicos Río (marca.com/juegos-olimpicos), а також окремі публікації, такі як El cupón falso та Jadzhi Murat [електронні джерела]. З вищезазначених джерел було дібрано 3863 мікроконтексти вживання модальних операторів модальності висловлювання (*modalidad del enunciado*), що складає 1721 одиницю (44,55%) та модальності висловленого (*modalidad de lo enunciado*), що складає 2142 одиниці (55,45%).

Методи дослідження зумовлені тлумаченням категорії модальності як універсального багатоаспектного явища, що виражається на всіх мовних рівнях.

З метою забезпечення достовірності отриманих результатів та сформульованих висновків використано методи дослідження, що формують цілісний комплекс вивчення категорії модальності. У роботі було використано загальнонаукові (*аналіз та синтез, індукція, дедукція, метод суцільної вибірки, метод кількісних підрахунків*) та суто лінгвістичні методи дослідження. Метод суцільної вибірки застосовано для вибору репрезентативних текстів, що забезпечує об'єктивність та повноту дослідження модальності у різножанрових текстах. З метою визначення продуктивності аналізованих одиниць, застосовувався метод кількісних підрахунків. Метод *опозицій* застосовано для розмежування модальності висловлювання-енунціації та модальності висловленого. Метод *компонентного аналізу* використано для типології та інвентаризації засобів вираження модальності в сучасній іспанській мові, визначення чинників їх формування та критеріїв розрізнення різновидів. *Функційно-семантичний* аналіз визначає функції та семантичні параметри модальних операторів, а також розкриває їх потенціал у маркуванні інтенсифікації та мітигації ілокутивних сил. *Контекстуальний аналіз* застосовано для інтерпретації семантики модальних операторів у рамках комунікативної ситуації, зокрема для визначення їх ролі в сегментації дискурсу та перлокутивному ефекті мовленнєвих актів.

Наукова новизна роботи полягає у здійсненні цілісного міжрівневого аналізу категорії модальності на матеріалі іспаномовних різножанрових текстів ХХ-ХХІ століття, що дало змогу виявити комплексні закономірності її функціонування у мовленні. У роботі *вперше*:

- розглянуто модальність як ознаку речення та висловлювання енунціації, що виражається на різних мовних рівнях: лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному;

- описано різнорівневі засоби вираження модальності в сучасній іспанській мові з урахуванням їхніх структурних та функційних особливостей, виокремлення форм та значень, що співвідносяться з певними

комунікативними функціями та виражають відношення значення висловлювання до дійсності з погляду мовця;

- об'явлено вживання мовленнєвих актів (МА) залежно від жанрово-тематичної специфіки;

- з'ясовано співвідношення модальності висловлення та модальності висловленого в сучасній іспаномовній різножанровій літературі;

- встановлено продуктивність найбільш поширених операторів модальності в іспаномовній художній прозі, поезії та масмедійних текстах ХХ–ХХІ ст.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Модальність у сучасній іспанській мові є полікомпонентною граматико-семантичною категорією, яка охоплює низку різнорідних мовних засобів: граматичний стан, часові форми, модальні дієслова, прислівники, синтаксичні структури, типи речень (стверджувальні, питальні, спонукальні тощо). Формальними показниками модального значення в синтаксичних структурах є спосіб дієслова, модальні дієслова, предикати пропозиційного відношення. Модальність має комунікативну природу і реалізується у двох основних вимірах: модальність висловлювання і модальність повідомлення. Така двоплощинна класифікація забезпечує більш точне моделювання комунікативної ситуації у висловленні.

2. Модальність висловлювання відображає суб'єктивне ставлення мовця до самого акту висловлювання, у тому числі інтенційний, емоційно-вольовий та епістемічний компоненти, у той час як модальність повідомлення стосується оцінки ймовірності, істинності або необхідності самої ситуації, описаної у висловленні. Граматична категорія способу дієслова в іспанській мові є ключовим маркером модальності повідомлення. Інтерпретація ситуації як реальної, можливої або бажаної зумовлює вибір між індикативом (маркером об'єктивного повідомлення), субхунтивом (маркером вираження сумніву, бажання, нереальності або дистанціювання) та умовним способом (маркером гіпотетичної оцінки).

3. У сучасній іспанській мові засобами вираження модальності висловлювання є низка модальних операторів, до яких належать модальні прислівники, адвербіальні вирази, препозиційні синтагми, вигуки, що у співвіднесеності з їхньою функцією в іспаномовних художніх текстах можна поділити на модальні оператори-квеситиви, модальні оператори суб'єктивного судження, модальні оператори волевияву, уточнювальні модальні оператори, евалюативні модальні оператори, модальні оператори-екзортативи. Модальні оператори виражають суб'єктивне ставлення мовця до повідомлюваної інформації й виконують експлікативну, уточнювальну, оцінну функцію. У діалогічному мовленні вони є сигналами адресованості і виконують контактовстановлювальну функцію.

4. В іспаномовних різножанрових текстах модальні прислівники, адвербіальні вирази, препозиційні синтагми зі значенням оцінки, оператори дефінітивності утворюють цілісну систему експресивних маркерів, які створюють різнотональні відтінки емоційного ставлення мовця до фактів. У поєднанні зі специфічними синтаксичними конструкціями (інверсія для підсилення інтонації, емпатичні вставні конструкції) експресивна модальність формує вербальне середовище, в якому читач не тільки отримує інформацію про подію, але й переживає її разом із суб'єктом мовлення.

5. В іспаномовних різножанрових текстах ХХ-ХХІ ст. категорія модальності втілюється через мовленнєві акти: репрезентативи (акти констатації фактів у поєднанні з оцінкою), директиви (акти прохання чи наказу) та дубітативи (акти вираження сумніву й можливості), які в мікроконтексті за допомогою лексико-граматичних маркерів (епістемічні й аксіологічні оператори: *quizá*, *lamentablemente*, *creo*), синтаксичних форм (індикатив, субхунтив, умовні конструкції) і прагматичних засобів (інтонація, перформативні дієслова), передають ставлення мовця до вірогідності фактів і до адресата, поєднуючи градації впевненості та оцінки з моделюванням соціальної динаміки діалогу.

6. В іспаномовних різножанрових текстах ХХ-ХХІ ст. модальність

виконує роль стратегічного лінгвостилістичного та лінгвопрагматичного інструмента. Різномірні засоби вираження модальності не лише відтворюють внутрішні переживання й позицію мовця, а й виступають конструктивним засобом: модальність задає наративний ракурс, координує діалогічні взаємодії та спрямовує читача від об'єктивної події до суб'єктивної інтерпретації, формуючи складний художній світ твору.

Практичне значення роботи визначається тим, що отримані результати можуть бути використані як методологічне підґрунтя у викладанні курсів «Теоретична граматики іспанської мови», «Лексикологія іспанської мови», «Стилістика іспанської мови», а також дисциплін вільного вибору здобувача, присвячених комунікативним стратегіям і тактикам, лінгвістиці тексту, дискурсології, загальному мовознавству. Актуалізовані спостереження і сформульовані висновки можуть також стати методологічною базою для написання бакалаврських та магістерських робіт.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були предметом наукових доповідей на таких конференціях: Міжнародній науковій конференції «Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор» (Київ, 2013), Міжнародній науковій конференції «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми» (Київ, 2014), Всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» (Київ, 2013), Всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених «Філологічна наука в інформаційному суспільстві» (Київ, 2014).

Особистий внесок здобувачки. У дисертації всі фактичні дані отримано й опрацьовано самостійно, їх аналіз та інтерпретація виконані особисто авторкою. Усі праці за темою дослідження опубліковано одноосібно.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 11 одноосібних наукових публікаціях (2,4 друк. арк.), з яких 10 опубліковано у фахових виданнях України, та 1 – у науковому іноземному періодичному виданні.

Структура роботи. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох

розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків і списку використаних джерел загальною кількістю 328 позицій, з них 119 – іноземними мовами. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, з них 169 сторінок основного тексту.

У вступі обґрунтовано актуальність і наукову новизну теми, визначено мету та завдання дослідження, сформульовано об'єкт, предмет і методи, викладено основні положення, що виносяться на захист, висвітлено теоретичне й практичне значення отриманих результатів, а також наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження модальності» розглянуто теоретичні засади дослідження модальності, тлумачення терміна «модальність», основні підходи до її класифікації, а також до змісту й обсягу поняття в різних парадигмах лінгвістичних знань. Розглянуто її зв'язок із суб'єктивністю в мовленні та експресивністю, а також окреслено роль комунікативного контексту в реалізації зазначеної категорії. Встановлено, що модальна система сучасної іспанської мови є представленою різнорівневими мовними засобами (лексико-семантичному, морфологічному та синтаксичному рівнях) які можуть виражати різні модальні значення, при цьому для дослідження модальності висловлювання-енунціації та модальності висловленого оптимальним є розгляд модальності на всіх мовних рівнях.

У другому розділі «Модальність в теорії мовленнєвих актів в іспанській мові» розглянуто розмежування між модальностями висловлювання (інтерсуб'єктивними модальностями) та модальностями висловленого (суб'єктивними модальностями). Досліджено модальність з урахуванням комунікативно-прагматичних особливостей мовленнєвих актів, що дозволяє розкрити потенціал мовленнєвих структурно-складних маркерів інтенсифікації/мітигації (пом'якшення) іллокутивних сил всього висловлювання, інтерпретуючи модальність у вимірі психологічного стану адресантів, їх статусних і соціальних ролей. Проаналізовано особливості

вживання в сучасних іспаномовних різножанрових текстах ХХ-ХХІ ст. МА-репрезентативів, квеситивів, експресивів, директивів, дубітативів, оптативів, а також особливості вживання мовних засобів у зазначених типах висловлювань.

У **третьому розділі** «Особливості поєднання лексико-граматичних засобів вираження модальності в іспанській мові» модальність розглядається як комунікативно спрямована категорія, що передає ставлення мовця до висловленої ним думки та має значення можливості, ймовірності, бажаності, необхідності, впевненості, джерела повідомлення. Розглянуто модальність висловлювання-енунціації, що виражається за допомогою модальних операторів (квеситивів, суб'єктивного судження, волевияву, уточнюючих, евалюативних, екзортативів), які є маркерами ставлення мовця до змісту повідомлюваної інформації і виконують специфічні функції. Проаналізовано модальні оператори на позначення модальності висловленого, що здійснюють вмотивоване послаблення твердження, підсилення твердження та підтвердження / коригування.

У **висновках** підсумовано теоретичні та практичні результати проведеного дослідження, окреслено перспективи наукових розвідок у межах спеціальності 10.02.05 – романські мови.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ

1.1 Поняття модальності та особливості її вираження

Категорія модальності – це одна з найбільш дискусійних категорій у лінгвістиці та інших науках. Незважаючи на складність зазначеної категорії, різноманітність підходів до змісту та обсягу модальності, що визначаються різними вченими у контексті зміни лінгвістичних парадигм, вона залишається однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Довкола цієї теми накопичилося чимало різних поглядів – починаючи з того часу, коли вийшла друком перша об’ємна праця про модальність Ш. Баллі [217]. Але й надалі залишається багато нез’ясованих пунктів, розбіжностей у баченні та тлумаченні цього поняття. Багатогранний прояв модальності є підтвердженням універсальності цієї категорії та важливим проявом поняття та суті мови.

Категорія модальності привертала увагу з найдавніших часів логіків та філософів. У філософії дійсність і можливість розглядалися як «категорії, які характеризують актуальну даність буття у єдності з перспективами зміни його форм існування, а також сам процес цих змін» [188, с. 393]. На сучасному етапі модальність розглядається також і як логіко-філософська, і як лінгвістична категорія [63; 85; 127; 194]. Згадаймо, що концепція ФСП ґрунтується на екстраполяції логіко-поняттєвих категорій на мовні.

Визначення модальності, її зміст та обсяг змінювалися з плином часу і визначалися домінуючою лінгвістичною парадигмою. У *структуралізмі* модальність розглядається в працях А. Бельйо і Р. Куерво [221–223], К. П. Карбонеро [234], М. Кріадо де Валь [239], М. Л. Лопес [276], С. Ревільї [298], Х. Рока Понса [299], Х. А. Перес Ріохи [293] тощо. Теоретичний

синтаксис спрямовано на опис конститuentів речення, що утворюють структуру. У більш сучасних синтаксичних теоріях модальність визначається як одна з центральних мовних категорій, що властива кожному реченню [233; 303; 304].

Функційна парадигма характеризується зміщенням акцентів від структурно-формального до функційного. Проекція логіко-поняттєвих категорій на мовні започатковує плідну концепцію функційно-семантичного поля, що дозволяє представити певне модальне поле з позицій ядра та периферії, структуроване мовними засобами, що виконують певну функцію. Так, об'єктом дослідження виступають категорія спонукальності в дисертаційному дослідженні Л. В. Бережан [8], семантико-граматична характеристика імператива в дисертації О. Л. Даскалюк [30], умовний спосіб як конститuent ближньої периферії ФСП спонукальності в наукових розвідках В. А. Жук [35], ФСП оптативної модальності у роботі А. Біцілі та О. Лимаренко [13]. Дослідниця І. С. Кіркоська вивчає засоби вираження ФСП проспективної модальності та футуральності [50; 51]. Дисертаційне дослідження Н. П. Руденко присвячено семантико-синтаксичній природі поля умовності [132]. Наукові розвідки В. М. Ткачук ґрунтуються на кореляції логічної та лінгвістичної модальності і визначенні домінанти модального поля [168; 171]. Об'єктом дослідження Л. В. Умрихіної постають такі категорії, як оптатив, екзортатив, імператив [178; 180–182]. Ю. С. Любимова досліджує модальне поле можливості та субполе достовірності в сучасній китайській мові [74; 75].

У *комунікативно-прагматичній парадигмі* модальність досліджується з опорою на комунікативну ситуацію і включає такі види модальних значень, як: оцінка мовцем змісту висловлювання в аспекті реальності vs ірреальності; оцінка мовцем ступеня впевненості у змісті повідомлення; оцінка ситуації з позицій можливості, необхідності або дезидеративності; комунікативна функція висловлювання, що продукується мовцем; оцінка висловлювання мовцем [106, с. 26]. Якщо при структуралізмі модальність розглядалася

здебільшого як морфологічна категорія, то у функційній і комунікативно-прагматичній парадигмі до аналізу долучаються лінгвопрагматичні категорії, пов'язані з комунікативною ситуацією та її параметрами [там само, с. 26,27].

Дослідження модальності у комунікативно-прагматичній парадигмі здійснюються з опорою на параметри комунікативної ситуації. Так, у працях В.В. Козловського структурно-семантична організація синтаксичних одиниць розглядається у зв'язку з їх комунікативно-прагматичною спрямованістю [52; 53]. У монографії О. Л. Доценко синтаксис розглядається як семантико-прагматичний [33]. Наукові розвідки В. Д. Шинкарука спрямовані на репрезентацію модусних категорій [203–205]; при цьому модус тлумачиться ширше і виходить за межі власне дієслівного способу. Т. А. Панчишина вивчає модальне значення ірреальності [117; 118]. М. В. Мірченко тлумачить категорію модальності як комунікативно орієнтовану [81; 83], а синтаксичні одиниці розглядаються у взаємозв'язку структурного та функційного аспектів [80; 82]. О. О. Драгомирецький вивчає висловлювання гіпотетичної модальності в аспекті встановлення кореляції між семантичним типом і структурою референції [34]. В публікаціях Н. В. Скибицької епістемічна модальність вивчається у діяхронічному аспекті [141–143]. А. Кастільйо досліджує роль прагматичних маркерів у формуванні категорії модальності в сучасній іспанській мові [235].

Модальність як *текстова категорія* розглядається у працях М. О. Бондарук [14], А. В. Корольової [55], Т. Нестеренка [88], І. В. Смушинської [151; 153; 154], К. Тарасенка [160], В. М. Ткачук [173], П. Веббера, Х. Снелгроува та П. Мунгри [308]. Модальність як *дискурсивна категорія* розглядається у працях Дж. Байбі та С. Флайшмана [232], В. М. Брицина [15], Е. Г. Вебера та П. Бентівольо [309], О. М. Ільченка [47], Н. Сафонової [135; 136].

Розглянемо основні тлумачення категорії модальності. Якщо у дослідженнях епохи структуралізму модальність розумілася дещо звужено [25; 177; 251; 268; 269; 271], то на сучасному етапі модальність визначається

як універсальна функційно-семантична категорія, що виражає різні види відношення висловлювання до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації того, що повідомляється мовцем – суб'єктом модальної оцінки [139; 180; 243; 250; 255]. Модальність отримує статус мовної універсалії – категорії, властивої усім мовам [227; 228; 232; 290]. Багатьом лінгвістам притаманна думка, що модальність виражає відношення змісту висловлювання до дійсності з погляду мовця [2; 214; 302]. Незважаючи на це, є багато відмінних поглядів як щодо семантичного обсягу категорії модальності, так і її лінгвістичного статусу, засобів її вираження в мові та співвідношення з іншими категоріями [290; 292; 294; 295]. Так, деякі з дослідників уводять у коло модальних значень відмінності за цільовою установкою висловлювання, твердження та заперечення, емоційно-експресивні значення, функційні типи речень. Проте найбільш розповсюдженим є підхід, згідно з яким модальність поділяється на об'єктивну та суб'єктивну.

У мовознавчих дослідженнях є різні способи визначення модальності. До найбільш типових належать три види дефініції.

1. Перший з трьох найбільш типових видів дефініції модальності тлумачить модальність як *відношення змісту висловлювання до дійсності*. За допомогою категорії модальності виражається відповідність або невідповідність змісту речення фактичній дійсності. Модальність є невід'ємною рисою речення, а суб'єктивні чинники, пов'язані з особою мовця (у тому числі й відношення мовця до змісту висловлювання вважаються несуттєвими. Йдеться про розуміння модальності як об'єктивної, незалежної від мовця категорії. Абсолютизація об'єктивності при тлумаченні модальності є характерною для представників структуралізму, зокрема, Д. М. Фельдмана [244], Дж. Люка Дюрана [277], Дж. Перес Ріоха [293].

2. Відповідно до другого виду дефініції, модальність розуміється як *відношення мовця стосовно змісту висловлювання*. Так, за словами В. Малджієвої, «модальність – це відношення мовця до змісту

висловлювання» [278, с. 122]. Дослідники у галузі лінгвістики тексту тлумачать модальну позицію як позицію творця висловлювання щодо події, ситуації, стану речей, які описані у даному висловленні [220; 226; 234]. Категорія модальності у Словнику мовознавчої термінології визначається як «певне суб'єктивне відношення мовця до того, що становить зміст його висловлювання (як, наприклад, невпевненість, сумніви, припущення)» [25, с. 135].

3. Третій підхід до дефініції категорії модальності *поєднує у собі обидві попередні позиції*. Модальність тлумачиться як складна категорія, для якої характерним є ряд явищ, що накладаються одне на одне. Модальність як логіко-семантична категорія досліджується в комунікативному аспекті з урахуванням чинників комунікативної ситуації, зокрема, взаємозв'язків між мовцем, адресатом, змістом висловлювання та позамовною дійсністю. В. Шмілауер вирізняє два основні типи модальності і дає їм окремі визначення: модальність у вузькому значенні, яка є відношенням змісту висловлювання щодо дійсності, та модальність у ширшому значенні, тобто типи речення з точки зору позиції того, хто говорить [305, с. 342].

Отже, в мовознавстві існує широке і вузьке розуміння категорії модальності. Згідно з вузьким підходом, *мовна модальність* розуміється як прямий аналог однойменної логічної модальності. Дійсний спосіб ототожнюється з модальністю дійсності, наказовий спосіб – з модальністю необхідності, умовний спосіб – з модальністю можливості. Цей підхід підтримують у своїх роботах представники логіко-філософського напрямку, що розглядають співвідношення модальності і предикативності. Проте таке розуміння категорії модальності признається неправомірним, оскільки крім модальних значень дійсності, необхідності та можливості, мовна модальність виражає значення обов'язку, наміру, бажання, припущення і т. ін.

У широкому розумінні модальність тлумачиться як семантична категорія, що виражає відношення змісту висловлювання до позамовної дійсності з погляду мовця, причому в змістовний обсяг цієї категорії

включаються не тільки значення реальності, ірреальності, достовірності, ймовірності, можливості, необхідності, бажаності, спонукання, але й твердження та заперечення. Мовознавці роблять спробу врахувати безліч різнопланових модальних рівнів, що іноді приводить до надмірно широкого розуміння категорії модальності.

Деякі прихильники комунікативно-прагматичного підходу до дослідження модальності, зокрема, М. Грепл, у своїх дослідженнях ґрунтуються на комунікативній спрямованості висловлювання. Вони виділяють розповідну, питальну і спонукальну модальність, а також включають у коло модальних значень твердження і заперечення. На наш погляд, категорії модальності не стосуються значення твердження і заперечення, оскільки вони є самостійними логічними категоріями і не мають модального характеру.

Протягом тривалого часу у лінгвістиці була поширена теорія про розподіл модальності на два протилежні типи: модальність реальності (дійсності) і модальність ірреальності (недійсності). Згідно цієї теорії, модальність поділяється на складові частини, залежно від того, наскільки зміст висловлювання відрізняється від дійсності: у разі повної відповідності змісту висловлювання дійсності говорять про *реальну модальність*, у разі невідповідності того, про що повідомляється, фактам об'єктивної дійсності йдеться вже про *ірреальну модальність*. Повідомлення реального характеру виражають упевненість, відсутність у мовця сумнівів щодо правильності того погляду, якого він дотримується, оскільки вони носять характер констатації фактів дійсності. За допомогою ірреальної модальності можуть передаватися найтонші відтінки відношення дії до дійсності, встановлюваної мовцем. Модальність нереальності розпадається на наступні семантичні види: спонукальна модальність [8], бажана модальність [13], гіпотетична модальність [34], модальність наміру [33; 118], модальність необхідності й деонтичності [14; 103], модальність можливості й неможливості [58; 102].

У мовознавстві існують суперечливі думки з приводу включення у

категорію модальності категорій емотивності й експресивності. Одні вчені вважають, що емоційне відношення до пізнаваного завжди нерозривно пов'язане з логічною оцінкою і є важливою складовою модальності. Інші вважають, що емотивність та експресивність слід відмежовувати від модальності.

Модальність виражає відношення змісту висловлювання до дійсності не в плані визначення характеру людських емоцій, а в плані його реальності або нереальності. На відміну від модальності, емоційність та експресивність є процесом психічної діяльності людини й істотно відрізняються від ментальної діяльності.

У межах сучасної лінгвістики, що характеризується поліметодологічним і поліпарадигмальним підходом, спостерігається стійка тенденція до розгляду модальності як універсальної гіперкатегорії, яка інтегрує різнорівневі мовні явища. У цьому контексті модальність перестає сприйматися виключно як граматична або лексико-семантична категорія і постає як багатоаспектна структура, що охоплює формальні, семантичні, прагматичні й когнітивні компоненти. Її структура включає елементи, які є неоднорідними за смисловим наповненням, граматичними властивостями та ступенем експлікації на різних рівнях мовної системи (фонологічному, морфологічному, синтаксичному, лексико-семантичному тощо) [31, с. 229]. Такий підхід відповідає загальним тенденціям розвитку функційної граматики й дискурс-орієнтованих напрямів, що акцентують увагу на смислотворчій та комунікативній функції мовних одиниць. У концепції В. І. Охріменко модальність розглядається як універсальна багатоаспектна категорія [105; 74]; мовні засоби вираження модальності здійснюють «фіксування постійного балансу між об'єктивним і суб'єктивним, онтологічним і гносеологічним, синтезом і аналізом, співвідношення яких визначається чинниками об'єктивної дійсності, вербалізованими у мікротексті функціонування модальних засобів» [106, с. 15]. Встановлюються закономірності розкриття смислової структури модальних одиниць в аспекті встановлення взаємозалежності між семантикою як згорнутою

структурою та мовними засобами, що безпосередньо сполучаються з модальною одиницею, вживаються у висловлюванні, до складу якого вона входить або у суміжних висловлюваннях [100–104].

Модальність як вияв антропоцентричного характеру мови – це важлива та багатоаспектна категорія, аналіз якої базується на функційно-семантичному підході до мовного контексту. Встановлення модальних відношень ґрунтується на визначенні складу власне модальних і співвідносних слів на їх значенні щодо відношення повідомлюваного до дійсності у тому чи іншому контексті.

Таким чином, теоретичні питання категорії модальності, які розглядаються по відношенню до різних мов, характеризуються різноплановістю, при цьому до категорії модальності включають різні засоби вираження, що зумовлюється поглядом науковців у різних парадигмах лінгвістичних знань. Різноманітні тлумачення природи категорії модальності, безумовно, пов'язані зі складністю цієї проблеми і різним підходом до визначення семантичного обсягу і лінгвістичного статусу цієї категорії.

1.2. Види категорії модальності

Категорія модальності належить до ряду найбільш різнопланових та поліаспектних мовних категорій. Оскільки дослідники розглядають модальність як комплексну категорію, можна говорити про існування різних рівнів її вивчення, основними з яких є: формально-граматичний, логіко-поняттєвий, функційно-комунікативний. Різноплановість та рівні дослідження категорії модальності є властивими категорії модальності в романських мовах, зокрема, в іспанській.

Більшість лінгвістів диференціюють категорію модальності, поділяючи її на об'єктивну та суб'єктивну. Ще Ш. Баллі розглядав модальність як категорію, побудовану на відношенні об'єктивного змісту висловлювання до дійсності та суб'єктивної оцінки повідомлюваного. Він виділяв три види

відношень:

- 1) судження про факт (наявність vs відсутність певного положення справ);
- 2) судження про оцінку факту (вираження емоцій стосовно певного положення справ);
- 3) волевиявлення (вираження наявності vs відсутності бажаності стосовно певного положення справ) [217].

Об'єктивна модальність характеризується як висловлювання суб'єкта про реальне положення справ, при цьому суб'єкт не проявляє свого суб'єктивного відношення до предмета розмови. Об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання та виступає однією з категорій, яка формує предикативну одиницю – речення. Об'єктивна модальність специфікується як реальна, гіпотетична, волюнтативна, при цьому вона виражає відношення мовця до дійсності в плані реальності (здійснення) та ірреальності (нездійснення).

Головним засобом вираження модальності у романських мовах, зокрема, в іспанській, виступає категорія способу дієслова. На синтаксичному рівні об'єктивна модальність представлена протиставленням форми синтаксичного дійсного способу формам синтаксичних ірреальних способів (умовного, бажаного, спонукального та ін.). Категорія дійсного способу (індикатива) містить у собі об'єктивно-модальні значення реальності, тобто часової визначеності. Об'єктивна модальність органічно пов'язана з категорією часу і диференційована за ознакою часової визначеності / невизначеності. Об'єктивно модальні значення організовуються в систему протиставлень, що виявляються у граматичній парадигмі речення [22; 44; 45; 49].

Суб'єктивна модальність у романських мовах, зокрема, в іспанській, визначається як категорія, що включає імовірність, припущення, категоричність, при цьому виділяється суб'єктивна модальність можливості, необхідності, бажаності. Комунікативна модальність завжди передбачає наявність суб'єкта мовлення, який формує оцінне висловлювання із

включеним препозитивним компонентом, що сигналізує про модальну настанову мовця. Препозитивний компонент – це елемент висловлювання, що передує основному повідомленню (диктуму) і слугує засобом вираження ставлення мовця до сказаного. Він може бути представлений різними мовними засобами – модальними словами, частками, адverbіальними конструкціями, синтаксичними структурами, які маркують оцінку, емоційну забарвленість або ступінь впевненості. Саме препозитивний компонент виконує функцію когнітивного та емоційного «входу» до висловлювання, структуруючи інтерпретацію основного змісту з урахуванням інтенцій мовця. *Суб'єктивна модальність* – відношення мовця до того, про що повідомляється, на відміну від об'єктивної модальності, і є факультативною ознакою висловлювання. Сміслову основу суб'єктивної модальності характеризує поняття оцінки в широкому значенні слова, включаючи не лише логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію того, про що повідомляється, але й різні види емоційної (ірраціональної) реакції.

Розуміння суб'єктивної модальності як оцінки зумовлюється тим, що «у модальності відображається суб'єктивний момент висловлювання, трансформація відрізка об'єктивної дійсності через свідомість мовця» [156, с. 139].

Існує точка зору, що оцінність не пов'язана з семантикою модальності, оскільки при здійсненні оцінки нечітко виражено відношення змісту висловлювання до дійсності. Але факти мовлення вказують на те, що кожне висловлювання фактично містить у собі комплексну оцінку дійсності і її частин, деякі з них є явно вираженими, а деякі існують подібно до нульової морфеми.

Суб'єктивна модальність охоплює всю гаму реально існуючих у природній мові різноаспектних способів кваліфікації того, про що повідомляється. Засоби вираження суб'єктивної модальності діють як модифікатори головної модальної кваліфікації, що виражена дієсловним способом. В категорії суб'єктивної модальності в будь-якому висловлюванні

здійснюється протиставлення фактичного змісту (диктуму) та індивідуальної оцінки висловлених факторів (модусу) [215].

Завдяки суб'єктивній модальності ми можемо передавати ставлення до явищ, предметів чи подій у тому реченні, в якому про них повідомляємо. На побудову речення у мовленні впливає емоційний стан людини, що зумовлюється підбором лексики, вибором граматичної конструкції та інтонації [141, с.8]. Спостереження за мовцями та характеристика їхніх дій, свідчить про кореляцію між емотивністю мовлення та насамперед емоційним станом людини. Отже, модальність розглядається як активний когнітивний процес, у межах якого суб'єкт-мовець активно взаємодіє з уявленням, представленим у диктумі. У процесі мовленнєвого акта мовець не лише відображає реальність, але й надає цьому уявленню певну модальну спрямованість, визначаючи його ступінь ймовірності, можливості чи необхідності. Це дозволяє мовцеві виразити своє ставлення до події, явища чи предмета, адже кожне висловлювання не є лише механічним відображенням факту, а є інтерпретацією цього факту через призму суб'єктивної оцінки, емоцій та когнітивних процесів. Таким чином, модальність стає важливим інструментом передачі не тільки інформації, а й особистих установок мовця, його інтенцій та оцінок.

Об'єктивна модальність містить маркери відношення до дійсності і виражає відношення висловлювання до дійсності. Водночас конкретна пропозиція може нести в собі додаткове, суб'єктивно-модальне значення, що утворює у пропозиції другий модальний шар, що виражає специфічну якість відношення до дійсності з позицій мовця [154, с.10].

Багатоаспектність категорії модальності та недоцільність жорсткого поділу модальності на об'єктивну та суб'єктивну показано у концепціях функційно-семантичного поля (ФСП) [30; 35; 50; 132; 178]. Систему, що утворена та характеризується семантичною змінністю у межах поля, що відносяться до комплексу полів суб'єктивності-об'єктивності, утворюють категоріальні ситуації. Відомо, що роль, яку відіграють одиниці мови для

вираження думки в структурі мови, є функція, а функціонування будь-якої структурної єдності базується на поєднанні функції його елементів, оскільки без функції немає структури.

Таким чином, структура – це сукупність функційних і семантичних елементів, тобто – це осереддя певних функцій. Не може існувати структура без семантичної функції, оскільки структурне (функційне) існує завдяки семантичному полю, де особливістю є білатеральність функційної структури, що може виступати як суб'єктно / об'єктною, так і атрибутивною.

Основним компонентом оцінювання виступає суб'єкт оцінки, від якого залежить характер, інтенсивність і спрямованість оцінного висловлювання. Як зазначає дослідник, «суб'єкт оцінки відрізняється від суб'єкта дії та суб'єкта мовлення, оскільки ним може бути як автор тексту, так і адресат, або навіть соціальна група, яка артикулює певну систему цінностей» [170, с. 57]. Тобто, суб'єкт оцінки не обов'язково збігається з мовцем у вузькому розумінні – це може бути фігура, що виражає позицію певного соціального, культурного чи ідеологічного середовища. У такому підході суб'єкт оцінки постає як носій віртуальної системи еталонів, яка наявна в його свідомості й формує уявлення про позитивне/негативне, бажане/небажане, припустиме/неприпустиме тощо. Ця система – складна, ієрархічно організована і культурно зумовлена: вона визначає, яким чином мовець або фігура суб'єкта оцінки інтерпретує об'єкт висловлювання [там само, с. 50].

Крім того, важливо розрізняти пряме (авторське) та опосередковане оцінювання. У першому випадку оцінка збігається з позицією автора тексту, в другому – автор передає оцінку іншого суб'єкта, дистанціюючись від неї або залишаючи її відкритою для інтерпретації. Незважаючи на відмінність у джерелі оцінювання, у мовній реалізації часто використовуються одні й ті самі засоби вираження оцінних значень – лексичні одиниці з позитивною або негативною конотацією, модальні структури, інтонаційні маркери, метафоричні номінації тощо [57; 125; 131]. Це свідчить про те, що оцінка, незалежно від її джерела, реалізується у мові через стабільні та розпізнавані

мовні механізми, які активізуються у відповідному комунікативному контексті.

Фундаментально значущими аспектами мовної оцінки виступають її вияви на глибинному когнітивному рівні, що входять у мовну та перцептивну підсистему психіки, що у свою чергу веде до певних проявів аналогій у їхній структурі та функціонуванні [6; 7]. Призначення перспективно-оцінних процесів полягає у розпізнаванні об'єкта та його сприйнятті, яке безпосередньо пов'язане з мовно-мисленнєвими процесами і включає у себе також співвіднесення відображеного у свідомості в неопрацьованому вигляді органами відчуттів з уже закріпленими в пам'яті концептами та активізацію пов'язаних поняттям лексичних форм [170, с. 51, 52].

Суб'єкт / об'єкт – це білатеральна єдність, яка реалізується категорією особи, та в якій виступає дієслово [127]. Суб'єктно / об'єктна предикативна структура – це логічна структура пропозиції, де головним виступає предикат. Основними формами вираження суб'єкта є іменники, суб'єктні особові займенники, крім того, функцію суб'єкта може виконувати інфінітив, а також будь-яка субстантивована одиниця системи мови. У функції суб'єкта також можуть виступати підрядні речення [32].

В іспанській мові суб'єкт виконує три функції: структурну, семантичну та комунікативну. Структурна функція суб'єкта полягає у тому, що він обов'язково є компонентом предикативного комплексу. У функції суб'єкта можуть виступати конструкції з десемантизованими словами типу *es que*. Також підрядні речення можуть виступати у функції суб'єкта. Комунікативна функція отримує своє вираження при опущенні суб'єкта у наказовій формі.

Суб'єкт може виражатися нульовою морфемою при вираженні керування іншими мовними одиницями (інфінітивом, особовою формою дієслова, прислівником, іменником тощо). Семантичною функцією суб'єкта є позначення виконавця дії, носія стану або ознаки. Об'єкт, як і суб'єкт, відображає семантику предмета, проте у функційному плані, коли суб'єкт виражає дійову особу, об'єкт виражає особу або предмет, над яким

здійснюється дія, тобто як суб'єкт, так і об'єкт функціонують у комплексі з предикатом.

Суб'єктно / об'єктні відношення у діяхронії пов'язані з відмінковою парадигмою: у процесі еволюції романських мов здійснювалося аналітичне вираження суб'єктно / об'єктних відношень, тоді як у латинській мові вони виражалися синтетично. Суб'єкт, виражений у синтетичній парадигмі називним відмінком, став головним компонентом предикативного комплексу; тоді як об'єкт став його другорядним компонентом, залежним від дієслова [46].

Категорія суб'єктності / об'єктності у структурі мови у плані діяхронії формувалася на базі синтаксичної категорії відмінка, яка у ході еволюції зазнала великих змін. Спочатку вона сформувалась у латинській мові як синтетична; починаючи з народної латині відбувається перехід на аналітичний спосіб вираження, що змінює флективний, при ньому особовий займенник – носій семантики.

Кожна одиниця мови, що входить до складу пропозиції, вступає з іншими одиницями у певні зв'язки, чия сукупність складає структуру пропозиції. Синтаксичний зв'язок потрібний для вираження думки, оскільки без неї немає смислового змісту, встановлюючи між одиницями системи мови відношення залежності, які полягають в управлінні або підпорядкуванні, тобто одиниці мови, що входять до складу системи, утворюють певну ієрархію.

У багатьох сучасних лінгвістичних дослідженнях акцентується увага на умовному характері традиційного протиставлення об'єктивної та суб'єктивної модальності, що свідчить про поступовий перехід до більш гнучких і багатовимірних інтерпретацій цієї категорії. Такий підхід зумовлений тим, що модальність не зводиться лише до формальних граматичних або лексичних маркерів – вона постає як складне когнітивне та прагматичне явище, тісно пов'язане з інтенційністю, комунікативною метою й суб'єктивною позицією мовця.

Загалом модальність розглядається як функційно-семантична категорія, що репрезентує відношення мовця до змісту висловлювання, а саме – до встановлюваного ним самим зв'язку між висловленим і фрагментом позамовної дійсності. Отже, вона відображає «відношення до відношення», тобто метарефлексивну оцінку зв'язку між пропозиційним змістом і реальністю, що надає мовленню когнітивну глибину та комунікативну цілеспрямованість.

У цьому теоретичному контексті модальність доцільно трактувати як інтегральну семантичну систему, яка охоплює різні рівні мовленнєвих відношень – від логіко-семантичного до прагматичного – і виконує ключову функцію в організації мовної картини світу, забезпечуючи інтерпретацію подій, фактів і станів через призму позиції мовця:

- до типу зв'язку між смисловим змістом висловлювання та відображеним ним фрагментом позамовної дійсності (аналіз відношення – так званої об'єктивної модальності – проводиться у межах протиставлення значень реальності / ірреальності, який включає у плані ірреальності значення потенціальності, гіпотетичності, обов'язкової дії та ін. Ці значення зазвичай виражаються способами дієслова) [51; 89; 117; 215; 216; 240];

- до фрагменту позамовної дійсності, відображеному у висловлюванні (це відношення – так звана суб'єктивна модальність – включає такі ознаки, як оцінка мовцем ступеня імовірності повідомленої інформації, а також поняття епістемічні, аксіологічні, емоційні тощо, за допомогою яких визначаються відповідні типи відношень мовця до типу висловлювання про будь-яку подію об'єктивного світу. Способи вираження – лексико-семантичні конструкції з експліцитним модусом, вставними модальними словами) [58; 145; 161; 162; 226];

- до типу зв'язку між суб'єктом та предметом пропозиційного змісту висловлювання (це відношення відображає оцінку мовцем зв'язку між суб'єктом і предметом речення в таких термінах, як зв'язок дійсний, недійсний, можливий, неможливий, бажаний та ін. Способи вираження цих

значень: ствердження/заперечення; конструкції з модальними дієсловами) [77; 78; 124; 193];

- до слухача (це відношення, яке проявляється у прагненні мовця в інформованому аспекті вплинути на слухача, прийнято розглядати під кутом зору цих цільових установок, або комунікативних прагнень мовця, які описують у вигляді протиставлення повідомлення / питання / спонукання. Способи вираження – конструктивно-синтаксичні та просодичні) [56; 122; 198; 207; 209; 214; 216; 281].

Суб'єктивна модальність у реченні поділяється на експліцитну, що виражається за допомогою модальних слів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, та імпліцитну, яка виявляється у тісному взаємозв'язку з контекстною інформацією внаслідок особливостей семантичної структури значення слова. Вона зазвичай виходить за межі речення й виражається на рівні тексту.

Експліцитна суб'єктивна модальність постає самоочевидною, у той час як імпліцитна не є безпосередньо вираженою і виводиться зі смислу речення, тобто вона виникає через особливості асоціативних зв'язків мовця і є часто ситуативно зумовленою, тому вона не завжди може виражатися на рівні висловлювання.

1.3. Емотивність як підкатегорія модальності

Соціальна природа мови, її зв'язок з мисленням та комунікативна призначеність як глобальна функція мови визначають безсумнівну психологічність мови, тобто її антропоцентричний характер. Тому залучення до аналізу модальності інформації, пов'язаної з психологічним аспектом мовлення, є актуальним у комунікативно-прагматичній парадигмі лінгвістичних знань..

Емоційне відношення завжди нерозривно пов'язане з оцінкою, характером розуміння реальності та є важливою складовою мовної

модальності, так як у людини не може бути емоції, не пов'язаної з мисленням, що характерно емоційному мисленню [172; 173]. Емоція – це категорія психології, але емоції переходять в емотивність на мовному рівні.

Емотивне значення слова – це не лише відображення емоцій мовця; йдеться не про індивідуальне, а про узагальнене відображення соціальної емоції. І в даному відношенні воно має соціальний характер так само, як й індикативне значення і співвіднесений з адекватними емоціями будь-якого носія мови. Провідна ознака за віднесенням того або іншого слова до розряду емотивності це і є функційна ознака, якщо слово виражає або може виражати емоції, то воно є емотивне. Основною, первинною функцією емотивності є емоційне самовираження, тобто передача суб'єктивного емоційного стану мовця без прямої комунікативної мети впливу на адресата. Саме ця риса дозволяє чітко розмежувати емотивність та експресивність: якщо остання орієнтована на перлокутивний ефект і передбачає цілеспрямований вплив на реципієнта, то емотивність реалізується як форма внутрішньої емоційної актуалізації позиції мовця.

В семантичній теорії емотивності вважається, що емотивна семантика мови є нечіткою семантичною множиною, оскільки практично всі слова мови можуть стати за певних умов спілкування емотивними. В жодній з мов неможливо визначити число словникових емотивів, тим більше функційних. На наш погляд, з цього випливає важливий висновок про динамічність емотивного компонента семантики слова, який може згортатися, редукуватися, йти в потенціал. Це зумовлює високу варіативність і гнучкість емотивного ресурсу мови. Особливої уваги емотивність набуває в художньому мовленні, зокрема в авторській модальності, яка охоплює не лише «когнітивно-епістемічні та аксіологічні (оцінно-сміслові) компоненти», а й «імпресивно-емоційні складники», що формують індивідуальний стиль, світоглядну позицію мовця, його ставлення до зображуваного [46, с. 66].

Спірним є як віднесення категорії модальності до явищ із раціональною домінантою та її відмежування від способів вираження почуттів, емоцій у

мові, так і визнання пріоритету ірраціонального мови. По-перше, модальність не може бути розглянута поза мовою, з віднесенням компонентів емоційності, наприклад, емоційно-експресивної оцінки, до групи позамовних фактів. По-друге, в мові існують регулярно співвіднесені за змістом того або іншого типу емоційної експресії моделі та форми маніфестації, наприклад, емоційно забарвлені інтонаційні контури. Існують інтонаційні та фонетичні засоби вираження суб'єктивної модальності [56; 169]. Отже, розгляд мови у відмежуванні від закладеної у ній можливості вираження та категоризації афективних компонентів призводить до неповноти дослідження категорії модальності як багатоаспектної категорії, виходячи з іманентної властивості мови – її антропоентричності.

Таким чином, емоційність як психологічний феномен у процесі вербалізації транспонується в *емотивність* – це мовний феномен, який об'єднує різні види емотивної семантики, рівні її вираження та типи відповідної лексики та входять у структуру лексичного значення слова у вигляді емотивних сем.

Існує три рівні вираження емотивної семантики мовних та мовленнєвих одиниць: емотивна конотація, емотивне значення та емотивний потенціал. Під *емотивністю* у сучасному мовознавстві розуміють складник конотативного компонента в семантичній структурі мовної одиниці, що виражає емоційне ставлення носіїв мови до викладеної інформації. О. О. Селіванова визначає емотивність як «складник конотативного компонента в семантичній структурі слова мовної одиниці, який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного» [139, с.142]. Емотивність може утворювати й денотат значення слова, що створює розбіжність у розгляді денотата й конотата у встановленні межі між ними.

Сучасні дослідники визнають, що *емотивність* – це й текстова категорія, підпорядкована модальності або інформативності, яка виражає емоційне ставлення адресата, функціонування у тексті, можливі емоції справжньою чи вигаданою авторською свідомістю гіпотетичного читача

відносно описуваних явищ, подій, персонажів та їхньої поведінки й відтворюються завдяки емоційним текстовим компонентам (емоціогенним маркерам) [27; 55; 138; 139; 154]. Однак за відсутності у тексті емотивно заряджених одиниць його простір може містити глибинну, імпліцитну емотивність.

Емотивність зумовлена тим, що вона пов'язана з іншими видами конотації: експресивністю, оцінкою, функційно-стилістичною забарвленістю. Емотивні мовленнєві ситуації варіюють мовну семантику слова та словосполучення, викликають до життя нові емотивні смисли, змінюють норми реалізації мовної семантики, активізують емотивну прегнантність (точність, відповідність, адекватність) мовних одиниць [27; 138, с. 87, 88].

Отже, механізм «емоціоналізації» мовних одиниць діє на обох рівнях – мовному і мовленнєвому – тому емотивні одиниці є й одиницями системи мови й одиницями висловлювання (тексту), що засвідчує комунікативну значущість, антропоцентричність емотивної семантики й необхідність включення в мову компетенції комунікантів. Завдяки емотивності словосполучень та мовних одиниць, мова оживає, збагачується, набуває сенсу та значення як складова динамічна система, при цьому мовець піднімається на вищий ступінь осмислення оточуючої дійсності, обмінюються інформацією з іншими носіями мови і у такий спосіб відкриває нові обрії пізнання, що постійно збагачуються новою інформацією.

Одна з найважливіших функцій, що реалізується в актах комунікації, це передача оцінного відношення до певних явищ та фактів реальної дійсності, де оцінка виступає як універсальна (трансцендентна) лінгвістична категорія, яка є одним із основних компонентів процесу комунікації [11]. Як зазначає І. В. Смушинська, «сміслову основу суб'єктивної модальності утворює поняття оцінки в широкому сенсі слова, включаючи не тільки логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлюваного, але й різні види емоційної (ірраціональної) реакції» [154, с. 16].

Оцінка матеріально обґрунтована природними та культурно-

історичними особливостями носіїв мови, що закріпили у мові своє суспільне ставлення до середовища. Оцінні форми перебувають у тісному зв'язку з емоціями індивіда, типом його мислення та психічним станом. Емоції суб'єкта комунікації відіграють ключову роль у формуванні оцінного забарвлення мовних одиниць – від окремих слів до складних синтаксичних структур. Вони слугують своєрідним тригером, що актуалізує суб'єктивну оцінку та надає висловлюванню семантичної глибини. Емоційні стани, такі як радість, захоплення, обурення, розчарування чи задоволення, безпосередньо впливають на вибір лексики, інтонаційну модель, граматичну конструкцію й загальну інтерпретацію повідомлення. Таким чином, оцінка не є ізольованим компонентом мовної системи, а існує у взаємодії з афективною сферою та прагматичним наміром мовця.

У більш широкому семантико-прагматичному аспекті категорія оцінки постає як структурний елемент суб'єктивної модальності, у тісному взаємозв'язку з емотивністю, експресивністю, а також із соціально маркованими мовними засобами. Ця інтегративна сукупність формує смислову й емоційну «тональність» висловлювання, відображаючи індивідуально-психологічну позицію мовця, його комунікативні інтенції та ставлення до змісту висловлювання. Зокрема, у художньому тексті чи публіцистиці така модальність відіграє особливо важливу роль у створенні стилістичної виразності та смислової глибини мовлення [там само, с. 16].

Дослідниками виділяються такі типи оцінок: *раціональна* (утилітарна, нормативна, телеологічна); *логічна* (епістемічна, деонтична); *емоційна*, що виходить із почуттів (приємний / неприємний); *етична*, яка встановлюється нормами моралі (моральний / аморальний); *естетична*, що є реакцією на дійсність за допомогою операторів (прекрасне / потворне); *сенсорна*, що ґрунтується на відчуттях людини; *кількісна*, що характеризує обсяг предметів, міру, ознаки тощо. Суб'єкт модальної оцінки у художньому тексті виконує пізнавальну, оцінну та емотивно-кваліфікативну функції, що є взаємопов'язаними [154, с. 33].

Не викликає сумніву зв'язок емотивності з експресивністю. У сучасному мовознавстві під експресивністю у широкому аспекті розуміють ознаку інтенсифікації значення слів за позначкою збільшення чи зменшення різних конотативних ознак та денотативних, зокрема, оцінок, емотивності та логічного змісту. Інакше кажучи, під експресивністю розуміють інтенсифіковану виразність, таку психологічно й соціально мотивовану властивість мовного знака або мовленнєвого елемента, яка підтримує загострену увагу, деавтоматизує його сприйняття та активізує мислення, викликаючи почуттєву напругу учасника мовленнєвої ситуації, читача або слухача [106, с. 314].

Експресивність пов'язують з емоціями суб'єкта мовлення різними видами оцінок, які виступають засобом виокремлення тексту. У цьому значенні експресивність вважається ширшою за емотивність стосовно експресивізації логічних конотатив. У вузькому розумінні експресивність ототожнюється з одним із конотативних відтінків семантики мовних одиниць наряду з емотивністю, оцінкою і функційно-стилістичною забарвленістю, яка виявляється на різних рівнях мови.

Мовний знак (слово) узагальнює завдяки сигніфікативній функції, адже сигніфікат – це понятійний зміст мовного знака, який домінує або означає, а денотат – це термін логіки, який завдяки денотативній функції транспонований до логічної семантики, як відповідник значення, позначеного [164]; він відображається завдяки емотивній функції та повідомляється завдяки комунікативній функції. Зазначені функції мовної одиниці виступають у єдності.

Можна представити лексичне значення як ознаку поняття, достатнього і необхідного для «розпізнання» розуміння слова та вживання його у мовленні. Що стосується значення конотативного компонента, який тісно взаємодіє з позамовними чинниками, на сьогодні він перебуває у центрі уваги дослідників. У сучасному мовознавстві виокремлено групи лексичних конотацій, виникнення яких зумовлено такими чинниками:

- *ситуативно-психологічними* – конотації іронічності, меліоративності, евфемістичності, підсилення й пейоративності;
- *соціально-лінгвістичними* – конотації жаргонічності, книжності, розмовності;
- *розмовними* – конотації новизни, архаїчності, іншомовності, термінологічності;
- *локальними* – конотації діалектичності;
- *культурними* – конотації культури.

В сучасній мовознавчій науці під конотативним компонентом розуміють додатковий компонент значення мовної одиниці, доповнюючий її предметно логічний зміст суб'єктивними відтінками емоційності, оцінки, функційно-стилістичної забарвленості, експресивності та відтінками, зумовленими соціальними, культурними, ідеологічними, ситуаційними аспектами комунікації.

Конотація належить до структури значення слова як конотативний аспект значення, який складається лише з емотивного компонента, що є базою: конотативний аспект значення дорівнює емотивному аспекту значення. Експресивна функція засобів вираження виявляється у їх впливі на читача. Емотивна функція спрямована на забезпечення належної емоційної реакції читача на зображуване, а модальна функція виявляє суб'єктивну оцінку зображуваного та реалізує семантичний комплекс, що постає у мисленні мовця відповідно до задуму, умов комунікації і цілей.

В іспанській мові існують суфіксальні деривати, які відіграють ключову роль у вираженні суб'єктивного відношення мовця до висловлюваної інформації. Ці мовні засоби можуть не лише передавати конкретні факти, а й надавати їм оцінну забарвленість – як позитивну, так і негативну, що дозволяє мовцю висловити своє ставлення до подій, явищ чи предметів. Суфіксальні деривати здатні створювати різні типи оцінки – від виявлення схвалення чи захоплення до вираження критики чи негативного ставлення. Це дає змогу дослідникам стверджувати, що оцінка в межах мовних одиниць за допомогою

суфіксів є не лише структурним елементом, а й важливим інструментом для передачі особистісної позиції мовця.

Одним із яскравих прикладів суфіксальних дериватів, що виконують оцінну функцію, є демінутиви та аугментативи, які активно використовуються в іспанських мас-медійних текстах [64; 110]. Демінутиви є суфіксальними формами, які змінюють значення слів таким чином, що воно набуває відтінку зменшення розміру або важливості. Їх використання в мовленні дозволяє змінити емоційне сприйняття інформації, додаючи м'якші або знижені конотації до об'єкта оцінки. Зокрема, демінутиви можуть нести зменшувально-пестливе значення, передавати ніжність або навіть іронії, якщо їх вживання стає контекстуально зумовленим [121; с. 104]. Наприклад, використання зменшувальних форм для позначення предметів чи явищ може підкреслити їхню незначущість або спростувати серйозність сказаного, вносячи у контекст іронічне забарвлення. У протилежному випадку, аугментативи (суфіксальні форми, які збільшують значення слова) створюють ефект збільшення або посилення якості чи характеристик, що може надавати висловлюванню підвищену значущість або важливість. Їх застосування у медіа-контекстах часто підсилює виражену оцінку, наприклад, підкреслюючи критичність ситуації або виявляючи гнів чи розчарування.

Актуалізація оцінного потенціалу демінутивів і аугментативів значною мірою залежить від контексту, в якому ці мовні засоби вживаються. В іспанській мас-медійній комунікації, коли мовець прагне впливати на аудиторію, оцінка набуває не лише лексичного, але й контекстуального значення. Суфіксальні деривати здатні знижувати чи підвищувати стиль висловлювання, відповідно створюючи певний емоційний або інтелектуальний настрій у слухача чи читача.

Наприклад, демінутиви можуть виражати іронію через своє зменшувально-пестливе значення. Такі вирази часто вживаються в гумористичних чи сатиричних текстах, де підсміювання, здебільшого, будується на помітному відриві між тим, як об'єкт чи ситуація повинні

сприйматися, і тим, як вони фактично оцінюються через мову. Зменшувально-пестливе значення часто стає імпліцитним засобом вираження іронії, що демонструє здатність мови до багатозначності, де словесне значення через контекст набуває додаткових нюансів.

Вживання емотивних мовних засобів, таких як демінутиви чи аугментативи, в мас-медійних текстах має на меті психологічний вплив на суб'єкта оцінки. Через ці мовні конструкції створюється емоційний контекст, що покликаний спонукати аудиторію до дії чи змінити ставлення до певних соціальних чи політичних явищ. Часто негативно оцінні мовні засоби використовуються для вираження невдоволення існуючим станом речей, акцентуючи на проблемах і викликаючи у слухачів бажання змінити ситуацію. Це є важливою частиною медіа-дискурсу, де мовні засоби з емоційно-оцінними суфіксами відіграють роль не тільки у вираженні особистих оцінок, а й у формуванні групової оцінки серед аудиторії.

Конотовані мовні засоби позитивної оцінки, такі як зменшувально-пестливі суфікси, прикметники та прислівники найвищого ступеня порівняння, а також інтенсифікатори, здатні змінювати тональність повідомлення, підсилюючи його емоційну виразність [68; с. 112–115]. Всі ці мовні засоби використовуються для того, щоб зобразити бажану картину світу або підтвердити позицію мовця, підвищуючи ступінь експресивності та суб'єктивної оцінки. Вживання таких конструкцій у контексті мас-медійного дискурсу дозволяє мовцеві не лише повідомляти факти, а й активно керувати сприйняттям інформації своєю аудиторією. Зазначені мовні засоби вживаються у контексті, що передає різноманітними мовними засобами суб'єктивну авторську модальність.

1.4. Модальні особливості в іспанській мові

В іспанській мові відмінності, які ми вважаємо дотичними до категорії модальності, виражаються за допомогою дієслівної категорії способу. Спосіб

дієслів складається в іспанській мові з декількох флективних класів (представлених у свою чергу різними морфемами) так, що кожен з цих класів співвідноситься, принаймні частково, з різним змістом модальності [230; 242; 273; 279; 280; 284].

Спочатку необхідно встановити першу відмінність між імперативом та рештою модальних класів, оскільки існує один інваріант значення, який ми називаємо імперативом, що пов'язаний з інваріантом значимості, представленим у свою чергу такими закінченнями: *-Ø, -a, -e, -ad, -ed, -id* (*ven, ama, teme, amad, temed, venid*) [282; 290; 300, с. 2868].

Ці дієслівні форми протистоять всім іншим особовим формам, тому що вони спеціалізуються на вираженні апелятивності деонтичної модальності наказу. Звичайно, є можливим формулювання наказу за допомогою різних мовних засобів (майбутнього часу або теперішнього індикативу, запитання, дієслівної перифрази тощо), але форми імперативу не передають іншого змісту, окрім наказу. Є можливим, звісно, те, що наказ, сформульований в імперативі, матиме також іншу – непряму ілокутивну характеристику, наприклад, стосовно інформації, інструкції, запиту тощо [30; 182; 199].

Набагато складнішим є встановлення інших модальних відмінностей. В сучасній іспанській граматиці зазвичай зустрічається різниця у значенні двох наборів дієслівних форм, які відповідно створюють індикатив дієслівного способу *canto, cantaba, cantaré, cantaría, canté*, разом із відповідними допоміжними формами, що складаються із допоміжного *haber* та дієприкметника, субхунтиву *cante, cantara* чи *cantase* та його відповідних складових форм.

Проте, з одного боку, необхідно визначити цей модальний зміст, оскільки не існує однозначної відповідності між двома видами морфологічних варіацій, що створюють індикатив та субхунтив, та два чітко визначені змісти модальності, але кожна формальна відмінність пов'язана більш ніж з однією модальною відмінністю та навпаки. Наприклад, одна така форма субхунтиву, як *cantase*, може бути використана для висловлювання бажання, а також

ймовірності.

Зазначимо, що вищевказані морфологічні зміни способів передають у деяких випадках значення, які не мають безпосередньо вираженого зв'язку з модальністю. З іншого боку, необхідно встановити різницю модального значення між індикативом (*indicativo*) та субхунтивом (*subjuntivo*) та навпаки, так як на цьому наполягали лінгвісти А. Льйорак та А. Менье, що є інші позиції, які діють незалежно від індикатива та субхунтива [210; 211; 281].

У загальних рисах, існуюча різниця між формами *canta*, *cantaba*, *cantaré* та *cantaría* в одному способі та між *cante* та *cantase* (*cantara*) в іншому має тимчасовий характер. Розглянемо приклади.

«*Pero no te acerques por nada del mundo (...)*» [323, с. 50].

«*Que venga el escritor mexicano a domarlo*» [318, с. 44].

«*(...) lanzando tiros al aire y gritando a la gente que se acercara*» [322, с. 112].

«*Ahora bien, yo proponía a Ricardo que viniese conmigo*» [302, с. 391].

У перших двох висловлюваннях форми *acerques*, *venga* стосуються події, що має місце в теперішньому часі або в майбутньому, водночас у наступних двох висловлюваннях форми, що закінчуються на *-se*, (*-ra*) локалізують подію, починаючи з минулого часу (*pretérito*). Те ж саме стосується форм *canta*, *cantaba*, *cantaré*, *cantaría*. Наприклад:

«*Amy Studt me canta al oído una canción sobre gente inadaptada (...)*» [316, с. 71].

«*El viento cantaba en los eucaliptos y sauces*» [322, с. 60].

«*Estoy seguro que Estados Unidos me encantará*» [323, с. 148].

«*(...) otro gallo cantaría – exclamó, echando humo por la nariz y por la boca*» [321, с. 6].

Проте необхідно встановити відмінності значення між дієслівними формами у кожному з цих двох способів, відмінності, що також відповідають модальному змістові, а не тільки темпоральному, оскільки вони висвітлюють

подію з різними ступенями визначеності. Розглянемо приклади.

«Son las diez y media – dijo Vallano – Espero que el último camión no haya partido» [323, с. 44].

«Estudiaré mucho – prometió él» [323, с. 83].

«Eran ellos Serapio y Antonio» [314, с. 7].

«– No se ría usted: serán los nervios, como dice Quintanar» [301, с. 241]»

«Pero estudiaría más» [301, с. 56].

«Pues eso parece, sólo que mucho mejor; una bacante como serían las de verdad, si las hubo allá, en esos países que dicen» [315, с. 106].

У перших трьох прикладах у висловлюваннях, сформульованих мовцем, здійснюється модальна оцінка у площині реальності, у той час як в останніх трьох прикладах мовець оцінює події як можливі, тобто існує різниця у змісті стосовно ступеня реальності або ймовірності певного положення справ. Розглянемо інші приклади.

«De ahí que nuestras relaciones eróticas estén viciadas en su origen, manchadas en su raíz» [320, с. 87].

«Varias carreras le habían dado; mas por bien disimulados que estuvieran entre el monte los corrales falsos, siempre los descubría y escapaba a tiempo» [316, с. 68].

У першому висловленні форма *estén* позначає подію, що є реальною чи можливою, у той час як у другому – форма *estuvieran* вказує на подію, що вважається нереальною.

Стосовно відмінностей модального характеру, пов'язаних зі структурними особливостями кожного із дієслівних способів, слід зазначити, що зміст, пов'язаний з модальною оцінкою не з позицій реальності, а з позицій ймовірності, передають форми майбутнього часу дійсного способу чи кондиціоналу. З іншого боку, різниця існуючого змісту між формами теперішнього часу субхунтиву та імперфектного субхунтиву стосуються оцінки події з позицій реальності/ірреальності. Зазначені форми можуть бути варіантними лише за певних контекстуальних умов [281].

Що стосується форм *cante* і *cantaste* (*cantara*), слід відзначити, що перша форма, яка позначає характерну для неї тимчасову локалізацію у теперішньому-майбутньому, не вживається у контексті з контрфактичною інформацією, оскільки не є можливим імплікувати те, що вже минуло на момент висловлювання, тобто йдеться про випадок, який виникає пізніше стосовно нього у часі. На противагу цьому, інші дієслівні форми, притаманні часу *pretérito imperfecto*, *cantase* (*cantara*) можуть бути використані для висловлювання можливої події у минулому, але також може розглядатися ця можливість як неефективна в теперішньому часі а, отже, нереальна. Неважко прослідкувати, що часто нереальне значення виявляється саме тоді, коли використовується *cantase* (*cantara*) щодо теперішнього часу.

Якщо відмінності модального значення між *cante* та *cantase* (*cantara*) зумовлені іншими чинниками (такими як розташування процесу в теперішньому часі або у часі *pretérito*, а також ситуацією та контекстом, що вказують на те, що певний процес є або можливим або нереальним), тоді доведеться визнати, що їх можна інтерпретувати як варіанти загального значення, між якими не існує суттєвих відмінностей.

Те ж саме можна стверджувати відносно модальних значень, які в певних контекстах набувають форм з інфіксом на *-r-*, що вживається для утворення форм простого теперішнього часу і кондиціоналу: *cantaré* та *cantaría* і мають інтерпретуватись як варіанти змісту значень часу. У найбільш загальному використанні, ці дві форми дозволяють стверджувати реальність процесу, відтермінованого в часі або щодо моменту висловлювання (*cantaré*), або щодо моменту минулого (*cantaría*). Але, якщо за допомогою цих форм досягається ефект модалізації, то це має місце саме тоді, коли індикатив та субхунтив розташовані одночасно щодо точки відліку.

Якщо не зважати на існування інших видів модальних відмінностей, парадигма способу в іспанській мові обмежується в такому випадку трьома різними способами: імператив, індикатив та субхунтив.

Увагу дослідників привертала випадки вживання субхунтиву та смислові розбіжності між висловлюванням з індикативом та субхунтивом. В результаті аналізу дослідниками було встановлено, що субхунтив пов'язаний з такими характеристиками, як нереальність, невизначеність, суб'єктивність, невизначене майбутнє, поняття перспективності тощо у порівнянні з індикативом, який відображає реальність, об'єктивність, впевненість, часову локалізацію у теперішньому [206, с. 46–52].

Ми вважаємо, що для з'ясування відмінностей у значенні між індикативом та субхунтивом потрібно не обмежуватися розглядом обмеженого набору конструкцій. Необхідно також взяти до уваги, що кожна ситуація, де висловлюється певний дієслівний спосіб, може потребувати уточнення значення, яке надає цей спосіб, так як це відбувається з іншими граматичними категоріями.

Наприклад, морфема множини у синтагмі *jóvenes* вислення *Se han casado aquellos dos jóvenes* означає «визначення кількості двох», оскільки це визначення є тим, що приписується саме в цій ситуації щодо референтного, та яка додатково виражається номером два. Однак, очевидно, що поява морфеми множини в інших контекстах, що відрізняються кардинально тому, що значення множини є більш загальним та лише в деяких випадках може бути зведена до дуального, але не завдяки своїй специфічній функції, а саме внаслідок його використання у таких ситуаціях.

Тоді як передача значення висловлюється за допомогою відмінності індикативу / субхунтиву і уточнюється у кожній конструкції таким чином, що субхунтив вживається на позначення тимчасовості, нереальності або просто заперечення певного твердження.

Ймовірно, що найбільш загальним поясненням значення опозиції між індикативом та субхунтивом є те, що індикатив використовується при твердженні, водночас як субхунтив використовується у випадку відсутності твердження або його зумовленого характеру. Наприклад, у залежних

предикатах (присудках), що характеризуються невизначеністю стосовно істинності інформації, яка міститься в підрядному, або у складі прескриптивних предикатів (при висловлюванні наказу або заборони). У таких випадках відсутність реальності у підрядному реченні імплікує відсутність ствердження.

Однак, виникають сумніви стосовно того, чи цей функційний зміст передається за допомогою відмінності, яка встановлюється формами індикативу у порівнянні з субхунтивом, оскільки є кілька прикладів субхунтиву, особливо в підрядних реченнях, із залежністю перформативних та оцінних предикатів, де наявність цього способу не може бути пов'язана таким же чином, як з відсутністю твердження. Розглянемо кілька прикладів.

«*Eso sí, consiguió que subieran las temperaturas*» [320].

«*El corredor español Joaquim 'Purito' Rodríguez lamentó no haber subido podio en la carrera*» [327].

У наведених прикладах перформативний предикат *consiguió* та оцінний предикат *lamentó* (оцінний в усіх випадках, а перформативний – у стверджувальній формі) припускають істинність додаткового твердження. Таким чином неможливим є те, щоб субхунтив вказував на модалізацію, що вступає у протиріччя або зменшує ступінь впевненості у реальності події, що відбувається.

Однак, у випадку з перформативними предикатами, на відміну від комунікативних предикатів або предикатів чуттєвого сприйняття, реальність додатку, що вводиться ними, не є автономною, не вживається перед головним предикатом і тому не є можливим твердження незалежного додатку щодо додатку, який вводиться перформативним дієсловом. Таким чином, реальність події, представленої у додатку, не може бути представлена у вигляді окремого твердження головного предикату.

Те ж саме стосується оцінних предикатів, реальність додатку яких, у деяких випадках (з індикативом) може бути представлена як дещо незалежне

від реалізації події, що визначається дієсловом головного речення. У висловленні з субхунтивом подія описується абстрактно, в тому сенсі, що вона не розглядається як результат конкретного та незалежного твердження, але пов'язується з фактом оцінки, що міститься у головному реченні.

У цих випадках субхунтив також асоціюється з відсутністю певного положення справ, що не може стверджуватися незалежно від головного речення або представляти певну ідею у стверджувальній формі, що має зумовлений характер.

1.5. Методика проведення дослідження

Мовні категорії характеризуються варіативністю в діяхронії і є відображенням соціальних та лінгвокультурних чинників, категорія модальності має абстрактно-логічний характер, а різномірні засоби її вираження є менш мінливими.

Методологія цього дослідження ґрунтується на системі загальнонаукових та лінгвістичних принципів, відповідно до яких було визначено методи та прийоми дослідження, релевантні для мети та завдань наукової розвідки.

Поетапна процедура аналізу досліджуваного матеріалу здійснювалася у такому порядку:

1. На *першому етапі* було з'ясовано формальні та смислові параметри модальних конструкцій з метою їх подальшого виокремлення з різномірних текстів.

2. На *другому етапі* було укладено перелік модальних операторів як формального індикатора аналізованих одиниць.

3. На *третьому етапі* було укладено корпус емпіричного матеріалу, дібраного методом суцільної вибірки з сучасних іспаномовних різномірних текстів ХХ-ХХІ століття.

4. На *четвертому етапі* емпіричний матеріал було типологізовано на комунікативному рівні.

5. На *п'ятому етапі* було здійснено класифікації дібраних одиниць на різних мовних рівнях.

Методи дослідження зумовлені тлумаченням категорії модальності як універсального багатоаспектного явища, що виражається на всіх мовних рівнях (лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному). Комплексний підхід до дослідження категорії модальності в сучасній іспанській мові передбачає врахування як структурних, так і функційних особливостей мовних засобів, що уможливорює виокремлення форм та значень, які співвідносяться з категорією модальності й утворюють модальну систему, властиву лінгвокультурній спільноті.

З метою забезпечення достовірності отриманих результатів та сформульованих висновків використано методи дослідження, що формують цілісний комплекс вивчення категорії модальності. У процесі дослідження було використано загальнонаукові прийоми та суто лінгвістичні методи. Загальнонаукові прийоми було використано для забезпечення процедурності та представлення чіткої організації розрізненого матеріалу. До загальнонаукових методів і прийомів відносяться *аналіз* та *синтез* (для опису функціонування мовних одиниць, що є засобами вираження категорії модальності), *індукція* (для узагальнення результатів дослідження та встановлення загальних закономірностей), *дедукція* (для перевірки висунутої гіпотези на конкретному мовному матеріалі), *метод суцільної вибірки* (для укладання репрезентативного корпусу мікроконтекстів зі значенням модальності), *метод кількісних підрахунків* (для визначення продуктивності аналізованих одиниць).

Крім загальнонаукових прийомів нами було використано суто лінгвістичні методи. Комунікативно-прагматична парадигма сучасної лінгвістики, у межах якої виконано дослідження, характеризується такими рисами, як експансіонізм, експланаторність, антропоцентризм та функціоналізм. Звідси методологічне підґрунтя дослідження поєднує *загальнонаукові принципи експансіонізму* та

експланаторності з методологічними засадами антропоцентризму та функціоналізму. Експансіонізм передбачає залучення даних суміжних наук, зокрема, логіки для визначення статусу модальності як лінгвістичної, так і логіко-філософської категорії); *експланаторність* використовується для забезпечення пояснення усіх описуваних явищ. *Принцип антропоцентризму* полягає у тому, що саме суб'єкт є точкою відліку при здійсненні категоризації та концептуалізації інформації, її оцінки та вербалізації у мові. *Принцип функціоналізму* виявляється в аналізі й інтерпретації модальних форм у співвіднесеності з фрагментом об'єктивної дійсності.

Метод опозицій було застосовано для розмежування модальності висловлювання-енунціації та модальності висловленого, що включає стандартизовані засоби вираження – модальні оператори, які позначають ставлення мовця (з позицій дійсності, можливості, необхідності, сумніву, впевненості). Також метод опозицій було вжито для диференціації допоміжних слів, що носять характер аргументу і є показниками об'єктивності (уточнюють, конкретизують ідею) та допоміжних слів, що стосуються висловлювання (вказують на ставлення мовця до повідомлення) і є показниками суб'єктивності. *Метод компонентного аналізу* було використано для інвентаризації та типологізації різнорівневих засобів вираження категорії модальності в сучасній іспанській мові та їх системної репрезентації, визначення чинників формування та критеріїв розрізнення її окремих різновидів, а також для опису принципів диференціації категорії модальності та способу, встановлення співвідношення між видами дієслівного способу та видами модальності. *Метод функційно-семантичного аналізу* застосовувався для визначення функційних, семантичних та структурних параметрів модальних операторів, що відносяться до модальності висловлювання та встановлення їх смислових відтінків; для тлумачення специфіки та розкриття потенціалу маркерів інтенсифікації та мітигації ілокутивних сил висловлювання, що уможлиблює інтерпретацію модальності у вимірі психологічного стану адресантів, їх статусних і соціальних ролей. *Метод контекстуального аналізу* було

використано для інтерпретації семантики модальних операторів з опорою на параметри комунікативної ситуації (операторів дефінітивності, евалюативних (оцінних) модальних операторів, адвербіальних виразів, препозиційних синтагм), що включаються в рамки експресивної модальності висловлювання і передають відтінки емоційної реакції мовця, виражаючи його суб'єктивну оцінку. Застосування цього методу при дослідженні категорії модальності у різножанрових текстах дозволяє визначити їх роль у сегментації дискурсу, а також при встановленні перлокутивного ефекту мовленнєвих актів.

Методологія ідентифікації різнорівневих засобів вираження модальності в сучасній іспанській мові відображає поєднання *індуктивного* або *семасіологічного підходу* (від форми до змісту) та *дедуктивного* або *ономасіологічного підходу* (від змісту до форми). Вибірка матеріалу здійснювалася в основному вручну (метод суцільної вибірки). Проте для дослідження випадків подвійного вибору модальності пошук прикладів здійснювався із застосуванням пошукових систем з використанням корпусу текстів (підрозділ 3.3. «Випадки подвійного вибору модальності в іспанській мові»). Це зумовлено специфікою функціонування ряду дуже маловживаних конструкцій, функціонування яких пов'язане з подвійним вибором модальності. Пошук за формальним показником (ключовим словом) не передбачає послідовне прочитання цілого тексту. Основні положення розділу викладено в таких публікаціях автора [107; 109; 289].

Висновки до розділу 1

Модальність трактується як цілісна система значень, яка відображає ставлення мовця до різних компонентів висловлювання: до взаємозв'язку між змістом висловленого й зовнішньою дійсністю (виражається через способи дієслів); до зображеного у висловлюванні фрагмента дійсності (за допомогою лексико-семантичних засобів, модальних слів); до зв'язку суб'єкта з пропозиційним змістом (наприклад, через ствердження/заперечення, модальні

дієслова); до адресата мовлення (комунікативні інтенції – повідомлення, запитання, спонування – реалізуються синтаксично й інтонаційно).

Ця категорія охоплює широкий спектр мовних засобів, що часто мають неоднозначний зміст і різнорівневі форми вираження. У сучасній лінгвістиці модальність розглядається як багатоаспектне явище, що функціонує на кількох мовних рівнях і тісно пов'язане з позамовною реальністю. Її вважають однією з провідних синтаксичних категорій, характерною для кожного речення. У більшості мов виділяють п'ять базових модальних типів: розповідний, питальний, спонукальний, оптативний і умовний.

Ключовим принципом класифікації модальності є її поділ на об'єктивну (що відображає співвіднесення висловлювання з реальністю) та суб'єктивну (яка фіксує особисте ставлення мовця до повідомлюваного). Суб'єктивна модальність тісно пов'язана з емотивністю, до якої належать емоційне забарвлення, експресивність, оцінка та стилістичні нюанси, що формують додаткові смислові відтінки.

У взаємодії з емотивністю та експресивністю модальність виражає оцінне ставлення мовця до змісту висловлювання та його співрозмовника, зокрема через маркери впевненості, сумніву, дозволу, примусу, оцінки, припущення тощо. Сучасні підходи передбачають аналіз модальності не лише на рівні окремого речення, а й у межах тексту й дискурсу, з урахуванням контекстуальних і позамовних факторів, які впливають на формування модальних значень.

У сучасній іспанській мові модальність реалізується комплексом мовних засобів на різних рівнях – дієслівними способами, модальними дієсловами, лексичними модифікаторами та інтонацією, що разом забезпечують точне передавання як змістових, так і емоційних відтінків.

Об'єктивна модальність передає співвідношення змісту висловлення з дійсністю (реальність чи ірреальність) і має зв'язок із категорією часу. У граматиці вона представлена протиставленням дієслівних способів: дійсного (Modo Indicativo) та ірреальних (Modo Subjuntivo, Condicional, Imperativo).

Суб'єктивна модальність, яка стосується ймовірності, необхідності або бажаності, виконує функцію модифікації комунікативної оцінки висловлювання. Вона може виражатися експліцитно – через модальні слова, граматичні форми та синтаксичні конструкції – або імпліцитно, тобто через текстові асоціації, контекстуальні зв'язки й ситуаційні умови, які не завжди явно проявляються в межах одного речення.

РОЗДІЛ 2

МОДАЛЬНІСТЬ В ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

2.1. Речення та висловлювання з позиції модальності

Універсальність категорії модальності зумовлюється її металінгвістичним характером [165]. Цим пояснюється інтерес до вивчення категорії модальності вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Обсяг, зміст та засоби вираження категорії модальності змінюються у залежності від лінгвістичної парадигми. Вже у структуралізмі визнають, що категорія модальності стосується всіх мовних рівнів, зокрема, лексико-семантичного і синтаксичного. Такого погляду дотримувалися іспанські вчені Е. Аларкос Льюрак [210; 211], К. П. Карбонеро [234], М. Кріадо де Валь [239], Х. Франк та Х. Блекуа [247], Х. Рока Понс [298].

Властивість речення включає суттєвий конструктивний вид – модальне значення, яке виражає різні види відношення висловлювання до дійсності [16; 158; 108]. Не викликає сумніву, що на сучасному етапі модальність вважається поліаспектним явищем. Н. М. Костусяк вважає граматичну модальність надкатегорією [59] та міжрівневою категорією, тобто такою, що виражається на всіх мовних рівнях [60].

Модальність – поліаспектне явище, що виражає ставлення до дійсності з позицій теорії комунікації та передбачає залучення до аналізу параметрів комунікативної ситуації, зокрема, відношення між мовцем та адресатом, зміст висловлювання його співвіднесення з дійсністю, умови комунікації [183; 197]. Відбувається вихід за межі речення і до аналізу залучаються категорії прагматичного рівня [26; 122; 123; 201].

Лінгвістична категорія модальності – складна багатогранна семантична сфера, яка об'єднує багато модальних значень таких як: необхідність,

впевненість, очевидність, можливість, ймовірність, припущення тощо. Основною функцією категорії модальності є семантико-сміслова організація пропозиції, що узгоджується з параметрами комунікативної ситуації [130; 147; 192]. Значення, що вкладаються у речення, можуть бути за своїми відтінками різними: від простої констатації фактів до емоційно-вольових висловлювань.

Функційний підхід, що приходить на зміну структуралізму, вносить корективи у тлумачення категорії модальності [258]. У концепції функційно-семантичного поля поняття модальності пов'язується з домінуючою ознакою, що дає певне уявлення щодо розгляду відношення змісту висловлювання до дійсності.

Висловлювання одночасно передає два типи інформації. З одного боку, воно містить інформацію про процес, дію, стан тощо, що виражаються підметом та додатками. З іншого боку, у висловлюванні міститься інформація про ставлення мовця до змісту повідомлення. Висловлювання може містити інформацію про ствердження або заперечення певного положення справ, передавати сумнів, можливість, містити наказ тощо [1, с. 99–103].

Розглядаючи наступні речення: 1. *Llueve*. 2. *¿Llueve?* 3. *¡Llueve!* 4. *Tal vez llueve*. Ми бачимо, що у першому випадку просто стверджується факт. У другому висловлюванні міститься сумнів щодо певного положення справ. У третьому висловлюванні, крім ствердження факту наявності дощу, зазначається певне почуття мовця (радість, емоція, розчарування і таке ін.) з цього приводу. У четвертому факт представлений як непевний, можливий. Тобто щодо одного і того ж факту чотири речення передають різне ставлення мовця до висловлювання.

Ставлення мовця до власного висловлювання називається модальністю речення. Існують чотири основні модальності речення: стверджувальна, питальна, оклична та спонукальна. До них слід додати модальність сумнівну та впевненості, що мають власну модальність у рамках стверджувальної, здійснюючи її модифікацію [273; 283; 295].

Таким чином за своєю функцією модальності речення класифікуються за

шістьма типами, представленими далі. Заперечення узгоджується із реченнями всіх модальностей.

Мета стверджувальних речень – констатація інформації щодо певного положення справ. Проте у випадку формального ствердження (йдеться про риторичне запитання) ствердження контамінується емотивністю. Розглянемо приклади.

«*Aquello, por ejemplo, que todos vimos en la última vaquería*» [317, с. 33]. У даному висловлюванні йдеться про стверджувальну модальність: мовець констатує певне положення справ.

«*¿No lo dije? Ahora todos han mirado*» [316, с. 33]. Маємо справу з формальною питальною модальністю, оскільки йдеться про риторичне запитання. Мовець звертається із риторичним запитанням, щоб привернути увагу співрозмовників, що йому і вдається: після його слів всі на нього подивилися.

«*-¡Seguro que no les tocaba todavía!*» [314, с. 3]. У цьому висловлюванні маємо окличну модальність, що передає емоцію мовця – роздратування. Вживання модального модифікатора *Seguro* в ініціальной позиції ускладнює модальність окличності: висловлювання мовця передає роздратування з приводу того, що співрозмовник не може зрозуміти таких простих речей.

«*Es posible que la percepción de Kim Kardashian cambie con el tiempo*» [328]. Фраза «*Es posible que...*» є ще одним прикладом модального оператора ймовірності, який вказує на можливість зміни сприйняття певної особи з часом. Така конструкція відображає припущення мовця та підкреслює його участь у висловлюванні через вираження особистої думки або оцінки.

«*Voy a insinuar una respuesta que quizá no sea del todo satisfactoria*». [321, с. 10]. У даному висловлюванні маємо стверджувальну модальність сумніву.

«*Ojalá no sean tan miserables como el mes pasado*» [323, с. 34]. У висловлюванні йдеться про спонукальну модальність: мовець висловлює волевияв щодо перебігу справ у майбутньому.

«*Quiera Dios que vuelva pronto*» [326]. У висловленні присутній

модальний оператор бажання (*quiera*), який виражає сподівання або бажання мовця щодо повернення іншої особи. Використання кон'юнктивного способу (*quiera*) вказує на невизначеність та бажаність події, а також підкреслює присутність суб'єкта мовлення через вираження його емоційного стану.

У структуралізмі традиційно вважалося, що стверджувальні речення (також називаються розповідними або декларативними) надають інформацію, не оцінюючи її; дещо заперечується або стверджується в об'єктивній формі, і сказане подається як щось певне. Натомість у комунікативно-прагматичній парадигмі висловлювання аналізується з опорою на комунікативну ситуацію. **Мовленнєвий акт (МА) репрезентатив** часто містить імпліцитну оцінку, що не включається безпосередньо у семантику слова. Оцінка може здійснюватися з опорою на емпіричні відчуття (що оцінюються позитивно або негативно), на загальні або на вивідні знання. Наприклад:

«Iremos a todas partes y, si me apuras, le mando a Paco o al mismísimo Mesía, el Tenorio, el simpático Tenorio, que te enamoren». [302, с. 129]. У цьому прикладі мовець розповідає про спільні плани, проте його мовлення є емоційним, оскільки він перебуває у стані закоханості. Відмітимо вживання у висловлюванні лексичних одиниць емотивної семантики *te enamoren* та позитивної оцінки *simpático*.

«No tengo apetito ... pero tengo mucha sed... ». [316, с. 201]. У наведеному прикладі мовець описує відчуття. Проте у контексті висловлювання містить імпліцитну оцінку: сильне почуття спраги оцінюється негативно, що є частиною емпіричного досвіду.

Отже, МА-репрезентативи у художніх прозових текстах в діалогічному мовленні є пов'язаними з оцінкою; при цьому оцінка може бути як експліцитною (виражена лексичними одиницями на позначення оцінки), так й імпліцитною (опора здійснюється на емпіричні, розділені та вивідні знання).

МА-квеситиви містять запит щодо певного положення справ. Питання у таких висловлюваннях можуть бути спеціальними, вибірковими, прямими та непрямыми. Спеціальні питальні висловлювання стосуються змісту всього

висловлювання, проте іноді на них можна дати стверджувальну або заперечну відповідь. У вибіркового питального висловлюванні запитання стосується однієї з його частин, тому неможливо дати відповідь «так» чи «ні». У прямих питальних висловлюваннях запитання формулюється у прямій формі. У непрямих питальних висловлюваннях запитання формулюється у непрямій формі.

В іспанській мові частіше вживаються спеціальні та вибіркові квеситиви у прямій формі. Наприклад:

«¿*Dónde te has metido todo este tiempo?*» [323, с. 37]. МА-квеситив у ситуації безпосереднього спілкування містить запит на інформацію стосовно просторової локалізації і водночас є емотивно контамінованим. Мовець виражає докір співрозмовнику, який зник і не з'являється протягом тривалого часу.

«¿*Quedarse o volver para morir?*» [326]. Це риторичне питання, яке виражає дилему, з якою стикаються літні мігранти в Мадриді: залишитися в Іспанії чи повернутися до країни походження для завершення життя. Воно не лише інформує, але й передає емоційний стан мовця, підкреслюючи складність вибору.

«¿*Demasiado Photoshop?*» [328]. Це питання, яке висловлює сумнів або критику щодо надмірного використання фотошопу на обкладинці зображення Кім Кардаш'ян. Мовець через питання передає своє ставлення до ситуації, вказуючи на можливу неприродність зображення.

Ці приклади ілюструють, як у масмедіа використовуються квеситиви не лише для отримання інформації, але й для вираження емоцій, оцінок та ставлення мовця до подій чи ситуацій. Такі мовні засоби підкреслюють присутність суб'єкта мовлення у висловлюванні та його емоційне залучення.

МА-експресиви виражають почуття до висловлювання й маркуються на письмі знаками оклику. Іллокутивною ціллю експресивів є передача емоційного стану.

«¿*Si yo tuviera un hijo!... ahora... aquí... besándole, cantándole...*» [315]. Цей

приклад демонструє мовленнєвий акт експресиву, оскільки мовець (героїня) виражає свої глибокі почуття та емоції щодо гіпотетичної ситуації. Використання окличної форми та емоційно забарвленої лексики свідчить про прагнення передати внутрішній емоційний стан.

Зазначимо, що в іспанських художніх прозових творах частіше вживаються експресиви в негативному емотивному контексті. Наприклад:

«*¡Este curro ya tuvo miedo!*» [314, с. 24]. У наведеному прикладі йдеться про негативну емоцію мовця й презирство до його боягузства. У висловлюванні міститься лексична одиниця негативної оцінки *curro*.

«*¡Arg, Prensa!*», *exclama; y, con hábil maniobra, me evita como quien sortea un enojoso escollo* [326]. У цьому прикладі використано вигук «*¡Arg, Prensa!*» разом із дієсловом *exclamar*, що підкреслює емоційний стан мовця – роздратування або неприязнь до представників преси. Знак оклику та дієслово мовлення вказують на експресивний характер висловлювання, що є типовим для МА-експресивів.

«*El público aplaude y grita al borde del delirio. «¡Una motosierra para la burocracia!*», *exclama, mientras...*» [326].

Тут фраза «*¡Una motosierra para la burocracia!*» є емоційно забарвленим вигуком, спрямованим проти бюрократії. Використання дієслова *exclamar* та знаку оклику підкреслює експресивність висловлювання, що відповідає характеристикам МА-експресивів.

Ці приклади демонструють, як у масмедіа використовуються МА-експресиви для передачі емоційного стану мовця, підкреслення його ставлення до подій або осіб, а також для створення емоційного впливу на читача.

МА-директиви вживаються для вираження доручень та наказів, що їх адресант передає адресату. Часто вживаються із дієсловами у наказовому способі. Вживання спонукальних речень часто є характерним у ситуаціях з асиметричним статусом комунікантів. Зазвичай імператив вживає мовець, що має вищий соціальний статус, або є авторитарною особистістю. Проте для аналізу потрібно не обмежуватися рівнем одного висловлювання, а натомість

залучати інформацію, що стосується характеристики комунікантів, їх поведінки. Розглянемо приклади.

«*La voz del teniente Gamboa surge desde el patio, como un trueno: - ¡Brigadieres, tomen los tres últimos!*» [314, с. 15]. У наведеному прикладі лейтенант Гамбоа надає наказ підлеглим, і його висловлювання є по суті перформативом. Автор вживає персоніфікацію й метафоричне порівняння: голос лейтенанта звучить, як грім. При цьому сам лейтенант змальовується на сторінках роману М.В. Льюїса як брутальний і порівнюється з природною стихією, яку важко приборкати.

Наведемо інший приклад:

«*-¡Silencio! - se atrevió a decir bajando la voz Joaquinito, sin dejar la puerta.*

¿Cómo silencio? A mí nadie... caballero!» [316, с. 81]. У цьому прикладі імператив вживається мовцем, що проявляє нерішучість. Його вербальна й невербальна поведінка свідчить про його невпевненість. Він хоча й насмілився звернутися із закликом до оточуючих, щоб перервати пікантну розмову, проте сказав це, понижуючи голос: *se atrevió a decir bajando la voz*. Автор дає йому ім'я зі зменшувально-пестливим суфіксом *Joaquinito*. Співрозмовник, якого перервав Хоакініто, виявляє до нього неповагу, називаючи його *caballero*.

«*No te entiendo, Bebe. Háblame claro, por favor. - ¿No te vas a amargar? -No hombre, dime de una vez qué pasa*» [323, с. 88]. У цьому прикладі йдеться про прохання мовця висловлюватися зрозуміліше, і розказати нарешті, всю правду. Звертання до комуніканта *Bebe*, й репліка у відповідь *¿No te vas a amargar?* свідчить про дружні, довірливі стосунки. Співрозмовник хоче розказати правду, але не наважується через опасання засмутити друга.

«*¡Vamos, equipo! ¡A por la medalla!*», *gritaba el entrenador desde la banda.*» [327]. Висловлювання містить імперативну конструкцію «*¡Vamos!*» та фразу «*¡A por la medalla!*», які виражають наказ або заклик до дії. Це типова ситуація, де мовець (тренер) має вищий статус і використовує директиви для мотивації команди.

«*¡Váyase al infierno!*», *le espetó el político al periodista durante la acalorada*

entrevista.» [326]. У цьому прикладі використано імперативну форму дієслова «irse» у ввічливій формі «váyase», що вказує на наказ або сильне побажання. Висловлювання передає емоційний стан мовця та демонструє асиметрію статусу між політиком та журналістом.

Ці приклади демонструють використання МА-директивів у різних жанрових текстах і контекстах масмедіа, де мовці використовують імперативні форми для вираження наказів, прохань або закликів до дії, часто в ситуаціях з асиметричним статусом між комунікантами.

МА-дубітативи вживаються для вираження сумніву щодо певної інформації. При цьому висловлювання подається як можливе, але не точне. Засобами вираження цієї модальності є прислівники або прислівникові звороти, що містять інформацію про сумнів або можливість (*quizá, tal vez, puede que* тощо). Наприклад:

«*Yo no lo creía pero tal vez era verdad*» [323, с. 133]. У наведеному прикладі мовець висловлює сумнів, допускаючи, що те, в що він не вірить, може виявитися правдою. У висловлюванні вживається дієслово епістемічної семантики у заперечній формі *Yo no lo creía*.

«*Quizá viviese recluido como Howard Hughes, tal vez siguiese reinando en Las Vegas. Puede que hubiese recuperado el orgullo, la línea y la voz...*» [326]. Тут автор розмірковує про можливі сценарії життя Елвіса Преслі, використовуючи *quizá, tal vez, puede que* для вираження гіпотетичних припущень. Ці дубітативні конструкції передають невпевненість та спекулятивний характер висловлювань.

МА-оптативи виражають бажання мовця. Часто вони вводяться за допомогою прислівника *ojalá* або сполучника *que* й інколи мають окличну інтонацію. Оптативи часто контамінуються оцінністю й емотивністю, що часто пов'язується з імовірністю реалізації бажаного (низький ступінь імовірності оцінюється негативно й викликає негативні емоції і, навпаки, впевненість у реалізації бажаного оцінюється позитивно й викликає позитивні емоції). Розглянемо приклади:

«*Ojalá, ojalá, ojalá: he ahí el mantra. Tiene que ver con la impotencia de abordar gravísimas crisis que afectan a múltiples actores y centros de poder...*» [326]. Трикратне повторення *ojalá* підкреслює сильне бажання вирішення складних криз. Це вираження емоційного стану мовця, який відчуває безсилля перед глобальними проблемами.

«*Ojalá que esto no se venga abajo.*» [326]. Висловлювання відображає надію на те, що певна ситуація не погіршиться. Використання *ojalá que* виражає бажання мовця щодо стабільності чи збереження поточного стану речей. Ці приклади демонструють, як у масмедіа використовується оптативна модальність для передачі бажань, надій та емоційних прагнень мовця. Використання таких конструкцій, як *ojalá* та *que*, дозволяє авторам виражати особисті ставлення до подій та ситуацій, що обговорюються.

«*Pero yo haciéndome la brava: «¡Cochinos! ¡Atrevidos! Ojalá vinieran los cuibas que andan por ahí.» Fue como si les hubiera nombrado el diablo*» [323, с. 133]. У цьому прикладі формальний маркер оптативу *Ojalá* вживається у складі мовленнєвого акту-менасиву. Оптатив контамінується негативною оцінкою. В окличних реченнях, що містяться перед висловлюванням, яке аналізується, вводиться інформація негативної оцінки: дівчина називає жителів міста лайливими словами й виражає негативне ставлення до них: *¡Cochinos! ¡Atrevidos!* У наступному оцінному висловлюванні містяться лексична одиниця негативної семантики *el diablo*. З дияволом порівнюються жителі міста, прихід яких є небажаним.

Quiero disponer de mi vida [323, с. 35]. У наведеному прикладі мовець формально висловлює побажання, спрямоване на себе. Насправді, враховуючи параметри комунікативної ситуації, у висловлюванні мовець не будує плани на майбутнє, й оптатив контамінується оцінкою й емотивністю: бажання самостійно розпоряджатися власним життям і самостійно будувати плани є докором комуніканту, що вдається до маніпуляцій і чинить тиск. Це оцінюється негативно й викликає негативні емоції.

Деякі складні речення містять підрядну частину, що має питальне значення.

Наприклад: «*Esto me digo, pero no vale, porque, ya se lo he dicho, me saltan de repente en la cabeza ideas antiguas, como dolores de llagas manoseadas, ideas de rebelión, argumentos impíos, preocupaciones necias, tercas, que no sé cuándo aprendí, que vagamente recuerdo haber oído en mi casa, cuando vivía mi padre*» [316, с. 258].

У таких випадках речення має стверджувальну модальність, незважаючи на те, що підрядне речення має питальне значення. Такі речення отримують назву непрямих питань. Вони відрізняються від прямих питань, які є головними реченнями (а не підрядними) із питальною модальністю:

«¿*Cuándo le arrancan las insignias?*» [323, с. 71]

«¿*Qué espera de ti Aura? acabas por preguntarte, cerrando de un golpe el botiquín*» [316, с. 41].

Частота використання досліджуваних одиниць в межах МА зображена в таблиці 2.1.

Різноманітний корпус текстів зумовлює специфіку модального вираження, що виявляється у частотності вживання певних типів мовленнєвих актів. Так, домінування репрезентативів (32,7%) пояснюється потребою у ствердженні фактів, фіксації подій і вираженні впевненості – рис, характерних як для масмедійного дискурсу, так і для сучасної прози, сюжетним наповненням якої була переважно воєнна тематика. Ці тексти тяжіють до об'єктивного, інформаційного стилю викладу, де важливо створити враження достовірності, передати фактичність або авторську оцінку дійсності. Конструкції на зразок *es cierto que, está claro que, sabemos que* функціонують як засоби раціоналізації та узагальнення.

Таблиця 2.1.

Кількісні характеристики модальності МА в іспаномовній художній прозі, поезії та масмедійних текстах ХХ–ХХІ ст.

Тип МА	Мовні засоби вираження	Приклад	К-сть
Репрезантативи	<i>es cierto que; está claro que; está demostrado que; sabemos que</i>	<i>Está claro que el equipo de Los Ángeles tiene un buen prospecto.</i>	1264 (32,7%)

Квеситиви	¿cómo...?; ¿por qué...?; ¿qué pasa si...?	¿Qué derechos puede exigir un irregular?	718 (18,6%)
Експресиви	¡qué bueno!; ¡Si...!; me alegra que; es increíble que; ¡Qué maravilla!; lamentablemente; desgraciadamente	¡Si yo tuviera un hijo!... ahora... aquí... besándole, cantándole...	606 (15,7%)
Директиви	está prohibido; es obligatorio; hay que; se debe	Estará prohibido fumar en las instalaciones deportivas.	557 (14,4%)
Дубітативи	puede ser que; es probable que; tal vez; quizá	Puede ser que el equipo de Los Ángeles busque en su prospecto...	444 (11,5%)
Оптативи	ojalá; espero que; quisiera que; que tengas...	Ojalá que el equipo gane el próximo partido.	274 (7,1%)
Разом			3863 (100%)

Висока частка квеситивів (18,6%) узгоджується з діалогічною природою художньої прози, а також із публіцистичними текстами, де поширені риторичні питання, заголовки, коментарі й елементи залучення читача до співроздумів. Запитальні структури типу *¿cómo...?*, *¿por qué...?*, *¿qué pasa si...?* актуалізують пошук сенсу, сумнів або спробу вивести співрозмовника на відповідь – що особливо важливо в умовах тематизації складних суспільних або особистих переживань.

Експресиви (15,7%) активно функціонують як у поезії, так і в прозі емоційно насиченого характеру (особливо в описах війни, втрат, страждань або радості). Їхня роль полягає у вираженні суб'єктивних реакцій мовця, передаванні емоційного тону, оцінки чи внутрішнього стану. Засоби на кшталт *¡qué bueno!*, *me alegra que*, *¡qué maravilla!* забезпечують емотивне забарвлення тексту, формуючи його чуттєвий і психологічний вимір.

Директиви (14,4%) найбільш типові для масмедійних та публіцистичних жанрів, де часто висловлюються настанови, рекомендації, заборони або соціальні вимоги. Їхня присутність у досліджуваному корпусі також пов'язана з

нарративними елементами у прозі, що описує нормативні або регламентовані ситуації, характерні для військового середовища.

Дубітативи (11,5%) та оптативи (7,1%) засвідчують наявність невизначеності, припущень, побажань і надій – модальних відтінків, які особливо актуальні в художньому тексті, зокрема поетичному. Їхнє використання дає змогу передавати складні внутрішні стани героїв, рефлексії, сумніви, а також прагнення змінити ситуацію чи уявити бажане майбутнє, що характерно як для поезії, так і для суб'єктивної, емоційної прози.

Водночас, зазначені кількісні результати та їхній інтерпретативний аналіз не слід проєктувати на особливості сучасної іспанської мови загалом, оскільки вони відображають специфіку досліджуваного мовного матеріалу. Частотність і розподіл модальних мовленнєвих актів значною мірою зумовлені тематикою текстів (зокрема, військовою проблематикою), а також особливостями жанрового представлення.

Можна виділити типи модальних значень, які розрізняються засобами вираження (граматичні, лексичні, інтонаційні). З точки зору зазначеної у висловленні ситуації виражається розуміння її реальності / ірреальності, можливості, бажаності чи необхідності, розуміння мовцем ступеня його впевненості в достовірності, що повідомляється. Тому всі пропозиції поділяються на питальні (виражають питання), розповідні (виражають повідомлення), оптативні (виражають бажання) та спонукальні (виражають спонукування). Лінгвісти під поняттям «модальність речення» підводять різне коло явищ, по-різному визначають та виділяють основу модальності, погоджуючись, лише у тому, що модальність – складне явище, в межах якого можна виділити кілька значень [59; 60; 203; 204].

Встановлено, що у слов'янських мовах модальне відношення, властиве кожному реченню, реалізується у таких модальних варіантах: розповідному, питальному, спонукальному, бажальному та умовному [89].

Часто при використанні терміну «модальність» його вживають як еквівалент поняття «спосіб», роблячи при цьому посилання на

відношення, що встановлюється поміж мовцем та слухачем або співбесідником, маючи при цьому на увазі реченнєвий зміст висловлювання, що продукується мовцем; при цьому дослідники оперують такими поняттями, як правдивість або неправдивість повідомлюваної інформації [85; 119; 145]. У цьому значенні термін традиційно використовується для класифікації речення. З іншого боку, термін *спосіб* має зв'язок з таким поняттям як *спосіб-модус*, тобто ставленням, яке висловлює мовець стосовно змісту свого висловлювання – *диктуму*, (під яким слід розуміється представлений зміст висловлювання).

Для Е. Бенвеніста *модальність* не належить до «облігаторних категорій вербальної парадигми» [225]. Категорія модальності має властивості, що належать до певного *класу*, а також зазначені властивості визначають сукупність умов, необхідних і достатніх для застосування поняття. Дана концепція відповідає класичній концепції значення слова, зі значенням денотативного або референтного характеру. Структурна семантика також допускає модель необхідних і достатніх умов, проте робить це з оперативної та функційної точки зору, звільняючись при цьому від референтного значення слова. Таким чином, категорія *способу* встановлюється у поєднанні з такими *категоріями*, як *час* та *аспект* вербальної дії [48]. Такому поняттю та категорії, як *спосіб*, відповідатиме серія визначень або семантичних представлень.

Іспанський граматист Антоніо де Небріха при розгляді такого поняття як *спосіб*, завжди робить посилання на так звану *словозмінну категорію* дієслова, яка «є тим, завдяки якій можна розрізнати між певними способами значення»; індикатив є способом або ж мовним засобом, який використовується на позначення певної інформації, субхунтив – умовний спосіб є тим способом або ж мовним засобом, при використанні якого ми поєднуємо одне дієслово з іншим «оскільки підпорядковувати значить поєднувати» тощо [284, р. 9–18].

Тоді як А. Бельйо підходить до розгляду даного питання з власної граматичної точки зору, застосовуючи з цією метою таке поняття, як дієслівне управління. Дієслівним способом називається та *форма*, якої набуває *дієслово* на позначення зрозуміння або на вираження емоцій. Якщо ми говоримо *dudo*,

то саме корінь дієслова, а не флексія, передає значення бажання. У висловлюваннях: *Dudo que venga; Ojalá que venga; Ven*, форма, а саме флексія дозволяє нам надати дієслову *venire* значення невпевненості або бажаності. Флексія надає реченню це специфічне оцінне значення, що називається способом [221].

Спосіб, таким чином, вже не є лише характеристикою *вербальної флексії*, а засобом надання *оцінки речення*. Завдяки цьому ми можемо побачити існування посилання на ставлення, що його висловлює мовець через *значення*, яке він надає таким чином реченню.

У граматиці іспанської мови розглядається питання модальності речення, у межах якого розрізняють диктум (репрезентативний зміст), що є властивим кожному реченню, який протиставляється модусу, тобто способу мовлення або суб'єктивному ставленню мовця по відношенню до змісту його мовлення [260, с. 175–213]. Тут необхідно наголосити на тому, що у роботі має місце ідентифікація репрезентативного змісту речення з репрезентативним змістом дієслова. Модальність розглядається як семантична категорія, що має відношення до змісту речення, причому в цьому випадку також має місце опозиція реальність / ірреальність, що дозволяє нам проводити чітке маркування дійсного та умовного способів.

Ф. Альсіна та Х. Блекуа розглядають модальність у розділі, присвяченому синтаксису складного речення, здійснюючи аналіз доповнювальних / комплетивних речень з суб'єктом і прямим додатком. У цій роботі йдеться про традиційне визначення способу: дієслівний спосіб пов'язуватися з тим, про що повідомляється у реченні, при цьому ставлення суб'єкта віддзеркалюється у дієслові головного речення, у той час як речення включає у себе зміст висловлювання, у співвіднесенні зі значенням, що виражає оцінку, бажання, точку зору тощо [212].

У вищезазначеній роботі умовний спосіб розглядається як форма ірреальності по відношенню до індикативу, який слугує для передачі того, що є відомим, або того, у чому існує впевненість, на відміну від випадків, коли

потрібно передати ірреальність або припущення. Логічні критерії знаходяться в основі висловлювань та тверджень.

Разом з тим, при характеристиці такого типу речень, як прислівникові способу дії, які включають у себе такі поняття як «спосіб» та «порівняння», оцінними називаються ті з них, що характеризуються наявністю так званого інтенсиву (прикметника, що використовується у парі з іменником або з іменником, що позначає кількість, або прислівника, що визначає або модифікує значення іншого прислівника). Такі речення вводяться за допомогою *soto* [264, с. 706–784]. Також зазначається, що перифрази з подвійною предикативністю, до складу яких входять дієслова *tener* та *haber* зі сполучником *que*, мають каузативний характер. Те ж саме стосується і перифраз з *deber* + інфінітив. У той самий час відмічається, що перифраза *deber de* + інфінітив має значення приблизості, передаючи інформацію, стосовно якої у мовця існують сумніви. Конструкції, до складу яких входять модальні дієслова *soler* та *poder*, виражають потенційно можливу дію. В останньому випадку йдеться про модальне значення внутрішньої можливості, що виражає потенційну здатність, яка може розпредметнюватися [106, с. 299–312].

Прислівники та синтагми з вираженням способу дії також входять до складу висловлювань, пов'язаних з вираженням модальності [212; 264]. У першому випадку це пояснюється тим, що семантика прислівників з дієсловом, прикметником чи іншим прислівником містить інформацію про зміну. У другому випадку розглядається те значеннєве забарвлення, яке певні прийменники надають іменникам або прикметникам, з якими вони поєднуються [249; 266; 267; 270]. При цьому утворюється вислів, що передає спосіб дії (мова йде, наприклад, про такі прийменники як *de*, *a*, *por*, *con*, *en* [131, с. 657–702; 275, с. 269–283]. Зазначається, що прийменники виконують одночасно як семантичну, так і синтаксичну функції [288].

Дескриптивна граматики іспанської мови, наслідуючи традиції європейського лінгвістичного аналізу, розмежовує *модальність мовлення* або *модальність висловленого*; зазначення даної різниці є доцільним, оскільки при

аналізі певних граматичних категорій «їх межі пристосовуються виключно до одного з двох типів модальності» [264, с. 323]. Зазначається, що в іспанській мові питання становить модальність висловлювання (енунціації) по відношенню до модальності безпосередньо висловленого [там само]. Разом з тим, досить часто ми зустрічаємося з випадками, коли певна визначена модальна лінгвістична категорія включає у себе як висловлювання, так і безпосередньо висловлене. Для диференціації між модальністю висловлювання (енунціації) та модальністю безпосередньо висловленого вживаються мовленнєві маркери, які, не змінюючи концептуальне значення висловленого, орієнтують і впорядковують висновки-інференції [там само].

Ф. Альсіна та Х. Блекуа пропонують відносити акти мовлення до засобів вираження категорії модальності; у вказаній праці класифікація типів актів мовлення здійснюється у відповідності до типів речення [212], тобто тут мова йде про оперування такими категоріями, як акт розповіді / розповідний тип, акт запитання / питальний тип, акт віддання наказу / наказовий тип, акт висловлювання емоції / кличний тип тощо. Проте, разом з тим, інші типи речення, зокрема ті, що виражають можливість, сумнів та бажання, у цій роботі не аналізуються. Не завжди спостерігається існування співвідношення між типом речення та типом акту мовлення, як, наприклад, у випадку непрямих актів мовлення. Таким чином, дана концепція також розглядає у *модальності* реченнєвий зміст висловленого.

Всі вищезгадані граматики мають одну спільну рису – надання уваги *дієслову диктуму* у його співвідношенні зі значенням *дієслова модусу*, у відповідності з логічно-семантичними критеріями, що застосовуються для покращення розуміння.

Як вже було зазначено, починаючи з часів середньовічних граматик, що були продовженням граматик грецьких та латинських, у висловленому (*enunciado*) вбачали два конструктивні аспекти: реченнєвий зміст та модальність. Термін *диктум* використовувався для першого, а термін *модус* для другого з них, причому термін модальність розглядається і його розуміння

подається лише у поєднанні зі змістом речення.

Логіки визначають *спосіб* як *певне визначення*, що відбувається за допомогою іменникового прикметника-номінального ад'єктива, який модифікує відповідний іменник, або ж прислівника, що визначає дієслово [257; 2, с. 7–12].

Критерій, що служить для встановлення визначення модального речення, визначають логіки, беручи до уваги істинність змісту речення, знання та переконання мовця відносно тої інформації, що розкривається у реченні, або ж умов, за яких встановлюється істинність предиката, що стосується певної нормативної системи [85, с. 11–15]. Тут, таким чином, робиться розрізнення між алетичною, епістемічною та деонтичною модальностями, на основі яких відбувається визначення *способів*, які виражає дієслово: розповідного, умовного та наказового способу.

Лексична семантика А. Греймаса, після своєї еволюції і закріпленні своїх позицій, що базуються на семіології як вихідній точці вивчення питання, визначає модальність як модифікацію предиката суб'єктом [254], тобто як «акт мови ... що проявляється виключно через свої результати процесу висловлювання» [212, с. 276] та як єдиний спосіб, завдяки якому ми можемо говорити про акт мовлення, в якому суб'єкт модифікує предикат і який полягає у наданні йому канонічного семантичного представлення. Таким чином, спосіб це *семантична категорія*, що відтворюється, відштовхуючись від висловленого, що розглядається як акт мовлення, причому для нього семантична категорія виявляється на поняттях «здатність» та «знання» [291; 292; 295]

Б. Потье розглядає модальні дієслова *deber*, *poder*, *saber* та *querer*, що мають суттєве значення у висловах, які передають суб'єктивність у повідомленні, зокрема, для класифікації за їх допомогою різноманітних модальностей у залежності від ролі, яку буде виконувати перша особа [259]. Хоча в цьому випадку дослідник також розрізняє, із застосуванням логічних критеріїв, епістемічну модальність, проте він, виділяє і фактивну

модальність, орієнтовану на дію, а також аксіологічну модальність, що має відношення до судження, яке надають мовці стосовно того, що ними формулюється.

Семантика речення розглядає *спосіб* не як синтаксично-семантичну категорію з власним значенням, а як морфологічну зміну, якої зазнає дієслово автоматично, в залежності від своєї підрядної позиції [301]. Лексична одиниця як *спосіб* позначає морфо-синтаксичну та семантичну категорію, по відношенню до якої застосовуються необхідні та достатні умови значення слова, тобто, іншими словами відбувається визначення істинності або хибності предиката за допомогою суб'єкта.

Модальність як вияв антропоцентричного характеру мови це важлива та багатоаспектна категорія, аналіз якої базується на функційно-семантичному підході до мовного контексту. Встановлення модальних відношень ґрунтується на визначенні складу власне модальних та співвідносних з ними слів та на їх значенні щодо відношення повідомлюваного до дійсності у тому чи іншому контексті.

Таке тлумачення модальності у лінгвістиці належить таким вітчизняним науковцям, як Ф. С. Бацевич [5], І. Р. Вихованець [19], О. Л. Доценко [33], А. П. Загнітко [41], М. П. Кочерган [61; 62], С. В. В. Харченко [193] та ін. Вивчення модальності як функційно-семантичної категорії призвело до формування в мовознавстві синтетичного підходу тлумачення та пояснення різнорівневих засобів мовного вираження. Синтетичний підхід надав можливості висвітлити транспозиційні особливості форм дієслівного способу, що виокремлюються модальними дієсловами та окремими семантико-синтаксичними розрядами прислівників, насамперед модальних, значну кількість яких становлять ввідні слова.

Незважаючи на переосмислення у дослідженні категорії модальності, питання про семантичний обсяг зазначеної категорії, її лінгвістичний статус, засоби її вираження, співвідношення з іншими категоріями не має остаточного вирішення. Деякі учені широко тлумачать категорію модальності, відносячи до

модальних значень відмінності за цільовою установкою висловлювання, твердження і заперечення, емоційно-експресивні значення, функційні типи речень [1; 22]

У лінгвістиці дедалі більша увага приділяється вивченню явища модальності, оскільки вона є однією з основних ознак речення в будь-якій мові та може набувати різних модифікованих значень [266; 272]. Проекція логіко-понятійних категорій на мовні структури при дослідженні модальності, що прослідковується в усіх парадигмах лінгвістичних знань, визначає тлумачення, обсяг і класифікацію модальності у залежності від парадигми. Згадаємо, що категорія модальності виникає насамперед у логіці, в якій вивчається логічно можливе, необхідне та випадкове.

Алетична модальність походить (від грец. *aletheia* – істинний) – виражена інформація про фактичну чи логічну властивість висловлювань, що містять засоби вираження понять про випадковість, можливість, неможливість, необхідність, дійсність тощо. Висловлювання, якими ми оперуємо, приймаються як логічно значущі, вони можуть бути істинними або хибними, що зумовлені певними підставами. Такими підставами можуть виступати структурно-логічні характеристики самих суджень або їх співвідношення з фактичним станом справ у реальній дійсності. Два способи зумовленості, або детермінованості суджень зумовлюють відповідні типи модальностей.

Основними поняттями алетичної модальності в іспанській мові прийнято вважати можливість та дійсність. Алетична модальність – внутрішня модальність (модальність диктума), коли діюча особа виражає відношення до ситуації чи стану справ. Для внутрішньої модальності характерні такі значення, як алетична модальність, і волюнтативна модальність.

Для алетичної модальності притаманні такі оператори *es obligatorio*, *es imposible*, *es probable*, що надають фактичну обґрунтованість судженням. Судження можуть бути хибними чи істинними, залежно від ряду факторів, і поділяються фактичні та логічні, що відповідають типам модальностей – фактична і логічна модальності.

«*Para aspirar a la Casa Blanca, es obligatorio ser ciudadano estadounidense, tener más de 35 años y haber residido en el país durante los últimos 14.*» [326]. Це речення описує юридичні вимоги для кандидатів у президенти США. Використання «*es obligatorio*» вказує на необхідність дотримання певних умов, що є прикладом алетичної модальності, яка виражає об'єктивну необхідність.

Фактична модальність переплітається з об'єктивною або фізичною детермінованістю суджень. Тобто, істинність та хибність суджень проявляються станом справ у реальній дійсності.

Істинним судженням притаманний зв'язок між термінами, який відповідає реальним відношенням між фрагментами об'єктивної дійсності, тобто встановлюється відповідність висловлювання дійсності. Наприклад:

«*Y creyó haber descubierto un símbolo de la revolución en aquellas nubes de humo y en aquellas nubes de polvo que fraternalmente ascendían, se abrazaban, se confundían y se borraban en la nada*» [314, с. 33].

«*Los humanos tienen un sistema conceptual tan primitivo, que para enterarse de lo que sucede han de leer los periódicos*» [326].

Якщо алетична модальність передається за допомогою конструкції *haber de*, що зумовлена реальною ситуацією, це висловлювання відповідає дійсності, отже воно є істинним. Також можна використовувати дієслово *deber* та конструкції *haber de*, *tener que*, *haber que*, для вираження алетичної модальності, яка може виражати необхідність з точки зору реальних (фізичних) умов, станів та ситуацій у дійсності. Наприклад:

«*En esta última había un esfuerzo doloroso, una frialdad abstracta y en rigor algo enfermizo, una exaltación malsana; y en lo que estaba pasando ahora ella era pasiva, no había esfuerzo, no había frialdad, no había más que placer, salud, fuerza, nada de abstracción, nada de tener que figurarse algo ausente, delicia positiva, tangible, inmediata, dicha sin reserva, sin trascender a nada más que a la esperanza de que durase eternamente*». [315, с. 402]

«*Y así como ni Villa, ni Carranza, ni ningún otro han de venir a pedir nuestro consentimiento para pagarse los servicios que le están prestando a la patria,*

tampoco nosotros tenemos necesidad de pedirle licencia a nadie» [314, с. 45]

Помилковими є судження, в яких зв'язок між термінами не підтверджується відповідною інформацією та не відповідає дійсності.

Необхідні судження містять інформацію про закони природи, соціальні та етичні норми. До складу таких суджень входять прислівники, дієслова, конструкції, іменники з семантикою облігаторності, за допомогою яких передаються модальні значення: *necesario, obligatorio, tener que / deber* + інфінітив.

Контингентні судження (випадкові) не базуються на законах науки, а їх істинність чи хибність підпорядковані конкретним емпіричним умовам.

Можливі судження містять інформацію про принципову сумісність виражених у висловленні явищ. У мові показниками суджень можливості виступають слова: *puede ser, es posible, no se excluye* тощо.

«Puede ser que el equipo de Los Ángeles busque en su prospecto...»

«Y de acuerdo con Essentialy Sports, es probable que el equipo de Los Ángeles busque en su prospecto de \$11 millones...» [324]. Фраза *«puede ser que...»* є маркером алетичної модальності можливості. Вона вказує на гіпотетичну, але не підтверджену дію – тобто те, що команда може розглянути варіант з гравцем, але це ще не є фактом. Тут *«puede ser»* виражає сумнів або припущення, що базується на певних фактах чи аналітиці, але не є ствердженням.

Логічна модальність – це логічна детермінованість судження, істинність чи хибність, що визначається формою судження. До логічно істинних належать такі судження, які виражають закони логіки, а до логічно хибних – внутрішньо суперечливі судження. Всі інші судження складають клас фактично детермінованих суджень, які не можуть бути визначені, виходячи з їх структури.

Алетична модальність виражає характер зв'язку між можливими предметами, тобто між суб'єктом та предикатом судження. Алетичній модальності характерні такі різновиди суджень: асерторичні, проблематичні,

аподиктичні судження.

Ассерторичні судження (про реальний факт) характеризуються істинністю або хибністю, що визначаються відповідністю справ у реальній дійсності, де модальність переплітається з їх об'єктивною детермінованістю.

Наприклад:

«Ésta era la casa del Profe Ubilluz y Mayta veía, por una ventanita empañada, construcciones de adobe, techos de tejas y de calamina, un pedazo de calle con adoquines y las altas veredas para los torrentes que –se lo había explicado Vallejos mientras venían– formaban los aguaceros de enero y febrero» [309, с. 51].

«Leopoldo Alas García-Ureña nació el 2 de Abril de 1852 en Zamora, en donde su padre desempeñaba el cargo de gobernador civil. Comenzó sus estudios en León, en el colegio de los Jesuitas, y desde los siete años los continúa en Oviedo, la ciudad que sería telón de fondo de muchas de sus obras» [315, с. 3].

Проблематичні судження – це судження, які не підкріплені точною інформацією і несуть у собі сумніви щодо її достовірності. Також проблематичним судженням притаманні ознаки, які мають неоднозначні твердження, мають передбачуваний характер та незавершене значення в реченні.

«¿Podía una copa de cognac, una comida algo fuerte, un poco de Burdeos, producir aquella irritación en la conciencia, en el cerebro o donde fuera?» No lo sabía, pero jamás la presencia de una de sus víctimas le había causado aquellos escalofríos trágicos que se le paseaban ahora por el cuerpo» [315, с. 214].

«Es un asunto grave y creo que debe haber una investigación» [323, с. 116].

Аподиктичі судження або судження необхідності, можуть бути істинними, але вони можуть бути помилковими. Зазначені судження складають клас висловлювань з модальним значенням необхідності. Наприклад:

«Por aquí mismo debe de haber una huella de ganado que lleva ligerito a las casas de El Miedo» [316, с.140].

«Josefina Bianchi tenía a su haber una vida colmada y su dicha mayor consistía en recordarla con precisión de notario» [313, с. 68].

У відношеннях модальних суджень є певні закономірності, наприклад, асиметричність, тобто те, що дійсне, може бути можливим, але не навпаки; і необхідне, може бути дійсним, але не навпаки.

Алетична модальність пов'язана з об'єктивними потенціями реального світу, характеризуючи дію як можливу, необхідну або неможливу.

У світі сучасних досліджень вводиться поняття психологічної алетичної модальності або психологічної необхідності, можливості чи неможливості. У мові показниками суджень можуть виступати не тільки показники істинності або хибності інформації, але вони можуть проявлятися з різних сторін, тобто, коли характеристики містять додаткову інформацію, що з одного боку, зумовлює відношення мовця до висловлюваної думки, з іншого – обґрунтованість знань, що містяться в судженні або можуть відповідати правилу, нормі в мові, яких необхідно дотримуватись.

За допомогою цих характеристик людина може висловлювати різні точки зору, в залежності від цілей і завдань. Судження як форма мислення можуть містити основну та додаткову інформацію. Основна інформація пов'язується з суб'єктом і входить до складу предикатного судження, а додаткова інформація належить до характеристики фактичного чи логічного статусу судження. Дана інформація називається модальністю судження, яка може бути виражена окремими словами, або може не мати експліцитного вираження, і визначається в контексті.

Зазвичай модальні характеристики суджень описують парними категоріями, такими як: доведено-спростовано, необхідність-випадковість, обов'язок-заборона. Судження алетичної модальності відіграють важливу роль у процесі пізнання і уможливають деталізовану дескрипцію фрагменту об'єктивної дійсності.

В іспанській мові існують відмінності між епістемічною модальністю і деонтичною модальністю, тому що насправді існують граматичні категорії, які відрізняються в залежності від кожного типу модальності. Вагоме місце серед модальних значень займає епістемічна модальність (яку називають також

персуазивною модальністю, модальністю достовірності, модальністю істинності), в семантиці якої знаходить відображення знання мовця, його відношення до того, про що повідомляється у висловленій інформації з приводу її достовірності за допомогою модальних дієслів та епістемічних модальних форм.

«*Епістемічна модальність*» (походить від грец. *episteme* – ймовірне знання, *epistamai* – знати, вміти, думати) визначається як речення, в якому мовець висловлює своє відношення до висловлюваного судження з точки зору того, що є, було або буде відбуватися в реальному світі, без привнесення деонтичних аспектів (того, що є або добре було б, щоб було). Також епістемічна модальність розуміється як вказування на те, що відображає ступінь повноти і характер знань мовця про події [142; 143, с. 234–242]. Але ми будемо дотримуватись точки зору, згідно якої епістемічна модальність включає у себе оцінку мовцем ступеня достовірності того чи іншого факту. Припущення, що входить у сферу епістемічної модальності, може мати різну градацію. У змістовному плані модальність включає значення реальності / нереальності, ствердження / заперечення, достовірності / ймовірності, необхідності / бажаності, спонукання / волевиявлення, що допомагають створити особливе суб'єктивне авторське бачення світу [241], а значить, для будь-якого художнього тексту характерна епістемічна модальність. Операторами таких суджень є: «неможливо довести», «нерозв'язно», «спростовано». Спілкування між людьми передбачає використання різних оцінок і фактичних даних, що мають різну ступінь достовірності, яка залежить від багатьох умов. Важливе місце займають логічні та нелогічні умови, які спричиняють два типи епістемічних суджень – це раціонально обгрунтовані судження, які виражають знання, і засновані на вірі судження, що мають ірраціональний характер. Орієнтоване на логіку пізнання передбачає прийняття як істинних суджень, що відображають достовірні встановлені емпіричним або теоретичним шляхом дані [47, с. 80–85].

У логіці за ступенем обгрунтованості розрізняють два класи суджень:

достовірні і проблематичні [2, с. 7–12]. Достовірне судження – це таке висловлювання, в якому міститься підтверджена інформація. Судження, істинність яких обґрунтована, слугують у пізнанні як вихідний пункт нових логічних висновків, що сприяють подальшому розширенню достовірного знання. Достовірні судження слід відрізнити від проблематичних. Проблематичні судження – це такі висловлювання, які не можна вважати достовірними, так як істинність або хибність таких суджень не є точно встановленою. Вони лише претендують бути істинними. Необхідно з'ясувати, чи є достовірною інформація, що міститься в судженні. З огляду на зазначене їх називають проблематичними. У природній мові в таких висловлюваннях зазвичай використовують такі ввідні слова, як «ймовірно», «мабуть», «можливо» та ін. До нелогічних факторів, які впливають на людину, «змушуючи» її визнавати ті чи інші судження як істинні або помилкові, можна віднести наступні: прагматичний інтерес, традиції, думка авторитетів, навіювання тощо [34; 58].

За епістемічним положенням будь-які судження, обґрунтовані віруванням, характеризуються ірраціональністю та емоційністю і приймаються суб'єктом без критичного аналізу. Незважаючи на їх ірраціональність, вони можуть бути з соціальної точки зору прогресивними, але частіше вони носять реакційний характер, як зазначає В. Лабов [265].

К. Аймер вважає, що епістемічна модальність, будучи універсальною, понятійною категорією, стає, таким чином, мовною категорією. Схоже розуміння епістемічної модальності знаходимо у психолінгвістиці, представники якої тлумачать її як модальне відношення суб'єкта ситуації теми до її денотативного змісту; це міра упевненості суб'єкта ситуації в реальності події.

Модальне значення достовірності виражає різний ступінь впевненості мовця в інформації, що міститься у висловлюванні, і тому може бути градуйоване [75; 100; 104; 141]. Проте, розуміння цієї шкали у вітчизняних та зарубіжних лінгвістів різне. Одні науковці поміщають у центр шкали просту

достовірність, що характеризується відсутністю будь-якого показника достовірності, зліва від якої знаходяться показники проблематичної достовірності типу *posible, probable*, а справа – показники категоричної достовірності типу *seguro, en realidad*. При такому представленні шкали достовірності складається уявлення про те, що висловлювання з показниками категоричної достовірності типу *seguro* виражають більший обсяг упевненості, ніж висловлювання з нульовим показником.

Багато лінгвістів вважають, що епістемічна модальність характеризується суб'єктивністю. При цьому суб'єктивність вони пов'язують з самим визначенням епістемічної модальності, що виражає відношення мовця до висловлювання. Це питання ускладнюється за рахунок поділу науковцями епістемічної модальності на суб'єктивну та об'єктивну модальність, а також засобами її вираження, однак такий поділ може не співпадати у багатьох лінгвістів.

Деонтична модальність (походить від грецьк. *deon* – обов'язок, правильність) – це інформація, яка виражена в судженні та спонукає людей до певних вчинків. Деонтична модальність пов'язана з темпоральним планом майбутнього, можливістю (бажання, намір, обов'язок, існування). У природній мові вислів будується у формі поради, побажання, команди, правила, поведінки чи наказу [14, с. 122–124; 240]. У таких судженнях часто присутні такі оператори, як: *prohibido, permitido, haber derecho de, estar obligado, deber*.

«*Está prohibido fumar en las instalaciones deportivas.*» [326]. Фраза «*está prohibido*» чітко виражає заборону, що є типовим для деонтичної модальності, оскільки встановлює межі дозволеної поведінки.

Деонтична модальність, як і епістемічна, описує умови, що визначають істину присудка, який є стверджувальним або фактичним, але, на відміну від попередньої, має на увазі формулювання цих умов як таких, які належать до нормативної системи, в якій діє особа вислову, або безпосередньо мовець [240]. Розглянемо приклади.

1. «*-Sí decía en la junta Visitación - que venga Olvido; así no creerá el*

Magistral que el tiro va contra él; porque, como a mí no me puede ver ...» [315, с. 161].

2. «*Debe estar en la cuadra, debe estar en un baño, debe estar en la hierba, debe estar muerto, dónde te has metido, Jaguarcito»* [323, с. 8].

3. «*Y ya puede estar allá, puede estar bajando del ómnibus, caminando por esas calles de Lince, puede estar con ella, puede estarse declarando con su cara asquerosa, ojalá que no vuelva nunca, mamita, y te quedas abandonada en tu casa de Alcanfores y yo también te abandonaré y me iré de viaje, a Estados Unidos, y nadie volverá a tener noticias de mí, pero antes juro que le aplastaré la cara de gusano y lo pisotearé y diré a todo el mundo miren como ha quedado este soplón, huelan, toquen, palpen e iré a Lince y le diré eres una pobre típita de cuatro reales y estás bien para ese soplón que acabo de machucar»* [315, с. 60].

У висловлюваннях 1, 2, 3 зміст змінюється за допомогою наказу, зобов'язання або бажання, а не простого твердження. Зазначимо, що у тому випадку, коли з особою, яку стосується система норм, співпадає адресат, то речення може мати апеляційну функцію та може бути віднесеним до певної модальності висловлювання, спонукальної чи апеляційної (*acércate* – підійди), але коли ця особа виступає третьою особою, заява є декларативною з точки зору модальності висловлювання (*debe estar*).

Деонтична модальність також передбачає певну епістемічну модалізацію, з моменту, коли вислів, про який йдеться, має не фактичний характер. Тобто, здійснюється вираження наказу або бажання зі сторони мовця стосовно виконання змісту наказу або бажання.

З іншої сторони зрозуміло, що кожен із двох типів модальності може отримувати своє вираження за допомогою різних мовних засобів, таких як інтонація, синтаксис, варіація дієслівного способу для деонтичної модальності та прислівники, прикметники, модальні дієслова та дієслівного способу для епістемічної модальності.

Іноді ті самі модальні засоби (граматичні або лексичні) можуть виражати обидві модальності [26, с. 264]. Наприклад, іспанське допоміжне дієслово *poder*

використовується для передачі деонтичної модальності дозволу або епістемічної модальності невизначеності:

Y ya puede estar allá, puede estar bajando del ómnibus, caminando por esas calles de Lince, puede estar con ella, puede estarse declarando con su cara asquerosa (...) [315, с. 60].

При вивченні лінгвістичної категорії модальності певні положення логіки було екстрапольовано в лінгвістику, проте поняття логіки не завжди знаходять своє відображення у мові. З одного боку, це пояснюється тим, що в одній мові є велика кількість мовних засобів на позначення певної логічної модальності, а з іншого – тим, що один і той самий мовний засіб використовується для висловлювання різних типів модальності.

У будь-якому випадку, необхідно розрізнити позицію мовця у випадку існування сумнівів стосовно реальності сказаного та у випадку формулювання ним наказу або побажання. У цьому випадку, висловлюється певний відтінок логічної модальності деонтичного характеру.

Дотримуючись цієї європейської традиції лінгвістичного аналізу, було запропоновано встановити подвійне розрізнення модальності: «модальність висловлювання» протиставляється «модальності вислову». На модальність вислову (яку Гарсія Кальво називає «логічною» чи «декларативною») не впливають жодні зовнішні чинники лінгвістичного характеру і, таким чином, модалізація вислову лише характеризує, як саме мовець визначає вислів щодо істини (можливість, впевненість, неможливість). У модальності висловлювання, існують чинники, що стосуються форми спілкування між мовцем і слухачем (наприклад, наказу або запитання в порівнянні з заявою).

Ця відмінність між модальністю висловлювання та модальністю вислову може бути значимою під час аналізу певних граматичних мовних категорій, що дозволить розмежувати зазначені два типи модальності. Наприклад, як зазначає Х. Т. Хіменес, запитання в іспанській мові є модальністю висловлювання, що протиставляється модальності вислову [260].

Однак, досить часто певна модальна лінгвістична категорія містить у собі

як висловлювання, так і вислів. У питальній конструкції існує таке явище, як фокус. Ми бачили, що в таких конструкціях представлена подія, яка оформлюється іншим чином, а саме порядком слів: суб'єкт ставиться після дієслівної структури, як єдине ціле, без поділу; у той час, як суб'єкт перед дієсловом подає інформацію у категоричній формі, двома членами, так що інформація першої частини підсилює інформацію, відображену у другій частині. Остання конструкція співпадає з темою, про що говорять, та містить коментар (рема), інформація, яка додається: «*su primo ha venido hoy*». За інтонацією є певна межа між синтагмою теми та синтагмою коментарю, яка орфографічно позначається комою, коли відсутнє дієслово: «*su primo, hoy*» та «неправильною» пунктуацією: «*su primo, ha venido hoy*». У структурі фокусу та фону виділяється один елемент на тлі іншого, він беззаперечний: «*Su primo ha venido*», та також «*su primo ha venido*», в залежності від того, що виділяється, підмет чи присудок (або також частина предикату: «*su primo ha venido hoy*», «*hoy ha venido su primo*»). Ці два речення, пов'язані між собою змістом інформації, тема з'являється на фоні певної інформації або припущення, та на фоні коментарю: «*su primo ha venido hoy*».

У повних або абсолютних питальних конструкціях, інформація має характерний порядок слів у реченні: підмет стоїть після присудку: ¿*Ha venido su primo?* При частковому питанні, судження – категоричне, та питання стосується певного його елемента, який стоїть у фокусі, у той час, як інший його член – основний (те, що приймається без сумніву) та є темою (відправною інформацією): *Su primo ¿ha venido?*

Спосіб аналізувати зв'язок між розповідною та питальною модальністю – це розподіл інформації між тим, що сказано, *dictum* чи припущенням, та *modus* або припустимою позицією (або позицією мовця), про що мовець стверджує, запитує чи наказує. Можна стверджувати, що наступні речення еквівалентні:

«- ¿*Ha venido el señor?* - *preguntó la Regenta*» [315, с. 245].

«- *Te pregunto si quieres que digamos algo a tu familia – repitió Panov, rozándole la mano fría y huesuda. Avdéiev pareció volver en sí*» [323].

Йдеться про перформативне припущення (на англ. «*perform*», тут «*realizar [un acto]*»): дієслово «*preguntar*» – перформативне, тобто, воно не тільки описує дію, але також й спонукає зробити певну дію, про яку мовець говорить в мовленнєвому акті, як «*preguntar*», «*prometer*», «*condenar*», «*casar*» («*declarar marido y mujer*», «*inaugurar*», «*maldecir*») та припускає відповідні дії.

Але, виходячи з аналізу структури речень та інформації, яку вони містять, в одному випадку це питальне речення, в іншому – розповідне; йдеться про різні семантичні властивості, наприклад, розповідне речення – істинне або хибне твердження, тобто, представляє собою судження, водночас, як питальне речення містить певний розрив з інформацією, та перетворюється на припущення; воно не містить точної інформації. Для мовця розповідне речення є його епістемічним зобов'язанням, водночас у питальному реченні у мовця немає впевненості у сказаному.

Інший спосіб визначити взаємозв'язок між головним та підрядним реченням – це розглянути, як розповідне речення може перетворитися на питальне, наприклад, через зміну порядку слів, або через заміну одного слова, зокрема, через додавання питального слова, як у прикладах:

«*Te pregunto si quieres que digamos algo a tu familia – repitió Panov, rozándole la mano fría y huesuda. Avdeiev pareció volver en sí*» [323]. У наведеному вище прикладі, «*si*» є підсилювачем фокусу, перетворює на центр уваги (та робить головним) все висловлювання, тобто йдеться про загальне питання.

«*No son éstos los únicos obstáculos que se interponen entre el amor y nosotros*» [320, с. 87].

«- *Y lo de ella, ¿cómo lo sabes?*» [315, с. 107].

«*¿Qué sabía él si jamás aquella mujer sería suya?*» [315, с. 291].

Пояснення транспозиції полягає у тому, щоб змінити позицію слова, яку воно займало б відповідно до порядку слів, у питальному реченні, а саме переставити його на перше місце (синтагми): *¿Cómo lo saben? ¿Qué saben?*

Непряме питальне речення – це речення з питальним елементом, що є

більш поширеним додатком до дієслова, що означає знання (*saber, explicar*) або говоріння («*verba dicendi*»: *decir, preguntar*). Інші непрямі питальні речення будуються за допомогою «*qué*» або «*cómo*» з наголосом (у положенні центру уваги):

«*Su ser se manifiesta como interrogación: ¿qué somos y cómo realizaremos eso que somos?»* [320, с. 5]

«*No son éstos los únicos obstáculos que se interponen entre el amor y nosotros*» [320, с. 87].

Таким чином, непряме питання виражається за допомогою підрядного речення додатку та речення з питальним словом, що потрапляє у фокус уваги.

Є інші засоби для побудування головної структури, наприклад, означеним артиклем або артиклем середнього роду: *Y no hay manera de saberlo porque ni siquiera los propios actores lo saben* [322, с. 118].

Оклична модальність ситуації – це виділення всього розповідного речення. Також всередині речення вживаються конструкції, що виділяють певний його елемент, фокусуючи на ньому увагу:

«- *¡No, qué tío Nazario ni qué ojo de hachal ... ¡Mal ajo pa los federales condenados! ...*» [314, с. 15]

«- *¡No hemos alzado contra el orden burgués, para que el pueblo rompa sus cadenas! ¡Para acabar con la explotación de las masas! ¡Para repartir la tierra a quien la trabaja! ¡Para poner fin al saqueo imperialista de nuestro país!*» [322, с. 111].

Окрім конструкцій, що здійснюють виділення за допомогою питальних елементів, є конструкції з прямим питанням; вони за своєю модальністю відрізняються від непрямих питальних конструкцій та є розповідними. Їх особливість полягає у порядку слів та інтонації, яка в кінці загального питального речення зростає, а питальні слова з інтонаційним наголосом є в часткових запитаннях.

На думку Аларкоса Льйорака, який визначає види речень як такі, що

містять ствердження та питання, різні види речень мають однакову структуру. Саме тому в окремих випадках різні характеристики розповідних, питальних, спонукальних речень відображаються знаками в межах окремого речення [209, с. 57].

Подібний аналіз міститься у працях Г. Ордоньеса, де він розрізняє змістовність та синтагматичну структуру речення. Змістовність визначається типом речення (розповіді, питання тощо), але вагомим є інтонаційна конструкція; синтагматична структура, «територія синтаксису», як наслідок, це спільне, що мають речення: «*Ha venido el tren*» у «*¿Ha venido el tren?*». Синтагматичні конструкції можуть бути дієслівні, іменникові, прикметникові або прислівникові. Тобто, Г. Ордоньес визначає дієслівну синтагму із залежними компонентами (у тому числі підмет), іменникову синтагму, прикметникову або прислівникову [там само, с. 8]. Наприклад:

«*Una operación maestra*» [322, с. 44].

«*Y algunos, más ingenuos, confesaban la penuria de su presupuesto, maldecían de las exigencias sociales ... y se reservaban para "última hora"*». [315, с. 443].

«– *Bueno. Aquí estamos a la orden de usted – dijo mister Danger*». [316, с. 65].

«*No, estupendo*» [326].

Іменникова, прикметникова, дієслівна, в тому числі з підметом, прислівникова синтагматична конструкція зіставляються з прикметником. Всі синтагматичні конструкції використовуються у декларативних висловах. Іншими словами, з одного боку, це синтаксична структура, а з другого – комунікативна одиниця, яку Г. Ордоньес називає розповідною. Питання полягає у поєднанні синтагматичної конструкції (якщо вона дієслівна, у тому числі з підметом) з питанням, вираженим інтонацією.

Модальність дає нам можливість класифікувати речення на розповідні, питальні, спонукальні та окличні. Також модальність може виражатися через інтонацію. Іншим можливим характерним засобом є спосіб дієслова.

Наприклад, у реченні «*¡Ven aquí!*» міститься дієслово наказового способу, у порівнянні з дійсним способом (індикативом) «*Vienes aquí*» та «*¿Vienes aquí?*». Саме властивість встановити відношення висловлювання до дійсності, тобто, саме модальність, є характерною ознакою одиниці, яку можемо назвати реченням.

Питання структури суб'єкта та предиката – це те, що ми називаємо судженням [281]. Деякі вчені використовують інший термін [222, с. 35]; [299, с. 280]. Незважаючи на існування кількох термінів, важливо розрізнити два типи одиниць: з одного боку, конструкція дієслова з суб'єктом; з іншого боку, одиниця з точки зору модальності.

Модальність не стосується усталеної структури: навпаки, мовець встановлює зв'язок з адресатом стосовно теми повідомлення та будує вислів відповідно до цього зв'язку. Модальність – «ядро речення» чи його основа, «основна частина речення», як визначає Ш. Баллі [218, р. 28]. Вона може не мати ознак, як у випадку з декларативною модальністю, характеризуватися невизначеною експресивністю або вживатися з дієсловом дійсного способу. Але навіть декларативні речення характеризуються певною модальністю:

«Por supuesto, concluía, siempre y cuando que la fortaleza no se haya rendido al caudillo de la iglesia» [315, с. 348].

«En realidad, el porfirismo es el heredero del feudalismo colonial: la propiedad de la tierra se concentra en unas cuantas manos y la clase terrateniente se fortalece» [320, с. 54].

«Todo está bueno, porque no se ofende a nadie» [314, с. 19].

У наведених прикладах висловлювання мають певні модальні маркери: *por supuesto, en realidad, porque*. Висловлювання такого типу можуть містити дієслова пропозитивного відношення, які стосуються дії внаслідок певних причин; або, також, які, що передбачаються у зв'язку з вищезазначеним, що відповідає певному передбаченню дії у зв'язку з тим, що було зазначено раніше.

Іншими словами, ці дієслова можуть додаватися до доповнення, але ці

доповнення не стосуються конкретно дієслова, а всього речення: *por supuesto* відноситься до впевненості мовця та слухача стосовно того, що повідомляється; *en realidad* передає те, що мовець розкриває щось нове для адресата, про що, на думку мовця, адресату не було відомо. Йдеться про модифікатори речень [224, с. 224]. Ми можемо порівняти «*lamentablemente*» та «*es lamentable que*» у наступних прикладах:

«*Bajo los delgados y grasientos harapos que se le adherían al cuerpo, la curva de la espalda y las líneas de las caderas y de los muslos eran de una belleza estatuaria; pero rompían el encanto los pies anchos y gruesos, de piel endurecida y cuarteada por el andar descalzo, y fue en esta fealdad lamentable donde se detuvieron las miradas compasivas*» [316, с. 48]. Висловлювання вживається у межах художнього тексту й не містить модальних модифікаторів. Йдеться про детальний опис зовнішності персонажа.

«*Defensora a ultranza de la naturaleza y de las mascotas, Ina reconoce que la normativa es "muy necesaria" aunque, a estas alturas es "lamentable que haya tantos abandonos de animales", por lo que esta norma llega, a su juicio, "muy tarde" ya que debería estar en funcionamiento hace años*» [313]. Висловлювання має модальний модифікатор *a su juicio*, що імплікує суб'єктивну точку зору мовця стосовно певного стану справ: відсутності норм, що регулюють поводження з тваринами.

«*Afirmo que escribir supone aprender otro idioma porque afirmo que escribir no es solo transformar sonidos en letras*» [313]. У цьому прикладі «*porque*» встановлює причинний взаємозв'язок між двома темами у свідомості мовця: те, що *escribir* означає вивчення іншої мови, і те, що писати – це не перетворення звуків на літери.

Другий приклад: «*¿Vas a venir? Porque no sé si quieres o no quieres*»: мовець здійснює запит інформації, а причинний сполучник *Porque* пояснює причину такого запитання адресату: епістемічний стан незнання.

Для визначення типу модальності не завжди є достатнім обмежуватися семантикою дієслова. Модальність речення «*Pregunto si vienes*» визначається не

як питальна, а як розповідна, у той час, як речення «*¿Dices que no vienes?*» характеризується не розповідною, а питальною модальністю, хоча в обох випадках вживаються дієслова, що належать до класу *verba dicendi*. Тому недоречно пояснювати модальність на прикладі дієслів-припущень: «*Lamentablemente ha sufrido un accidente*» не відповідає «*Considero lamentable que haya sufrido un accidente*» чи «*Es lamentable que haya ocurrido un accidente*» [313].

Маркерами модальності питального речення є інтонація та порядок слів. Також може додаватися лексичний актуалізатор *acaso* й частка *si*, що служить для введення непрямих питань: «*¿Acaso, con lo que había descubierto la noche anterior, al sacar a Marisela a bailar, habían cambiado realmente las cosas?*» [316, с. 103].

Модальність може характеризувати пропозицію: «*Al oírla moverse todos empezaban a fundirme, «ya Boa, deja en paz a ese animal, lo vas a estrangular», allí bandida, eso sí que te gusta, ¿no?, ven acá, que te rasque la crisma y la barriguita*» [323, с. 80].

Відмітимо подвійний характер деяких конструкцій. Ця властивість дозволяє уточнити попередньо викладену інформацію: «*Todavía no han venido, pero no deben demorar mucho*» [316, с. 139].

Говорячи про питальну модальність, стає очевидним значення інтонації у випадках часткового питання. Немає потреби у мелодійній характеристиці, оскільки питальне слово є достатнім показником питального характеру комунікації між мовцем та слухачем: «*¿Cuando estábamos en cuarto se le hubiera ocurrido a uno de quinto llevarnos a tender camas?*» [323, с. 64].

Навіть контекст не потрібний для визначення абсолютного питання; у наступному прикладі, питальні ознаки у вигляді висхідної інтонації не потребують для оформлення питання: «*En lugar de interrogarnos a nosotros mismos, ¿no sería mejor crear, obrar sobre una realidad que no se entrega al que la contempla, sino al que es capaz de sumergirse en ella?*» [320, с. 5].

Питання – це речення з питальною модальністю, не вислів, який має

певну інтонацію. Питальні пунктуаційні знаки виражають питальну синтаксичну структуру речення, питальну модальність, а не тільки інтонацію. Іноді інтонація у певних випадках є єдиною ознакою модальності, а пунктуація – письмовим оформленням, що допомагає уточнити інформацію, що може викликати сумнів.

2.2. Концепція мовленнєвих актів з позиції модальності

Процес спілкування не обмежується обміном інформацією. Мова є не тільки засобом комунікації, але й інструментом впливу [19, с. 43–45; 126]. Інтерпретація інформації у процесі комунікації відбувається з опорою на інтерсуб'єктну інтерпретацію досвіду, що виступає частиною лінгвокультури. Мова є інтегрованою у соціальну структуру, при цьому у межах постійних співдій-інтерацій, тобто у процесі щоденного вкористання мови як засобу обміну інформацією та засобу впливу комуніканти реалізують соціальні ролі, що є частиною соціальної структури. Актуалізація мови як системи відбувається у процесі комунікації, при цьому між мовою та соціальною структурою існує взаємозв'язок.

У той час як мова є віртуальною системою опцій, спільною для представників певного соціуму [12, с. 12; 157], текст є актуальною системою, в якій такі опції були вибрані з різних інвентарних наборів та використані у окремій даній структурі [220]. Така структурна організація є частиною механізму, що може зазнавати актуалізації за певних умов. Таким чином, конститутивна структура є засобом, що використовується для створення значення у конкретній його формі, проте обидва поняття (значення та форма) є синтонізовані та змодульовані соціальними процесами продукування тексту та інтерпретації. Саме тут знаходить своє втілення цілий набір опцій: певне слово, певна конструкція, наявність та відсутність у тексті певних елементів при існуванні можливих їх альтернатив тощо. На думку Т. В. Радзівєвської, саме комунікативно-прагматичні та соціокультурні практики є тими чинниками, що

актуалізують текст, інтегруючи його у соціальну інтеракцію [126].

Підводячи підсумок вищесказаного, можна сказати, що у разі розгляду мови як соціальної практики це, на думку Н. Фейрклоу, приводить до того, що використання мови (або текстотворення) каузує виникнення соціальних ідентичних одиниць, соціальних відносин та систем пізнання та переконань. Мова виникає у соціумі й розглядається як соціальна практика. У такому разі риторична дія або комунікативна стратегія організовує використання мови (текст, соціальна дія та взаємодія, соціальна структура) для того, аби забезпечити її адаптацію до особливостей комунікативної ситуації: слугуючи деяким особливим цілям, організовуючи ідеї, змінюючи значення термінів та відношень так, ніби вони були надані для їх використання у нових ситуаціях; іншими словами, вдаючись до аргументації та комунікації [9, с. 24–27; 10].

Перебуваючи в межах риторики та оперуючи граматикую виборів, а не правил, у якій мова функціонує як символічний засіб [230], аргументація як дія внутрішньо притаманна потенційному і співподільному значенню, що обирається з мови як віртуальної системи. При такому стані справ аргументація не є детермінованим видом комунікації, що застосовується для деяких специфічних і випадкових видів використання, а є мовленням, що лежить в основі всього комунікативного акту, і, внаслідок цього, є присутнім у всій комунікативній ситуації. Таким чином, на думку Х. Перельмана, аргументація починається з думок, оцінних суджень або точок зору, відкидання яких видається можливим; аргументація сприяє дії або, щонайменше, створенню передумов для дії, що відбудуватиметься у певний момент [252, р. 47].

Наступним фактом, на якому хотілося би наголосити, є те, що кожна комунікативна ситуація включає у себе аргументативну ситуацію, у якій ми маємо справу з деякими інтерперсональними позиціями, причому в такому разі має місце структурування дійсності через застосування формальних маркерів, що передбачають настання модалізацій (впевненість, судження тощо); виправдання позицій; присутність колективних (і загальних) аргументів; присутність або відсутність аргументів, що базуються на персональній системі

цінностей мовця; логічні функції замінюються синтаксичними зв'язками; мікро-структурні конектори між реченнями; макро-структурний порядок у тексті (порядок викладу певної історії, наприклад); супер-структурна функція у відповідності з типом використовуваного тексту тощо. Справді, у даному випадку ми стаємо свідками структурування дійсності з визначеним реєстром, причому як на формуючій, так і на функційній основі [24].

М. Халідей, фокусуючись на стилі, говорить про систематичне поєднання, яке існує між організацією мови (концептуальною, інтерперсональною, текстуальною) та організацією контексту (область, рівень, спосіб, що визначаються соціальним контекстом, у якому виникає текст; формальною сутністю комунікативного обміну та співвідношеннями між мовцями; засобами, що використовуються для передачі інформації, тобто словник, стиль, форма, засоби вираження тощо). Таке поєднання розглядається також як реалізація у таких аспектах: а) з точки зору контексту, що полягає у тому, як різні типи області, рівня та способу реалізують, зумовлюють концептуальне, інтерперсональне і текстуальне значення; б) з точки зору мови, що полягає у тому, як різні види концептуального, інтерперсонального та текстуального вибору реалізують, конструюють різноманітні типи області, рівня, способу.

Таким чином, ці три функції, що виступають як «організатори значення» [29], реалізують аргументативне поєднання, в той час як:

– інтерперсональна функція організовує соціальну реальність осіб, що співдіють, висловлюючись за допомогою мови та мають справу з дискусійною структуризацією ролей учасників (рівень);

– концептуальна функція організовує або проєктує дійсність навколо нас і становить соціальну дію-акцію (область);

– текстуальна функція організовує у відповідний послідовний спосіб інтерперсональні та концептуальні значення у текстах, а також розвиває символічну організацію тексту (спосіб).

Разом з тим, у всьому цьому аргументаційному поєднанні

використовувати мову – це у першу чергу значить співдіяти з іншими позиціями, що, в свою чергу, розміщує на першому плані інтерперсональну дію (де відбуваються певні операції з комунікативною ситуацією у відповідності з набором певних оцінних ставлень), маючи при цьому на увазі інтерпретацію світу, що здійснюється з опорою на особистий досвід (реалізуючи, таким чином, концептуальну або репрезентативну структурування), а також організовуючи текст як продукт (будуючи декілька риторично-текстуальних планів).

Саме тому репрезентація та категоризація досвіду з точки зору концептуальної функції, як і структурування потоку інформації, на основі принципів текстуальної функції, мають інтерперсональну перспективу і аргументаційну орієнтацію. Виходячи з цієї перспективи та аргументації, суб'єктивність ймовірного і переважно бажаного у співмовців, а також їх соціальні ролі у міжособистісних стосунках, що впливають на вибір мовних засобів, є маркованими у залежності від їх комунікативних намірів. Вони визначають спосіб відбору мовних елементів та організації тексту, відображаючи світоглядні позиції та інтерперсональні відношення, що встановлюється між комунікантами. Все це відбувається із зазначенням вибору певної модальності, виходячи з особливостей комунікативної ситуації і у відповідності з певним набором соціальних, культурних і текстуальних оцінок.

У всій комунікативній панорамі необхідно розрізняти, у відповідності з думкою Стілларя, два різних виміра інтерперсонального значення – позиційний та реляційний. Позиційний вимір співвідноситься з темою комунікації, що відбувається в усній або письмовій формі і пов'язаний з описом положення справ, намірів та оцінок. Реляційний вимір інтерперсонального значення пов'язаний з лінгвістичними засобами, що вживаються у комунікації і обираються у залежності від параметрів комунікативної ситуації. Ці мовні засоби виконують контактовстановлюючу функцію і є задіяними у реалізації комунікації між адресантом і адресатом. Але, окрім того, треба пам'ятати про те, що в межах цих двох згаданих вимірів інтерперсонального значення ми

маємо справу з різноманітними складовими елементами:

- а) ставлення, наміри та оцінки, що їх вчиняють мовці;
- б) система намірів та специфічних оцінок спільноти осіб, задіяних в особливій формі комунікації [29].

Внаслідок цього мова використовується для того, щоб повідомляти, тобто комунікувати, у відповідності з певним наміром, з урахуванням психологічного аспекту процесу комунікації як соціальної інтеракції [245, с. 71–80].

Все це породжує систему модальності мови як маркер комунікативної дії. Тобто, іншими словами, маркер ставлень, намірів та оцінок, який співмовці та лінгвістична спільнота мають у своєму розпорядженні для продукування висловлювань у процесі усної комунікації та текстотворення.

Отже, у мовленнєвому значенні та у конструюванні тексту ця система (система модальності мови) діє як маркер для конструювання та оперування значенням шляхом вибору та реалізації лінгвістичних рис-характеристик (лексика, синтаксис, інтонація, просодичний наголос, модальні дієслова, емфаза, прислівники та прислівникові вирази, потік інформації тощо), паралінгвістичні (сила голосу, тон, швидкість мовлення, коливання в мові та інтонація висловлювання тощо) і позамовні (жести, погляд тощо) [248].

Виходячи з вищесказаного, ми розглядаємо *модальність* як основну лінгвістичну характеристику (основний маркер) актуалізації мови, що маркує певне ставлення або точку зору. Ця основна характеристика мови, що є представленою у вигляді системи модальності, встановлює кореляцію між комунікативною спільнотою та мовним узусом, у результаті взаємодії яких продукується комунікація та текстотворення.

Як наслідок, лінгвістичні форми вводяться у функціонування для створення форм комунікації на різних рівнях, починаючи з лексики і закінчуючи стилем мовлення. У такий спосіб виявляються та взаємодіють такі характеристики мови: співдія (мова виступає як комунікативна діяльність та соціальна інтеракція, що забезпечує спілкування між комунікантами певного соціуму), суб'єктивність (мова є вираженням внутрішньої концептуалізації

мовця) і текстуальність (мова виступає частиною символічної організації тексту) [17; 18; 29; 184–187].

У відповідності з цією схемою ми розташовуємо модальність у центрі інтерперсональної взаємодії, що має місце між співрозмовниками, причому вона проєктується і функціонує в обох напрямках, як концептуальному (словник, синтаксис), так і текстуальному (потік інформації). Таким чином, модальність як властивість мови розташовується в центрі інтерперсональної функції мови і, отже, включається, як проміментний фактор, в аргументаційну динаміку та в інтерперсональну риторіку, що встановлюється поміж мовцем та аудиторією. Пам'ятаймо також про те, що точка зору мовця включає у себе і точку зору його аудиторії.

Правдивість і дійсність є категоріями, що знаходять своє відображення в семіотичній системі. Правдивість описує взаємовідносини учасників у семіотичному процесі, у відповідності до системи класифікації, яка застосовується у даному процесі. Дійсність є описом, який здійснюють учасники цієї частини системи класифікації, яка була визнана як надійна і достовірна і яка як така застосовується при здійсненні інтеракцій [24].

Розуміючи модальність у такий спосіб, ми можемо, слідом за Д. Плантемом, стверджувати, що вона виступає складовою засобів загальної аргументації (антифонія – систематична практика протиставляти комунікативні ситуації).

У ситуації вирішення комунікативного конфлікту у мовленні комунікантів відображаються такі чинники:

- ставлення або комунікативний намір щодо співрозмовника;

«*Cuando en Moto3 ha habido múltiples caídas y he visto que algunos aficionados aplaudían ya me parece lamentable*» [324]. Модальний оператор: *parece* – оцінка ситуації як прикрої, що вказує на осуд.

- намір або обіцянка стосовно позиції співрозмовника;

«*Cuando la moto estaba preparada para salir siempre tengo en la cabeza que la última decisión la tengo que tomar yo; así no culpo a nadie y me culpo yo mismo*»

[324]. Модальний оператор: *tengo que* – вираження особистого обов'язку, прийняття відповідальності.

- ментальний стан або почуття, що має відношення до позиційної та реляційної (інтерсуб'єктної) динаміки між двома мовцями;

«*Quiera Dios que vuelva pronto*» [326]. Модальний оператор: *quiera* – вираження бажання, що підкреслює емоційний стан.

- розгортання аргументації на контрасті з висловленим раніше;

«*La caída ha sido una cosa, pero los frenos iban perfectos*» [324]. Модальний зміст: *pero* – створює аргументативний контраст між негативним і позитивним.

- ймовірність дій та оцінка позицій і відносин між обома співрозмовниками;

«*Aleix es el que tiene más opciones*» [324]. Модальний оператор: *tiene opciones* – вказує на ймовірність та прогнозування.

- заключна оцінка і певна необхідність, яку співрозмовник повинен реалізувати у зв'язку з позиційною та реляційною динамікою, що існують між комунікантами;

«*Decido no salir y aprovechar la mañana para asear un poco la nave*» [324]. Модальний зміст: *decido / aprovechar* – вказує на усвідомлену потребу / вибір, прийняття рішення відповідно до ситуації.

- заключне розгортання аргументації, що складається з оцінки – бажання у контрасті з можливою ймовірністю.

«*Esperemos que le ganemos nosotros*» [324]. Модальний оператор: *esperemos* – виражає бажання і сподівання, підкреслює емоційну залученість.

Отже, у всіх операціях, що виконуються зі значенням, ми можемо спостерігати те, як через висловлювання модальності (висловлювання ставлень, оцінок, бажань, намірів, протиставлень, ймовірностей тощо) здійснюється контроль вибору словника, а також контроль синтаксичної структуризації і потоку інформації [241].

Логіка, як правило, виходить з позиції того, що модальність є властивістю суджень, яка як така включається у концептуальне функціонування мови [246].

М. Халідей, наприклад, вважає, що модальність має відношення до стосунків учасників вербальної співдії, що відбувається у певному соціальному контексті, відносячи її до частини інтерперсонального функціонування мови.

Виходячи з цієї позиції, ми можемо включити систему модальності мови у два виміри інтерперсонального значення, на які вказує М. Стілар: *позиційну* (ставлення, наміри та оцінки співрозмовників, що виявляються у текстотворенні) та *реляційну* (лінгвістичні засоби, що відображають відношення між співрозмовниками). На думку М. Стіллара, неможливо чітко розмежувати лінгвістичні засоби, що вибудовують позиційний вимір із тими засобами, що вибудовують вимір реляційний.

До такого класу маркерів відносяться і ті лінгвістичні засоби, які, здійснюючи реалізацію концептуальних, інтерперсональних та текстуальних функцій мови, у більш маркований спосіб включаються у риторико-аргументативну природу мови. Таким чином, у центрі актуалізації мови, а також як маркер її лінгвістичної реалізації, розташовується модальність (модальність системи мови), що включає у себе, переважно, всі мовні засоби, пов'язані з інтерсуб'єктною взаємодією, а саме: дейксис, форми звертання, дієслівний спосіб, вокабуляр (технічний, формальний, колоквіальний), оцінна лексика, дієслова пропозитивного відношення), синтаксис (гіпотаксис / паратаксис). Окрім того, в рамках зазначеного вище маркера на периферії розміщуються засоби, які здійснюють репрезентацію та категоризацію досвіду (словник, транзитивність, логіко-семантичні зв'язки (синтаксис), а також структурування потоку інформації (тематизація, пов'язаність, якості голосу).

Г. Парре наголошує, що класичні граматичні теорії визначають модальність на лексичному рівні: семантичний потенціал модальностей та їх синтаксичні дистрибуції ідентифікуються відповідно до значення та синтаксичної позиції модальних дієслів, що виражають потенційну здатність, деонтичність, епістемічний стан, волевияв.

З огляду на це доречно розглянути загальну концепцію мовленнєвих актів (МА), запропоновану англійським філософом і логіком Дж. Остіном та його

послідовником Дж. Сьорлом, які розглядали мовлення як засіб досягнення мети мовця в діяльній ситуації МА [214; 302].

Мовленнєвий акт має три рівні: локутивний, що включає висловлювання з фонетичною, лексико-граматичною та семантичною структурами, тобто це комунікативний акт із сукупністю фонетичного, фатичного (лексико-граматичного) та ретичного (семантичного) компонентів; ілокутивний – це втілення певної комунікативної пропозиції, мети у висловлюванні, що надає йому конкретної спрямованості (один із способів використання локуції) і є конвенційним; перлокутивний – що передбачає цілеспрямований вплив на свідомість та поведінку конкретного адресата чи аудиторію для досягнення певного результату, він не є конвенційним. Мовець під час локутивного акту здійснює ілокутивний акт, наприклад, коли запитує чи відповідає на питання; інформує, оголошує рішення чи намір, описує тощо.

Наприклад, - *¿Ha venido el señor? - preguntó la Regenta.* [315, с. 245]

Не завжди досягається розмежування ілокуції і перлокуції, це можна зробити, орієнтуючись тільки на наявність у висловлюванні ілокутивних дієслів, наприклад, *advertir, comandar* тощо та перлокутивних – *asustar, convencer, sorprender, trastorar*. Наприклад:

«*Allí lo desnudaron y la voz le ordenó nadar de espaldas, sobre la pista de atletismo, en torno a la cancha de fútbol*» [323, с. 21].

«*Las muertes que había firmado como juez, le habían causado siempre inapetencias, dolores de cabeza, a pesar de que se creía irresponsable*» [315, с. 40].

Перлокуція – це вплив на епістемічний та емоційний стан, настроїв, бажання тощо адресата. У випадку реалізації локуції, тобто за умови результативного впливу на адресата йдеться про досягнення перлокутивного ефекту.

З огляду на зазначене вище, планування ілокуції для досягнення перлокутивного ефекту та її реалізація здійснюється в інтенційно-свідомому мовленні мовця з урахуванням параметрів комунікативної ситуації. Сучасні лінгвісти класифікують мовленнєві акти за ознаками перформативності,

імпліцитності, постактової інтенції, психологічного стану адресанта, статусних ролей мовця та адресата.

Дж. Серль, послідовник Дж. Остіна, вніс суттєві корективи в теорію мовленнєвих актів, розрізняючи структурний (конструктивний), прагматичний і семантичний аспекти речення, та запропонувавши модифіковану структуру мовленнєвого акту, що містить:

- 1) акт висловлювання або локуція (з вилученням семантичної складової);
- 2) пропозиційний акт (пропозицію, у термінології генеративної лінгвістики останнього етапу – логічну форму), що поєднує у собі референцію (описує мовленнєвий акт певним терміном) і предикацію (описує властивість певної сутності – референції, що не обов'язково має бути матеріальною). Існує три аксіоми референції:

Аксіома існування – описане словом, мусить існувати, причому не лише матеріально, але і в уяві, мріях, легендах.

Аксіома ідентичності – приналежність предикату певній сутності означає і його приналежність усім ідентичним сутностям.

Аксіома ідентифікації – приналежність незалежного від термінологічного окреслення предикату до певного референту;

- 3) іллокутивного акту (іллокуції);
- 4) перлокутивного акту (перлокуції) [302].

Спираючись на класифікацію Дж. Остіна та Дж. Серля, Г. Г. Почепцов у межах лінгвістичної теорії пропозиції, виокремлює в реченні взаємопов'язані структурний (конструктивний), семантичний і прагматичний аспекти. На перший план виноситься комунікативна інтенція, яка є комунікативно-інтенціональним змістом речення, де прагматичний аспект виявляється завдяки спільності «ефектів знаків», або спільності реакцій адресата. Г. Г. Почепов розрізняє: констатив як твердження факту, промісив як обіцянку, менасив як загрозу, директив як наказ (ін'юнктив) або прохання (реквестив), квеситив як питання [122, с. 64].

Дослідник висуває припущення про можливість розрізнення

мовленнєвого ставлення та ілокутивних / позамовленнєвих актів, а також встановлює, завдяки цьому, інший спосіб розгляду модальності. Мовленнєвий акт є актом відношення та предикації, що включає у себе епістемологічні та онтологічні судження, водночас як ілокутивний / позамовленнєвий акт будується певною реальністю і зумовлюється продукуванням та визнанням не прихованих, а класифікованих умовних намірів. У цьому значенні ми говоримо про реалізаційні елементи (*realizativos* – лінгвістичний вислів, за посередництвом якого, за нормальних умов, мовець продукує не лише висловлювання думки або наміру, але і своє ставлення до предмету мовлення) як про носіїв модальності, оскільки вони стосуються і в цілому модифікують семантичне значення висловлень (*enunciados*). Типологія модальностей встановлюється, виходячи зі специфічності правил, якими регулюється відповідне ілокутивне / позамовленнєве ставлення, а також лінгвістичними умовностями висловлень та позалінгвістичними умовностями тої чи іншої комунікативної ситуації.

На думку В. Богданова до компонентів МА також входить мета, засоби її досягнення, *умови досягнення, інтенсифікатори або послаблювачі*.

Тип емоційного реагування адресата, співвідношення статусних ролей, послаблення / мітигація / підсилення ілокутивних сил, є фокусуючими критеріями дослідження модальності в сучасній іспанській мові. Вони виражають різноманітні мовленнєві типи емоційного реагування мовця та є складовою частиною маркерів інтерактивності за параметрами «психологічний стан протікання мовленнєвої взаємодії / специфіки статусних ролей комунікантів» [196].

Представники енуціативної течії розрізняють модальність та перформативність. Термін «*модалізація*» позначає загальний феномен, частиною якого є модальність і який визначається як відображення у мові того факту, що суб'єкт може існувати, відчувати, мислити, діяти, вступати у комунікацію.

Особливий інтерес для нашого дослідження становить вплив, який

справляє висловлювання мовця на адресата в аспекті аналізу явища модальності, зокрема, маркери присутності суб'єкта мовлення у висловлюванні.

«*Probablemente, el equipo conseguirá la victoria*» [324]. (Ймовірно, команда досягне перемоги). У цьому прикладі – *probablemente* є маркером модальності, що вказує на ймовірність.

Модальність є феноменом, що співвідноситься з суб'єктом – мовцем у момент мовлення. У цьому сенсі ми робимо розрізнення, слідом за А. Меньє між модальностями мовлення та модальностями висловлювання [281].

Варто наголосити ще раз на тому, що граматична категоризація феномена є можливою за умови застосування логічного та семантичного критеріїв, причому слід зазначити, що якщо ми будемо виходити з функційного критерію, вона не буде вважатися чітко визначеною категорією.

Енунціативна фокусація в аналізі модальності має розглядати суб'єкт як активний елемент, що представляє певне ставлення, причому не тільки по відношенню до правдивості або неправдивості змісту речень, з яких складається висловлювання, але також і по відношенню до способу, використовуючи який мовець подає висловлювання по відношенню до оцінного судження, як користь, щирість намірів тощо.

При комплексному розгляді питання виникають певні значеннєві відтінки, що проявляють себе при логічному розгляді алетичної модальності. Ш. Баллі, наприклад, зазначає, що незважаючи на різницю між диктумом (*dictum*) та модусом (*modus*), останній не є логічною характеристикою диктуму. Ш. Баллі включає у диктум кожен елемент – показник певного типу експресивності мовця, з незалежною процедурою викладення, що застосовується у даному формулюванні [218, р. 4–11].

У межах лінгвістичного аналізу модальності дослідник має розглядати механізми її вираження на різних мовних рівнях – морфологічному, синтаксичному та лексичному. Це передбачає ідентифікацію граматичних форм, синтаксичних структур та лексичних одиниць, що реалізують модальні

значення у висловлюванні. Водночас акцент має бути зміщений не стільки на пошук безпосередніх відповідників логічних модальностей (необхідності, можливості, дійсності тощо), скільки на вивчення специфіки модальної репрезентації у межах конкретної мовної системи. Лінгвістична модальність є явищем, що формується відповідно до структурно-семантичних особливостей мови, її прагматичних параметрів та лінгвокультурного контексту. Потім, завдання лінгвіста полягає у виявленні і системному описі тих мовних засобів, через які модальність функціонує як інструмент вираження оцінного, емоційного чи когнітивного ставлення мовця до змісту повідомлення.

Для аналізу використання модальних конструкцій у різних жанрах текстів важливо врахувати, що кожен жанр має свої унікальні особливості, які впливають на функціонування і частотність модальних конструкцій, які не лише виконують специфічні стилістичні функції, а й відповідають вимогам жанру щодо передачі інформації та емоційного забарвлення. У цьому контексті порівняння продуктивності модальних конструкцій в художній прозі, поетичних творах та медійних текстах дозволяє виявити залежності між характером вираження модальності та специфікою кожного жанру. Продуктивність модальних конструкцій у трьох типах дискурсу зображено у Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Продуктивність модальних конструкцій в іспаномовній художній прозі, поезії та масмедійних текстах ХХ–ХХІ ст.

Тип тексту	Загальна кількість модальних конструкцій	Відсоток
Прозові тексти	2745	71%
Масмедійні тексти	1016	26,4%
Поетичні тексти	102	2,6%
Разом	3863	100%

Я

к видно з таблиці, модальні конструкції найбільш активно використовуються в романах та новелах (71%), помітно менше – у медійних текстах (26,4%) і зовсім незначно – у поетичних текстах (2,6%). Це свідчить про те, що модальність як засіб вираження ставлення, ймовірності, необхідності чи можливості значно

частіше потрібна у прозових наративах (де описуються події, думки персонажів, оцінки ситуацій), ніж у поезії, де переважають інші експресивно-стилістичні засоби. Доречно зазначити, що різний розподіл обсягів корпусу суттєво не впливає на інтерпретацію, адже навіть з урахуванням різної кількості сторінок джерельної бази модальні конструкції залишаються суттєво частішими у прозових текстах (приблизно 1,3 на сторінку), ніж у поетичних (0,4 на сторінку) – тобто приблизно у 3 рази частіше, що доводить більшу потребу в модальності в розгорнутих наративах. Досить висока частка у медійних текстах може вказувати на прагнення авторів таких текстів передавати оцінки, припущення чи м'яко формулювати твердження. Це можна пояснити тим, що прозові тексти містять більше описових, аргументативних і наративних фрагментів, де автори й персонажі виражають сумніви, оцінки, припущення, ставлення до описуваної ситуації. У поезії модальність вживається рідше, бо цей жанр тяжіє до образності, еліпсису й меншої кількості тверджень, що вимагають модальних маркерів. У медійних текстах модальність займає проміжне положення – публіцистика часто містить оцінки і припущення, але лівову частку складає виклад фактів і вказівки на джерела інформації.

Далі варто здійснити аналіз продуктивності модальності висловлення та модальності висловленого в трьох жанрах, що дозволить виявити особливості їх використання та взаємодії в контексті різних типів дискурсу. Такий аналіз є необхідним для того, щоб зрозуміти, як ці модальності функціонують у специфічних контекстах комунікації. Модальність висловлення визначає ступінь впевненості чи можливості, з якою висловлюється думка, тоді як модальність висловленого відображає ступінь певності або ймовірності висловленої інформації. Розглянувши ці аспекти в трьох жанрах, дозволить виявити характерні особливості їхнього застосування, зокрема, як відмінності в жанрах впливають на форму і зміст комунікаційних актів, а також на сприйняття та інтерпретацію інформації. Продуктивність модальних конструкцій за типом модальності зображено у таблиці 2.3.

Прочитуючи таблицю горизонтально, бачимо абсолютні і відносні характеристики аналізованих одиниць за типами текстів, а вертикально – за типами модальності та загальну їх кількість.

Таблиця 2.3.

Продуктивність модальних конструкцій за типом модальності в іспаномовній художній прозі, поезії та масмедійних текстах ХХ–ХХІ ст.

Тип тексту	модальність висловленого	модальність висловлювання	Разом
Прозові тексти	1534 (55,9%)	1211 (44,1%)	2745
Масмедійні тексти	534 (52,6%)	482 (47,4%)	1016
Поетичні тексти	53 (52%)	49 (48%)	102
Разом	2121	1742	3863 (100%)

Дані таблиці демонструють, що у всіх трьох типах текстів переважає модальність висловленого (тобто модальність, що стосується змісту твердження – впевненість, можливість, припущення тощо), а не модальність висловлювання (ставлення мовця до висловлювання як акту – наприклад, оцінки, ввічливість, переконливість). Прозові тексти мають найвищу абсолютну кількість обох типів модальності, і модальність висловленого переважає (55,9% проти 44,1%). Це логічно, бо прозові тексти часто спрямовані на опис фактів, подій, суджень. Медійні тексти мають схожу тенденцію: модальність висловленого трохи переважає (52,6% проти 47,4%), хоча розрив менший. Це пояснюється тим, що ЗМІ часто балансують між подачею фактів і оцінкою ситуацій, що підсилює частку модальності висловлювання. Поетичні тексти демонструють майже однакове співвідношення обох типів модальності (52% проти 48%), що видається закономірним, адже у поезії часто присутні і змістові припущення, і особисте ставлення мовця, емоційність, оцінність. Основні положення розділу викладено в таких публікаціях автора [108; 110; 111; 112;113;114].

Висновки до розділу 2

У сучасній лінгвістиці модальність поділяється на модальність висловлювання (інтерсуб'єктивну) та модальність висловленого (суб'єктивну). Перша охоплює типи комунікативних актів (питання, твердження, спонукання), друга – відображає ставлення мовця до змісту повідомлення. Згідно з семантичним змістом, виділяють алетичну, епістемічну та деонтичну модальності. Алетична модальність виражає логічну необхідність, можливість чи неможливість. Епістемічна модальність вказує на ступінь упевненості, сумніву або припущення мовця. Деонтична модальність відображає оцінку, пов'язану з нормами, зокрема обов'язком, дозволом або заборобою.

У реальному мовленні межі між цими типами модальності часто розмиті: модальні значення можуть перетинатися, змінюючи прагматичне навантаження висловлення. Відтак модальність постає як комплексна семантико-функційна категорія, що формується під впливом як мовної системи, так і комунікативного контексту.

Прагматичний підхід до модальності дозволяє розглядати її як засіб реалізації ілокутивної сили, через яку мовець виражає свої інтенції та регулює взаємодію з адресатом. Особливу роль відіграють засоби інтенсифікації та мітигації, що забезпечують реалізацію стратегій впливу, переконання, ввічливості або уникнення конфлікту.

Мовні маркери модальності (модальні дієслова, лексеми, перифрази, адвербіальні елементи тощо) не лише передають ставлення мовця, а й сигналізують про соціальні ролі учасників комунікації та тип інституційного або неформального контексту. Це свідчить про інтеграцію когнітивних, соціокультурних і психолінгвістичних чинників у реалізації модальності.

Теоретичні традиції вивчення модальності еволюціонували: від її зведення до дієслівних категорій до урахування енуціативної та прагматичної природи модальних висловлень. Сучасні підходи підкреслюють, що модальність – це вибір мовця, зумовлений як логіко-семантичними чинниками, так і соціокультурними

умовами комунікації.

Аналіз модальності має враховувати не лише граматичні та лексичні засоби, а й такі параметри, як предикація, перформативність, тематизація, квантифікація, метафоризація, що актуалізуються на рівні висловлювання та тексту. Залучення контексту як екстралінгвістичного чинника є обов'язковим для інтерпретації модального значення.

Отже, модальність слід розглядати як мовленнєве явище, яке формується в конкретній комунікативній ситуації, відображаючи суб'єктивність мовця та його оцінне ставлення до повідомлення.

У рамках аналізу іспанських різножанрових текстах ХХ–ХХІ століття та масмедіа досліджено реалізацію модальності через мовленнєві акти (репрезентативи, квеситиви, експресиви, директиви, дубітативи, оптативи), що демонструє взаємозв'язок між мовленнєвими інтенціями, емоційно-оцінною настановою мовця та прагматичними умовами спілкування.

Частотність уживання окремих типів МА тісно пов'язана з жанрово-тематичною специфікою досліджуваного матеріалу. Репрезентативи у 1,7 рази виявилися продуктивнішими за квеситиви (32,7% проти 18,6%), що свідчить про домінування фактологічних і аналітичних конструкцій у масмедійних текстах та воєнній прозі, де важливо стверджувати інформацію. Досить висока частка квеситивів зумовлена діалогічністю художніх текстів. Експресиви (15,7%) виявилися в 2 рази менш продуктивними за репрезентативи, що відображає емоційну насиченість поезії та певних аспектів прозового письма. Директиви (14,4%) займають проміжну позицію між експресивами і квеситивами, що характерно для текстів воєнної тематики. Дубітативи (11,5%) і оптативи (7,1%) є менш продуктивними, але важливими для вираження сумнівів, бажань і надій у поетичних та художніх текстах.

У всіх проаналізованих типах мовленнєвих актів – зокрема в репрезентативах, експресивах, директивах і оптативах – спостерігається активне використання емотивної та оцінної лексики, яка підкреслює комунікативний намір мовця, його особисту зацікавленість у ситуації спілкування та бажання

справити вплив на співрозмовника.

Жанрова специфіка тексту суттєво впливає на продуктивність уживання модальних конструкцій. Найвищу частотність модальних конструкцій зафіксовано у прозових творах: 2745 випадків на 3443 сторінок, що становить близько 1,3 конструкції на сторінку (71% від загальної кількості). У поетичних текстах виявлено 102 випадки на 262 сторінки, тобто 0,4 конструкції на сторінку (2,6%). Це свідчить про те, що модальність у прозі майже у 3 рази продуктивніша, ніж у поезії. У медійних текстах зафіксовано 1016 випадків (26,4%), проте через відсутність стандартизованого обсягу корпусу щільність уживання у цьому сегменті оцінити неможливо. Таким чином, модальні конструкції є найбільш характерними для розгорнутих наративних жанрів (проза), меншою мірою – для аналітично-оцінних (масмедіа), і найменш характерні для лаконічних експресивно-компресованих жанрів (поезія).

У всіх проаналізованих типах текстів переважає модальність висловленого, проте ступінь її домінування варіюється. У прозових текстах вона є найвиразнішою (55,9%), що відповідає їх призначенню для опису фактів і подій. У медійних текстах співвідношення більш збалансоване (52,6% проти 47,4%), оскільки такі тексти поєднують подачу інформації з оцінкою ситуацій. Поетичні тексти демонструють майже паритет (52% проти 48%), що свідчить про водночас високу роль і змістової модальності, і особистісного ставлення мовця. Загалом модальність висловленого лишається провідною незалежно від жанру, проте в емоційно забарвлених текстах обидва типи модальності урівноважуються.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

3.1. Модальність та засоби висловлювання в іспанській мові

Модальність висловлювання виявляє себе подвійно: з одного боку, вона стосується мовця, метою якого є саморепрезентація, а також установлення соціального статусу адресанта; з іншого – стосується співрозмовника, коли мова йде про отримання певної реакції (позитивної або негативної) на повідомлення, коли є необхідність спонукати партнера по комунікації до виконання або невиконання певної дії. Тобто відбувається процес суб'єктивного кодування (адресантом) і декодування (адресатом) пропозиційного змісту висловлювання.

Отже, можна сказати, що висловлювання – це акт створення повідомлення, складний процес його створення або, іншими словами, індивідуальний акт використання мови, у порівнянні з висловом, результатом висловлювання. Таким чином, у цілому, аналіз висловлювання полягає у дослідженні відображення суб'єкта у повідомленні.

На сьогоднішній день лінгвістичний характер повідомлення вважається загальноприйнятим. У комунікативно-прагматичній парадигмі вважається очевидним, що суб'єкт повідомлення та лінгвістичні маркери присутності суб'єкта у висловлюванні та, ширше, в мовленні, є невід'ємною частиною дослідження, на відміну від наукових позицій дослідників у структуралізмі. Антропоцентричний характер сучасної лінгвістики зумовлює посилення інтересу науковців до суб'єкта мовлення [5, с. 29, 30].

Теоретичні позиції лінгвістів щодо поняття висловлювання варіюють у контексті зміни лінгвістичних парадигм. Найбільш поширеним в сучасній лінгвістиці є тлумачення висловлювання у зв'язку з маркерами присутності

суб'єкта у повідомленні, що виражають його відношення до висловлювання, адресата і, ширше, учасників комунікативної ситуації.

На думку Е. Бенвеніста, повідомлення створюється індивідуальним актом висловлювання мовця-суб'єкта. У процесі висловлювання, що тлумачиться як присвоєння, мовець обирає мовні засоби, а власне висловлювання містить спеціальні показники – маркери присутності суб'єкта [219; 224; 225]. Послідовники Е. Бенвеніста намагаються визначити та описати відображення мовних засобів у повідомленні у залежності від параметрів комунікативної ситуації. Досліджуються лінгвістичні засоби, за допомогою яких мовець відображає свою позицію у повідомленні, у письмовій або усній формі, що виражається експліцитно або імпліцитно, своє ставлення до повідомлення та учасників комунікативної ситуації [126; 145; 155; 195]. До таких засобів відноситься і модальність.

Щодо модальності, то її можна інтерпретувати по-різному, оскільки вона вивчається у логіці, семантиці, психології, синтаксисі, прагматиці та теорії комунікації [229; 236; 252; 253; 295; 296]. Таким чином, термін «модальність» є багатоплановим і включає різні її аспекти: логічний, аксіологічний, деонтичний, епістемічний тощо [14; 57; 155; 160; 227]. Три основні дисципліни, які займаються модальністю, – логіка, лінгвістика та семіотика [119; 127; 228; 261].

Поняття «модальність» з'являється ще в Аристотеля та вивчається у логіці та граматиці. Цей термін, як правило, використовується при підході до мови з точки зору логіки, семантики або психології.

Серед мовознавців, які досліджували модальність у логічному та психологічному аспектах, слід відзначити представників Женевської лінгвістичної школи, що надали визначення модальності та способу. Модальність визначалася як дієслівна категорія, яка доповнює вид, час та стан. Представники цієї школи вважали, що модальність виражає позицію мовця стосовно того, що повідомляється. Поняття, які охоплює модальність, можна об'єднати в три групи, метою яких є висловлювання думок, почуттів і

волевиявлення.

Лінгвістична модальність виражає позицію суб'єкта-мовця щодо реалізації його інтенцій. Мета кожного висловлювання – це отримання інформації або запит на неї, вираження почуттів та волевиявлення мовця. Таким чином, модальність речення (ствердження, питання, вигук) визначає відношення мовця до змісту висловлювання. Ці ідеї були згодом розвинені Ш. Баллі [217; 218].

Модальність має різнорівневі засоби вираження. Ці положення розвинув Ф. Бруно, а систематизував Ш. Баллі. Так, Ш. Баллі визначає модальність як вербалізоване різнорівневими мовними засобами інтелектуальне, емоційне або волевиявне судження, що свідомо продукується мовцем-суб'єктом. Як зазначалося вище, Ш. Баллі виділяє у структурі висловлювання диктум (зміст повідомлюваного) та модус, що є власне психологічною діяльністю – емоційним ставленням мовця до повідомлюваної інформації. За термінологією Ш. Баллі, позиція мовця позначається як *animus loquentis*.

Згідно Ш. Баллі, модальність (або модус) – це основа речення, що може виражатися у різний спосіб: 1) модальне дієслово відрізняється від дієслова диктума; 2) модальність виражається за допомогою синтаксису диктума різними формами: за допомогою допоміжного засобу стану, модального прислівника, граматичним способом, через прикметник судження або оцінний [218, с. 3–12].

Представники генеративної граматики також займалися вивченням модальності, але основна увага при цьому приділялася виявленню модальності через структуру, без урахування її логічного та семантичного аспекту [310]. З часом, завдяки теорії Дж. Кац і П. Посталя, модальність розглядається як обов'язкова складова речення, що підлягає всім правилам заміни [177]. Модальність стосується різних лінгвістичних реалій: стану, часів, модальних дієслів, модальних прислівників, типів речень (ствердження, питання, наказ) тощо [275; 285].

У комунікативному аспекті модальність поділяється на два класи: 1)

модальність висловлювання; 2) модальність повідомлення. При продукуванні висловлювання мовець займає певну позицію стосовно адресата, а лінгвістичні засоби, які при цьому використовуються, називаються модальністю висловлювання або модальністю речення [19, с. 43–45].

Модальність реалізується передусім у мовленні, тому доцільно розглядати цю категорію у взаємозв'язку з основними функціями мовлення: експресивною, виразною, логічною та естетичною. Ми вважаємо, що для дослідження модальності релевантними є перші три функції, оскільки вони зумовлюють лінгвістичну форму повідомлення (розповідь, питання, наказ).

Як було зазначено вище, модальність висловлювання виражає різне ставлення мовця до слухача, на відміну від модальності повідомлення, яка виражає ставлення мовця до повідомлення. Вона пояснює зв'язок між мовцем та повідомленням.

Модальність повідомлення відповідає концепції модальності, запропонованої Ш. Баллі, згідно з якою постулюється лінгвістичне вираження позиції суб'єкта стосовно змісту речення.

Є автори, які обмежуються модальністю першої особи однини (я – суб'єкт), але інші сприймають модальність у більш широкому значенні, як виявлення суб'єктивності людини, суб'єкта повідомлення, який не обов'язково має бути мовцем. У першому випадку, тобто, коли модальність зводиться до суб'єктивності я (течія Ш. Баллі), модальний суб'єкт є суб'єктом висловлювання. Він може бути явним та співпадати з суб'єктом повідомлення або може бути прихованим.

Згідно Ш. Баллі, суб'єкт висловлювання або модальний суб'єкт має співпадати з суб'єктом повідомлення. Це характерно для експліцитно вираженої модальності у діалогічному мовленні, де може бути один або два учасника, але один модальний суб'єкт [119; 137, с. 184–186]. Наприклад:

«– *Tú sabes lo que quiero decirte*» [316, с. 89].

«– *¡Qué casualidad! Yo también tenía que hablar contigo. Estoy muy agradecida por todo lo que has hecho por nosotros, pero ya papá desea volverse al*

palmar..., *y yo también quiero que me dejes ir*» [316, с. 118].

В іншому випадку, якщо модальність сприймається у широкому розумінні, як вираз суб'єктивності суб'єктом повідомлення, вона може співпадати чи не співпадати з мовцем. Наприклад:

«– *Le advierto que antes de dar este paso he estudiado bien el asunto, con mis títulos de propiedad por delante, y me permito observarle que también estoy seguro de lo que digo cuando afirmo que Corozalito y Alcornocal de Abajo pertenecen a Altamira (...)*» [316, с. 57].

«– *Entre, Melquíades. No tenga miedo, que aquí no hay perros. El Brujeador le arrojó una mirada muy poco amistosa y replicó, mordaz: – ¿Está seguro, don Balbino?*» [316, с. 28].

Нарешті, можуть існувати маркери присутності мовця у повідомленні, суб'єкт якого може не бути я. Це відбувається, наприклад, при використанні способу у підрядних реченнях додатку.

Модальність повідомлення охоплює як *логічну модальність*, так й *оцінюючу або суб'єктивну модальність*.

Логічна модальність характеризує спосіб, в якому підмет представляє присудок речення як реальний, умовний (або необхідний) або ймовірний (можливий), тобто, в межах реального, випадкового або нереального.

Особливий інтерес представляє модальність, яка пов'язана з оцінкою, а також дослідження сукупності різноманітних засобів модальності, які передають один і той же мотив, настрій, почуття і які утворюють модальний контекст.

Оцінна модальність характеризує спосіб, яким суб'єкт позиціонує повідомлення в оцінному аспекті, а також з точки зору суб'єктивності (що пов'язується з емоційним ставленням суб'єкта). Оцінна модальність не протиставлена іншим модальностям, а поєднується з ними, але при цьому виникають певні обмеження на сполучуваність та модифікації оцінних структур.

Визначення способу за допомогою модальності здійснювалося ще у

класичних граматиках. Але, як було зазначено вище, існує як модальність висловлювання, так і модальність повідомлення, різниця між ними полягає у ставленні, орієнтованого на адресата або на саме повідомлення.

Не всі способи відносяться до одного типу модальності, наприклад, наказовий спосіб стосується лише модальності висловлювання, водночас, як дійсний та умовний спосіб відносяться до модальності повідомлення.

Щоб краще зрозуміти різницю між способом та модальністю, ми відштовхуємося від концепції способу. Ця концепція не є загальноприйнятою, існує розмаїття думок щодо співвідношення між модальністю та способом. Вони включають широкий спектр критеріїв: від визначення *флексії* дієслова до критерію *усвідомленого ставлення мовця до повідомлення та слухача*. Прихильниками останнього критерію є такі вчені, як А. Льйорак [211], С. Хілі Гайя [251], А. Ернандес [258] та інші. Але у нашому дослідженні ми виділяємо поняття способу для того, щоб відрізнити його від модальності.

Критерії визначення способу пов'язуються з такими його характеристиками, як зв'язок з модальністю та суб'єктом модальної оцінки. Спосіб визначається як:

- 1) лінгвістична форма, здатна передати модальність;
- 2) вираження позиції мовця стосовно повідомлення;
- 3) показник підпорядкування.

Зупинимося на двох перших критеріях визначення способу через дві причини: тому, що вони безпосередньо пов'язані з модальністю та тому, що останній критерій не є основним критерієм модальності дієслова в іспанській мові.

Розглянемо розуміння способу як лінгвістичної форми, здатної передати модальність.

У такому розумінні спосіб відповідає модальності речення або висловлювання. Спосіб у цьому випадку передає тип комунікації, мовленнєвого способу взаємодії між мовцем та слухачем (йдеться про зв'язок «мовець-слухач»).

Це пов'язано з трьома основними функціями мовлення: експресивною, виразною, логічною. Кожна з цих функцій має свою модальність. Так, виразна функція мовлення передбачає модальність наказу, обіцянки або бажання; логічна функція стосується розповідних, питальних та інших речень. Експресивна присутня в окличних реченнях, це експресивне вираження трьох основних модальностей: ствердження, питання та наказу.

Стосовно способу іспанських дієслів, головні модальності доповнюють три основні функції мовлення: логічну, експресивну та виразну. У нашій роботі ми будемо розглядати форми дієслова для визначення модальності.

Наказовий заклик є єдиною формою дієслова з вираженою виразною модальністю, що виконує функцію наказу або заклику. Хоча інші форми дієслова не мають єдиної модальності, втім, зауважимо, що деякі форми більше придатні, ніж інші, виражати певну модальність. Так, ствердження або заперечення та питання висловлюється дійсним способом.

Таким чином, дійсний спосіб – основний спосіб, головна функція якого є декларативною. Це спосіб фактичного висловлювання (концепція запропонована П. Кіпарскі та С. Кіпарскі) та прямого ствердження. Таким чином, характерна модальність цього способу – декларативна (або логічна), хоча, жодна форма дієслова не виражає лише одну модальність, також дійсний спосіб з'являється у модальності заперечних та питальних речень.

Прикладом того, що форми дієслова не виражають одну модальність, є той факт, що дійсний спосіб може набувати значення імперативу. Важливо підкреслити, що ця модальність висловлювання або модальність речення відображають позицію мовця стосовно слухача.

Деякі автори, не розрізняючи модальність висловлювання (позицію мовця по відношенню до слухача) та модальність повідомлення (ставлення мовця до повідомлення), надають перевагу «позиції мовця» над іншими модальностями. Також розрізняють диктум і модус, так як диктум відповідає формам дієслова дійсного, умовного способу, які висловлюють поняття «реальні», «можливі» та «нереальні»; водночас, як модус (свідоме ставлення

мовця) висловлюється через стверджувальну, питальну та виразну модальність речення, яка впливає на дієслово. Так, на думку Л. Рубіо, ставлення мовця виражається лише через модальність речення. Ставлення мовця не сприймається на рівні форми дієслова.

С. Ернандес, навпаки, вважає, що ставлення мовця проявляється на рівні форми, тобто, це другий вищенаведений критерій: спосіб як вираження позиції мовця стосовно повідомлення. Таким чином, хоча вважається, що спосіб визначає модальність, тобто, модальність речення, втім, цей критерій є другорядним, оскільки у цьому випадку абсолютизується позиція мовця (тобто йдеться про модальність повідомлення).

Завдяки способу встановлюється зв'язок «мовець-повідомлення». Тому, спосіб виражає суб'єктивність або «уявне представлення» та навіть «нереальність». Він охоплює логічну та оцінну модальність.

Умовний спосіб – це спосіб, при якому проектується присутність мовця у повідомленні, оскільки цей спосіб виражає суб'єктивність мовця або суб'єкта комунікації стосовно повідомлення. Сумнів, можливість та ймовірність висловлюються умовним або дійсним способом, у залежності від ситуації (ствердженням, повне заперечення, сумнів). Так, умовний спосіб виражає сумнів, водночас, як можливість та ймовірність можуть бути виражені дійсним способом, у залежності від ступеня впевненості мовця.

Ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що спосіб та модальність є двома основними критеріями визначення категорії способу в іспанській мові. При цьому виражаються як модальність речення, так і ставлення мовця. Позиція мовця є значимою в обох випадках: як у випадку модальності висловлювання, так і у випадку модальності повідомлення.

3.2. Модальність та граматичні аспекти вибору способу в іспанській мові

Ми розуміємо модальність як міжрівневу комунікативно спрямовану граматичну надкатегорію, яка вказує на відношення змісту речення до

дійсності з погляду мовця, і має комплексний, багатоаспектний вияв. Модальність структурована трьома різновидами категорій – морфологічною модальністю, синтаксичною модальністю та лексико-граматичною модальністю.

Розглянемо граматичні аспекти вибору дієслівного способу в іспанській мові, завдяки якому встановлюється зв'язок між мовцем та повідомленням.

В іспанській мові дуже рідко зустрічаються синтаксичні контексти, у яких можуть чергуватися форми дійсного способу та субхунтиву так, щоб їхнє чергування супроводжувалося відмінностями у значенні. Навпаки, у деяких контекстах при чергуванні способів морфологічна відмінність не пов'язана з помітними відмінностями значення, наприклад: *Quizá venga mañana Pedro. Quizá vendrá mañana Pedro.*

В інших випадках, особливо у підрядних іменникових реченнях вибір способу дієслова визначається певним елементом у головному реченні (найчастіше головним дієсловом), наприклад:

«– *Ya veo que le han hablado de mí*» [316, с. 82].

«*Aunque no creo que se atrevan los otros fustaneros a venir esta noche por estos dos*» [316, с. 131].

Вибір індикативу або субхунтиву можна пояснити як результат простого морфологічного розвитку, за яким різні способи дієслова утворюють флексії без власного значення, що створюються автоматично значенням головного присудка головного речення. Дієслово *ver* має певні риси, які відображаються в дійсному способі, якого вимагає підрядне речення.

Погляди науковців щодо необхідності використання майбутнього субхунтиву в текстах не збігаються. Одні науковці виступають за збереження цієї форми та за розширення меж її вживання. Інші, посилаючись на існуючі норми, згідно з якими існує необхідність заміни майбутнього субхунтиву на теперішній дійсного способу або теперішній субхунтиву, виступають проти її застосування.

Навіть визнавши те, що насправді часто вибір способу відбувається в

залежності від значення присудка головного речення, тлумачення використання кожного способу як автоматичної залежності від дієслова головного речення не пояснює того факту, що існує також група підрядних конструкцій, у яких вибір способу дієслова є вільним, і завдяки цьому виборі у свою чергу передаються різні види інформації, наприклад:

«No cree que vino ayer.

¿De modo que no crees que sea verdad lo que cuenta Pajarote? – interpeló Antonio» [316, с. 82].

Тож існують два різні варіанти: конструкції, у яких вибір способу супроводжується відмінностями у значенні, які необхідно уточнювати, а також конструкції, у яких вибір способу визначається за одним або декількома елементами головного речення.

Звернімо увагу на останній випадок, у якому обов'язковою є наявність одного способу та виключається наявність іншого через те, що вибір робить неможливим повідомлення різних видів інформації. Ми бачимо, що у цьому контексті модальна відмінність нейтралізована, так як морфема способу не є пов'язаною з семантикою дієслова головного речення.

Модальна опозиція зберігається, якщо граматична форма обов'язково вимагає певної конструкції, та є неможливою її заміна на інші, що утворюють парадигму, в яку вона вбудовується, у такому випадку її протиставлення нейтралізується [294]. Прихильники цієї гіпотези, безумовно, не беруть до уваги той факт, що значущі одиниці самі по собі мають здатність надавати те значення, яке для них є парадигматичним, незалежно від того, чи є можливим у тому чи іншому контексті чергування між членами, які утворюють парадигму, або чи обов'язково ця одиниця повинна узгоджуватися з іншим елементом контексту.

Тому доцільнішим було б припустити, що як дійсний спосіб, так і субхунтив, включаючи також конструкції, у яких вживання того чи іншого способу є обов'язковим, зберігають власне значення, і що таке значення, навіть якщо воно є надлишковим, повинно узгоджуватися зі значенням одного

або декількох елементів присудка головного речення. Саме тому розгляд таких комбінацій винятки, що зустрічаються поміж таких значущих одиниць, як дієслівні способи, може бути таким же важливим, як аналіз чергування для розкриття його значення. Тому повинен існувати зв'язок між значенням, яке несе обрана граматична морфема та значенням елементів, що зумовлюють такий вибір. Таким чином, є доцільним розглянути обидва випадки: конструкції, у яких спосіб дієслова може чергуватися та конструкції, що вимагають вживання певного способу.

З іншого боку, виходячи з попередніх припущень про існування спільних семантичних рис між елементами присудку головного речення та обраною дієслівною формою у підрядному реченні, виникає додатковий аргумент для того, щоб не збільшувати модальні протиставлення між різними формами, що традиційно входять до дійсного та умовного способів, якщо припустити, що форми кондиціоналу *cantaría* та простого майбутнього *cantaré* з'являються в одному й тому ж типі підрядних речень, що й інші форми дійсного способу: *canto*, *cantaba*, *canté* тощо. Те саме відбувається і з формами субхунтиву *cante* і *cantase* (*cantara*), що у підрядному реченні мають однакову функцію.

На думку А. Бельйо, дієслівні форми, різниця між якими полягає у тому, що вони означають різні часові відношення, але які при цьому управляються одними й тими ж словами, відносяться до одного способу [222].

Незважаючи на те, що зазвичай граматисти більше уваги приділяли значенню дієслова головного речення, що визначає вибір способу в підрядному реченні, вибір певного способу або чергування обох способів не залежить безпосередньо від значення єдиної складової головного речення; крім того таку саму роль можуть виконувати інші елементи головного речення. Насправді у способі підрядних речень, що виступають у функції підмета, цю роль виконує означення.

Іменникові підрядні речення можуть служити замість іменника, прикметника або прислівника. Наприклад:

«No obstante, y a causa de las recomendaciones de Antonio, a Luzardo le produjo buena impresión; pero al mismo tiempo, se dio cuenta de que no había sido recíproca» [316, с. 20].

У таких випадках спосіб дієслова визначається відповідними клаузулами, для доповнення яких вони й служать.

У численній групі підрядних іменникових речень можливе чергування двох способів, коли вживання кожного з них надає свого певного значення. Перш за все, таке чергування відбувається в підрядних іменникових реченнях, що залежать від дієслів, які означають невідомість та непевність: *ignorar, desconocer, sospechar*:

«Me tocó desarrollar un tema que *ignoraba* por completo, pero empecé a hablar, y las palabras, puras palabras, lo hicieron todo» [316, с. 47].

«Santos no había tenido noticias de aquella venta y obligación consiguiente, así como tal vez *ignoraba* quién sabe cuántos otros menoscabos y gravámenes de su propiedad, con los cuales se lucraron sus apoderados y de cuyos documentos no había copias en el legajo que él conservaba en su poder» [316, с. 47].

Так само існує чергування способів у підрядних додаткових реченнях, залежних від присудків, які позначають епістемічний стан (*creer, saber, darse cuenta, averiguar, entrarse, descubrir, notar*) та дієслів, що позначають повідомлення або вводять репліку комуніканта у діалогічному мовленні (*decir, indicar, comunicar*), що вживаються у запереченні. Наприклад:

«—¿De modo que no crees que sea verdad lo que cuenta Pajarote? —interpeló Antonio» [316, с. 32].

Ці ж присудки, вжиті із питальною інтонацією, також набувають модального чергування:

«¿Cree usted, patrón, que ese hombre posea poderes extraordinarios?» [316, с. 8].

На думку таких науковців, як Ріверо, Террелл та Хупер і Ллео, з'ясовано, що за допомогою модальностей у цих конструкціях можна розділити правдивість припущення мовця, та правдивість твердження, що

стосується підмета головного речення, звичайно якщо підмет та мовець не співпадають. Коли вважається, що твердження мовця є правдивим, навіть якщо про підмет цього сказати напевно не можна, то вживається дійсний спосіб. У такому випадку можливі зміни у правдивості твердження залежать не від підмета головного речення (це відображає головне дієслово, вжите у заперечній формі або напівстверджувальний присудок), а від мовця. І навпаки: субхунтив вживається, коли мовець не хоче брати на себе відповідальність за ствердження.

«– *Fijese, general, en que ahí no dice que haya sido muerte natural*» [316, с. 126]

У таких випадках, коли мовець та підмет співпадають, тобто коли присудок головного речення виражено дієсловом у першій особі теперішнього часу, неможливо виявити поступки щодо правдивості припущення, і у такому випадку вживання дійсного способу виявиться аграматичним. Якщо цей спосіб вживається для вираження правдивості висловлювання від імені мовця на відміну від правдивості відносно підмета, коли мовець та підмет у головному реченні співпадають, дисоціація є неможливою, оскільки її результатом стала б суперечливість висловлювання: **No digo que es inteligente*.

Велика кількість думок, аргументів і контраргументів, наведених у дослідженнях способу іспанського дієслова, свідчать про те, що це один із найбільш дискусійних аспектів іспанської граматики.

Способи можуть чергуватися також у підрядних реченнях, що керуються дієсловом *parecer*. Це дієслово допускає у підрядному реченні у функції означення чергування обох способів: дійсного та субхунтиву, у незайменникових конструкціях, тобто зі значенням «бути схожим», «мати певні ознаки чогось». Дієслово *parecer* не є ознакою правдивості припущення у підрядному реченні, навіть у випадку вживання дійсного способу:

Наприклад:

«– *Parece que quieren hablar con usted*» [316, с. 42].

«*Porque usted habla en un tono que parece que fuera la autoridad*» [316, с. 66].

«– *Parece que no te agradara oírlo. ¿Qué más quieres que te diga?*» [316, с. 69].

Оскільки головне речення з цим дієсловом у ролі присудка унеможлиблює правдивість в обох конструкціях, можна вважати, що модальне протиставлення нейтралізується; проте існує думка, що це не так: фактично вживання дійсного способу припускає уникнення правдивості висловлювання у підрядному реченні з боку мовця; в той час як субхунтив виражає не просто непевність, а неправдивість твердження. Насправді дуже сумнівним є поєднання висловлювання в субхунтиві із засобами, що додатково підтверджують правдивість підрядного висловлювання, тоді як цілком припустимим є вживання дійсного способу: **Parece que tiene veinte años y efectivamente los tiene*.

Коли дієслово *parecer* вжито із заперечною часткою, воно поводитьсь як заперечне дієслово знання:

«– *¿Será aceite y vinagre lo que quieren beber estos bichos? No parece. Porque cuando hay pleito entre manos, ahí mismo hay registradora de papeles*» [316, с. 69]. У наведеному прикладі *No parece* вживається у контексті аргументації і сполучається з каузальним конектором *Porque*.

У цих реченнях вживання дійсного способу передає впевненість мовця у правдивості висловлювання підрядного речення, водночас як субхунтив робить позицію мовця щодо правдивості висловлювання нейтральною. Оскільки йдеться про безособову конструкцію, розходження між позицією підмета та мовця є неможливим, оскільки передається ставлення лише останнього. Тим не менш, завдяки давальним займенникам (як таким, що вживаються самостійно, так і тим, що утворюють непрямої додаток) допускається розбіжність між правдивістю висловлювання мовця у підрядному реченні і тим, до кого має відношення зміст у функції непрямого додатку. У цьому випадку дієслово *parecer* також вживається як дієслово знання, і тому разом із заперечною часткою допускає чергування способів дієслів:

«*Allá, por los lados del hato de El Totumo, en un chaparral, fue hallado*

muerto un hombre que parece que era de aquí» [316, с. 120].

«– *Porque ese caballo ha venido a correr por su hierro y no me parece que éste sea el que tienen todos los bichos que está apartando usted»* [316, с. 95].

Ще один приклад підрядних іменникових речень – це непрямі питання. При цьому питання можуть бути як прямими, так і частковими:

«*Años de profesorado le habían dejado aquel tono firme y didáctico de quien está acostumbrado a ser oído, pero se pregunta si es escuchado»* [321, с. 25].

У непрямих питальних реченнях, введених за допомогою дієслів головного речення, що означають просте питання, тобто через дієслова повідомлення, що передають питання не прямо, спосіб дієслова буде такий самий, як у прямих питаннях, тобто дійсний спосіб:

«*¿Quién me iba a decir que iba a volver a verte?»* [316, с. 63].

Незважаючи на це, непрямі питання також будуються за допомогою дієслів, що означають необізнаність (або дієслова знання у заперечній формі):

«*Y no se podría decir cuándo interrogaba ella y replicaba «el Socio», porque ella misma no sabía dónde había perdido el camino»* [316, с. 114].

Крім того, серед непрямих питань виділяється спеціальний тип, що вживається у випадку так званих «обговорювальних питань», за допомогою якого формулюється не питання, адресоване співрозмовникові від мовця, а сам адресат і є підметом присудка питання. Такі обговорювальні питання як загальні, так і часткові, часто формулюються за допомогою дієслів, що означають питання, у зворотній конструкції: *Me pregunto si vendrá a estas horas.*

Речення, введені за допомогою дієслів знання у заперечній формі, так само як обговорювальні питання, не передбачають власне питання, на яке очікується відповідь; вони являють собою повідомлення про ситуацію необізнаності та, як наслідок, бажання дізнатися, що з такої ситуації випливає. Таким чином їх можна зіставити із підрядними конструкціями, залежними від дієслів, які означають необізнаність, або дієслів знання у заперечній формі. Відповідно як у непрямих обговорювальних питаннях, так і у підрядних реченнях, залежних від дієслів необізнаності, є допустимим і дійсний спосіб, і

субхунтив.

У загальному питальному реченні, за відсутності припущень та сумнівів щодо правдивості висловлювання, використання того чи іншого способу не може бути пов'язане із можливою правдивістю або неправдивістю. Тому ми вважаємо, що відбувається нейтралізація модального протиставлення. Наприклад:

«Que no sé yo si en edad alguna del pueblo cristiano se ha sentido mayor, a mi juicio, el principio y la raiz y la causa toda son estos libros.

Calla, muchacha – dijo Teresa, – que no sabes lo que te dices, y este señor está en lo cierto: que tal el tiempo, tal el tiento; cuando Sancho, Sancha, y cuando gobernador, señora, y no se si diga algo» [228, с. 906].

«Señor alférez, no sé si voy contra mi conciencia en descubriros lo que me parece que también la cargaría si lo callase» [228, с. 231].

У часткових питаннях чергування способів також є можливим (частіше трапляється у творах іспанських класиків, порівняно із сучасною мовою), але проте воно виявляється дійсно значущим:

«No sé cuando me volverán a pedir este bien, que por prestado tengo» [228, с. 49].

«Éste tiene dos hijos: el mayor, heredero de su estado, y, al parecer, de sus buenas costumbres; y el menor, no sé yo de que sea heredero, sino de los traicioneros de Vellido y de los embustes de Galalón» [228, с. 278].

Дійсний спосіб обирають, коли стверджується правдивість висловлювання щодо одного з обговорюваних предметів, і таким чином, також правдивість власних аргументів, навіть якщо певні деталі є невідомими. У прикладі, взятому із «Новели про бесіду собак» мовець упевнений у тому, що його попросять повернути згадане майно, хоча йому невідомо, коли саме це відбудеться:

Yo no sé porque me deja sino tiene queja alguna ni siento de que se queja.

Слід взяти до уваги, що коли зміст, до якого відноситься питальне

речення, виражено за допомогою часу, більш давнього, ніж час самого питання, на це має вказувати відповідний мотив. Цей факт пояснює, чому з граматичної точки зору буде неправильно вживати субхунтив: **Me pregunto en que pensase el portavoz.*

І навпаки: жодних перешкод немає для вживання дійсного способу у попередньому висловлюванні, оскільки цей спосіб дієслова вимагає екзистенціальної інтерпретації предмету, про який ставиться питання або про який розмірковують: *No se en que pensaba el portavoz.*

Беручи до уваги вищесказане, може здатися суперечливим, що в обговорювальних непрямих питальних реченнях або у реченнях, побудованих за допомогою дієслів, що означають знання у заперечній формі, підходить вживання часу *pretérito perfecto de subjuntivo*: *No sabe quién haya venido.*

Однак, слід звернути увагу на те, що вживання цього часу дієслова допускається не тільки у зазначених конструкціях, але й у таких, де є недопустимим вживання *imperfecto* або *pluscuamperfecto de subjuntivo*: *Es el mejor libro que haya leído nunca. Es el mejor libro que leyesse nunca.*

Справа у тому, що в субхунтиві *pretérito perfecto* – це не просто така форма, що означає передування відносно теперішнього часу, а така, що також виражає передування відносно майбутнього, за умови, що цей спосіб, подібно до того, як теперішній час об'єднує відповідно теперішній та майбутній часи дійсного способу, *pretérito perfecto* об'єднує *pretérito perfecto* та *futuro perfecto* дійсного способу.

Також слід зазначити, що існує група предикатів, завдяки яким виражається створення сукупності ситуацій, обставин або фактів, що відрізняються від реальності висловлювання. До цієї групи відносяться такі дієслова, як *imaginar, suponer, admitir, conceder, aceptar, poner, poner por caso, hacer cuenta* та ін.

Ці предикати, якщо вони вживаються у теперішньому або минулому (із дієсловом теперішнього часу у прямому значенні, без підтексту майбутнього), можна зіставити із дієсловами знання у тому значенні, що правдивість

висловлювання, яке підпорядковується ним, навіть якщо обмежено створеною ситуацією, залежить від підмета головного присудка. Тому в цьому підрядному реченні вживається дійсний спосіб:

«Al rato advertí que el agua empezaba a enfriarse y supuse que estaba agotando la reserva del termo de mi anfitrión» [321, с. 242].

Так само, присудки, що виражають знання та мають заперечне або питальне значення, допускають у підрядному реченні чергування індикативу та субхунтиву: *No supuse que jugaran con dinero.*

Проте, на відміну від дієслів, що виражають знання, предикати з семантикою ірреальності, навіть якщо вони функціонують не у заперечній або питальній формі, також вживаються в субхунтиві; це відбувається лише за умови, якщо предикат з семантикою ірреальності втрачає своє стверджувальне значення, що є можливим, коли він виступає як об'єкт розпорядження або бажання. Ствердження у підрядному реченні стосується ірреальної ситуації, що передається присудком головного речення, проте ствердження зникає, якщо присудок головного речення також не підтверджується:

Pongamos que hablo de Madrid.

Quiero que supongas por un momento que haya encontrado entradas.

Чергування між індикативом та субхунтивом у цьому останньому випадку має тлумачитися як дуже близьке до нейтралізації модального значення (отже, доцільним є вживання конструкції у субхунтиві навіть тоді, коли мовець та підмет головного речення співпадають).

Дієслова *aceptar, admitir, conceder* також мають значення дозволу і тому вони відносяться до тієї ж самої семантичної групи наказових дієслів, які мають не лише заперечне значення.

Дієслово *esperar* дозволяє використання у підрядному реченні як індикативу, так і субхунтиву:

Espero que venga mi hermano.

Espero que mi hermano viniera ayer.

Вживання дійсного способу є можливим, коли процес, що відбувається у

підрядному реченні, визначається майбутнім часом, але не жодним іншим. Вважають визнаним той факт, що дієслово *esperar* передає різноманітні відтінки, в залежності від вживання того або іншого способу. Так, дієслово *esperar*, вжите в дійсному способі, означає очікування чогось, що повинно наступити, тобто більший ступінь упевненості, ніж у випадку його вживання в субхунтиві.

У зв'язку із цим, додає ясності той факт, що це дієслово допускає лише дійсний спосіб з відтінком майбутнього. Дієслово *esperar* є волюнтативним, і тому непрозорим щодо твердження правдивості свого додатку підрядного речення. Якби це було абсолютне волюнтативне дієслово (як *querer* чи *preferir*), то у жодному часі не йшлося б про підтвердження правдивості висловлювання підрядного речення у дійсному способі. Безперечно, дієслово *esperar* означає не лише волю, але й сподівання або прогноз щодо реальності підрядного речення. Сподівання є несумісним із підтвердженням правдивості підрядного речення у минулому або теперішньому часі: неможливо очікувати те, що вже підтвердилося як реальність.

У майбутньому обставини дещо змінюються. Саме вираження події у майбутньому вже припускає невизначеність. Фактично, як зазначають деякі логіки, твердження можуть мати відношення лише до теперішнього або минулого, і жодним чином не до майбутнього, якщо тільки не йдеться про минуле у зворотному порядку, тобто не йдеться про обставини чи ситуацію, у яких події були б уявними, неначе про них було відомо у майбутньому або теперішньому часі.

Ця характерна для майбутнього часу невизначеність допускає, що підтвердження події, вираженої за допомогою дійсного способу, є несумісною у цьому часі зі значенням дієслова *esperar*.

У дійсному способі майбутнього часу волюнтативний компонент дієслова *esperar* відступає на другий план, і це дієслово поводить у спосіб, наближений до предиката з семантикою ірреальності, завдяки своїй додатковій ознаці «очікування». За таких умов неважко тлумачити дієслово

esperar в дійсному способі як дієслово з семантикою ірреальності «(сподіваюсь/уявляю/передбачаю), що наступить».

Головним елементом, що визначає обов'язковий вибір того чи іншого способу у підрядному іменниковому реченні, є значення присудка головного речення. Від нього залежить, яким чином подаються його аргументи, а отже й ступінь стверджувальності, яка залежить від субстантивованої частини висловлювання, що складає один з цих аргументів. Таким чином, присудок, виражений дієсловом із волюнтативним значенням, вводить деонтичну модалізацію у підрядному реченні у функції прямого додатка; а присудок, що означає сумнів або незнання, вводить нестверджувальну епістеміологічну модалізацію у підрядному реченні.

Підрядні іменникові речення, в яких обов'язково вживається дійсний спосіб, це – речення із присудками, що означають сприйняття, знання, впевненість, причину, каузальність, наслідок та необхідність.

У підрядному іменниковому реченні, присудок якого передбачає правдивість підрядного речення, або якщо правдивість цього вислову передбачається каузальною природою присудка головного речення, обирають, як правило, дійсний спосіб.

Vio que había venido el cartero. – Había venido el cartero.

Так само будуються у дійсному способі підрядні іменникові речення із присудками, що означають чуттєве сприйняття: *ver, oír, percibir*, а також складені присудки, наприклад: *darse cuenta*, у такому ж значенні.

Вживаються у дійсному способі присудки, дієслівна основа яких означає знання або інтелектуальне сприйняття: *saber, conocer, entender, advertir, percatarse, enterarse*, так само як словосполучення з подібним значенням: *estar al tanto de, estar al corriente de, caer en cuenta de, darse por enterado de* та ін. Дійсний спосіб з'являється і у підрядних іменникових реченнях, які виступають у функції підмета із означенням, вираженим прикметником, що мають таке саме значення знання або впевненості: *cierto, conocido, seguro, sabido, indiscutible, evidente*.

Дійсний спосіб також вживається у підрядному іменному реченні, що виступає у функції прямого додатку, а предикати означають повідомлення або інформування, дієслова мовлення та подібні ним: *decir, advertir, afirmar, dar a entender, explicar, proclamar, mencionar, exponer, opinar, protestar, precisar, confesar, reseñar, anunciar, notificar, revelar, espetar, repetir, subrayar, escribir, manifestar, señalar, apuntar*.

За умови, що каузальний характер підрядного висловлювання є значимим фактором при виборі способу дієслова, коли у змісті підрядної частини формулюється причина того, що висловлюється у головному реченні, у ній вживається дійсний спосіб (як це відбувається у підрядних реченнях причини, якщо вони не виражають неможливу або недієву причину). Таким чином, у підрядних іменникових реченнях (незалежно від того, чи виступають вони як актанти), введених за допомогою прийменника або прийменникового звороту, що виражають мотив або причину, обирається дійсний спосіб:

El terror se originó en que hubo un escape de gas.

Майбутній час дієслова, яке виступає присудком головного речення, суттєво впливає на вибір способу, як і в інших конструкціях, послаблюючи якості першої групи іменників, які вимагають у підрядному реченні вживання субхунтиву:

La consecuencia de su incompetencia será que pierdan sus propiedades.

І, навпаки, коли у підрядному реченні не зазначено мотив або причину змісту головного речення, а лише представлено його результат та наслідки, то вживається субхунтив, незалежно від значення лексичного елемента, діє основа прийменникової групи, управління якої визначено підрядним іменниковим реченням: *causa, motivo, razón, finalidad, objeto, intento, ocasión*.

У зіставних або ідентифікативних реченнях, у яких одна із тих груп, що порівнюються, являє собою підрядне іменникове речення, значення другої групи також впливає на вибір способу дієслова підрядного речення. Такі іменники як *hecho, realidad, verdad, resultado, consecuencia* визначають каузальність висловлювання, що міститься в означенні зіставного речення,

якщо це не майбутній час, та вимагають дійсного способу:

El resultado es que vino.

Підрядні іменникові речення з обов'язковим вживанням субхунтиву – це речення із присудками, що виражають сумнів, волевиявлення, суб'єктивну необхідність, наказ, заборону, а також із реалізованими присудками.

Субхунтив вживається для передачі волюнтативної, наказової та деонтичної модальності та сполучається із наказовим способом (незважаючи, як зазначалося раніше, на те, що наказовий спосіб є стандартизованим засобом вираження наказу).

Тим не менш, деонтична модальність в однаковій мірі припускає зміну нестверджувальної епістемічної модальності. Таким чином, між предикатами, які деонтично змінюють висловлювання у підрядному реченні, та тими, що роблять це за допомогою нестверджувальної епістемічної модальності, існує спільний елемент.

Субхунтив вживається у підрядних реченнях додатку, якщо дієслово у головному реченні означає невпевненість або сумнів. У ролі таких присудків можуть виступати: *dudar, poner en tela de juicio, estar por ver* та ін.

Dudo que venga.

Так само в означальних реченнях, вживається субхунтив у підрядних реченнях, в яких функцію підмета виконує означення, що виражають сумнів або невпевненість: *dudoso, improbable, inverosímil, problemático, opinable, cuestionable, confuso, contestable, hipotético, indeciso, incierto, pendiente, indemostrable, inverosímil, discutible, sospechoso, problemático, presumible*:

Es discutible que obtenga la subvención pedida.

Приєднані до цих означень заперечні частки виступають у тій самій ролі, що відповідні дієслівні предикати, тобто також припускають вживання дійсного способу в підрядному реченні:

No es discutible que vino.

Субхунтив обов'язково вживається у підрядних реченнях додатку з

дієсловами, що означають волевиявлення: *desear, querer, aceptar, admitir, pretender, anhelar, ansinar, codiciar, envidiar*:

«– *Míralo bien, albondiguilla, que luego no quiero que me vengas con que te he pegado el cambiazo, ¿eh?*» [321, с. 127].

Волюнтативні предикати вводять деонтичну модальність підрядного висловлювання, не стверджуючи правдивості висловлювання, до якого відноситься бажання: *Quiero que te acerques a la farmacia, pero sé que no lo harás*.

На відміну від цих волюнтативних конструкцій, у яких бажання може відноситись до суб'єкта, відмінного від суб'єкта самого вислову, існують й інші, відмінною рисою яких вважається така сама деонтична модальність, коли вона стосується винятково головного суб'єкта висловлювання. На цій підставі визначається вживання суб'єктивних підрядних додатку. Якщо вони утворюються за допомогою означальних речень, у яких підрядне речення виконує функцію підмета, то спосіб дієслова у підрядному реченні визначає означення. Так, субхунтив використовується із прикметниковими означеннями, що означають волевиявлення або необхідність: *necesario, preciso, oportuno, conveniente, exigible*:

«– *No es necesario que les recuerde que el señor Flaviá i Pujades ha sido bendecido con una personalidad frágil y delicada, todo bondad y piedad cristiana*» [321, с. 127].

Подібним чином у безособових конструкціях з підрядним реченням у функції підмета існує група дієслів зі значенням необхідності або доцільності, які вимагають вживання субхунтиву: *valer, costar, faltar, bastar, convenir, importar*. Наприклад:

«– *Tu integridad es admirable, sobre todo en esta época de monaguillos y lameculos, pero conmigo no hace falta que hagas comedia*» [321, с. 45].

«– *Las tripas de un servidor. Miren, de pronto me ha entrado un hambre... ¿les importa si les dejo solos un rato y me acerco al horno a ver si pillo algún bollo?*» [308, с. 160].

Нарешті, у підрядних іменникових реченнях, підпорядкованих зворотнім дієсловом у пасивному стані, що мають значення волевиявлення або бажання, вживається активний стан, оскільки вони представляють семантичний зв'язок із дієсловом у головному реченні, подібний до прямого додатку в реченнях із дієсловом в активному стані:

En el Consejo se prefiere que presente la dimisión.

Подібно до того, як це відбувається із дієсловами, що означають бажання, у підрядних реченнях додатку, що підпорядковуються присудкам, які означають наказ, є обов'язковим вживання субхунтиву. Наказові предикати (наказу або заборони) відрізняються від додаткових практичними умовами їхньої передачі: водночас, як у наказах існує той, хто їх приймає та здатний забезпечити виконання, цей компонент не є обов'язковим у реченнях, що означають бажання. Незважаючи на це, зв'язок між дієсловами, які означають бажання, та тими, що означають наказ, є дуже тісним: дієслово, що виражає бажання, може набувати значення наказу за певних практичних обставин, наприклад, за умови домінування суб'єкта та можливості виконання зазначеного у підрядному реченні (умови, які не є обов'язковими у випадку підрядних додатку).

Обов'язковим є вживання субхунтиву в реченнях, підпорядкованих таким перформативним дієсловом: *conminar, decretar, determinar, disponer, establecer, intimar, mandar, ordenar, prescribir, prevenir*:

«— *Lerma - ordenó - . Eche un vistazo*» [321, с. 286].

Вживання субхунтиву вимагають також предикати, що складаються з дієслова та іменника, що означає волевиявлення або наказ: *orden, deseo, prohibición, amenaza, necesidad, intención, voluntad*. А також такими, що означають мету або намір: *finalidad, propósito, objeto, objetivo, proyecto, designio, empeño, intento* тощо.

Багато дієслів, які мають наказове значення, в силу свого директивного характеру, властивого цьому значенню, сполучаються із прийменником *a* для того, щоб ввести не тільки суб'єкт, що означає того, для кого призначається

наказ, а також зміст цього наказу: *obligar a, animar a, iniciar a, poner a, ayudar a*, коли зміст наказу набуває форми підрядного:

Incita a los jóvenes a que desobedezcan la ley del servicio civil.

Дієслова, що означають заборону, вимагають вживання субхунтиву у підрядному реченні додатку. Ці дієслова, хоч і не є власне наказовими, проте можуть вважатися їхнім різновидом, оскільки передають наказ негативного характеру відносно об'єкта цього наказу:

«– *Fermín, tengamos la fiesta en paz. Le prohíbo terminantemente que haga nada*» [321, с. 131].

Дієслова, що означають дозвіл та є антонімічними забороні, вимагають вживання субхунтиву:

«– *Entonces me permitirá usted, a modo de trueque, que la invite a merendar-lanzó Fermín, alisándose el pelo*» [321, с. 82].

Існують предикати, які називаються каузальними, такі як: *hacer, conseguir, lograr, dejar, impedir* та ін. Логічні властивості цих предикатів відрізняються тим, що вони означають наказ або волевиявлення. Каузальні предикати імплікують істинність у стверджувальній формі, але не в заперечній.

Для визначення характеристики підрядного предиката можна вжити термін «другорядності», який полягає у тому, що його правдивість не є першочерговою у порівнянні із реалізацією підрядного предиката у тому значенні, що зміст підрядного речення є наслідком виконання головного; можна спостерігати, що у каузальних, так само як у наказових, пермісивних і навіть у дієсловах волевиявлення є наявною «другорядність» підрядних речень. Таким чином, подія, яка міститься у підрядному реченні, не може стверджуватися до реалізації того, що зазначено у головному реченні, або незалежно від нього. Тобто дійсність підрядного речення залежить від головного.

3.3. Випадки подвійного вибору модальності в іспанській мові

Усі проаналізовані засоби вираження лексико-граматичної модальності підтверджують, що будь-яке граматичне значення у мові підтримують лексичні семи.

Дієслова, які виражають повідомлення, вживаються не лише для передачі певного повідомлення. Вони можуть вводити різноманітні модальні відтінки, пов'язані з цим повідомленням, у тому числі стосовно характеристик його передачі або його ілокутивної сили. В результаті ці дієслова допускають можливість вибору обох способів у підрядному іменниковому реченні: як індикативу, так і субхунтиву. Наприклад, дієслова говоріння *decir* або *contestar* може набувати модального значення наказу і виступати синонімом *ordenar* тощо:

Le dije que saldría [312, с. 26].

Le contestaré que no lo pague [312, с. 27].

Побудову висловлювань, в яких може обиратися індикатив або субхунтив, було пояснено явищем омонімії. Це відбувається у випадку, якщо вживаються два дієслова *decir* або два дієслова *contestar*, одне з яких вводить власне повідомлення, і тому вимагає вживання дійсного способу, тоді як інше вживається на позначення та потребує вживання субхунтиву.

Звичайно, слід зауважити, що така уявна омонімія не існує окремо, поза конструкціями в тому чи іншому способі у підрядному реченні додатку, адже саме спосіб дієслова надає йому певного значення. Крім того, із кожним з предикатів цієї групи, що може сполучатися з будь-яким з обох способів, є можливим одночасне комбінування з додатками у різних способах, так що предикат може передавати як наказ, так і повідомлення. Це є неможливим, якщо йдеться про два омонімічні дієслова, оскільки кожен з предикатів обере лише один з додатків, але ніколи обидва разом.

Помічено, що прагматичні фактори відіграють вирішальну роль у виборі того чи іншого способу в підрядному реченні, ігнорування яких призводить до

виникнення аграматичних або комунікативно неприйнятних конструкцій. Приклад: *Le comunique que llueva* [312, с. 28]. є показовим, оскільки демонструє невідповідність між лексико-семантичними властивостями головного дієслова та модальним значенням, яке передає форма субхунтиву в підрядному реченні. Дієслово *comunicar* у цьому випадку функціонує як предикат, що позначає передачу факту або інформації, тобто передбачає епістемічну нейтральність або навіть асертивність. Водночас форма *llueva (Presente de Subjuntivo)* виражає гіпотетичну, бажану або сумнівну подію, яка не може бути предметом комунікативного повідомлення в прямому сенсі, що й зумовлює порушення синтаксично-семантичної узгодженості.

Аграматичність подібних прикладів пояснюється тим, що насправді неможливо використовувати субхунтив *i*, таким чином, обирати наказове значення дієслова у головному реченні, якщо порушено одну з контекстуальних передумов, властивих наказові, а також за відсутності чітких умов прийнятності (наприклад, ніхто не може віддати наказ, щоб пішов дощ) або через те, що у наказі мовець та слухач не можуть бути кореферентними.

У наказі міститься вербальне вираження змісту, призначеного особі, що приймає наказ та об'єднує практичні умови для його виконання. За умов наявності цих практичних умов дієслово, що виражає повідомлення (наприклад, дієслово *decir*) у сенсі представлення вербальної ситуації набуває значення наказу та утворює такі самі конструкції, як і ті дієслова, що лексично спеціалізуються на передачі значення наказу.

Саме тому, завдяки подвійному характеру практичних умов конструкція із дієсловом, що виражає повідомлення в субхунтиві, визначає наказове тлумачення відповідного предиката, а не лише комунікативне. Субхунтив активізує директивні відтінки, і навпаки, дійсний спосіб їх послаблює.

Із зазначеного вище можна зробити висновок про те, що вибір значення дієслова відбувається не через практичні обставини, а навпаки, після вибору того чи іншого значення; внаслідок комбінування з дійсним способом або субхунтивом, конструкція стає прийнятною або непринятною за тих чи

інших практичних обставин, подібно до того, як це трапляється із дієсловами з недвозначним змістом.

Такі дієслова як *asegurarse de*, *comprobar* тощо, що означають недвозначне сприйняття реальності певної події або стану, також допускають можливість вибору того чи іншого способу дієслова:

Se aseguró de que los invitados ya estaban en camino [313, с. 112].

Asegúrate de que el niño se lave las manos antes de comer [313, с. 112].

Конструкція у дійсному способі сполучається з основним значенням цих дієслів. Безумовно, ці самі дієслова можуть також набувати каузативного значення, і так само, як ми це спостерігали із дієсловами мовлення, звідси можна зробити припущення, що це каузативне значення є автоматичним результатом вживання субхунтиву. Цю гіпотезу підтверджує той факт, що певні конструкції у субхунтиві є неприйнятними через невідповідність, яка виникає між каузативним значенням та практичними умовами стосовно його виконання. У цьому прикладі: **Asegúrate de que salga el sol todos los días* [313, с. 113] неприйнятність зумовлена тим фактом, що діюча особа не в змозі виконати дію, виражену підрядним реченням, і тому не може бути суб'єктом каузативного дієслова.

Звичайно, приклади з цим предикатом можна зустріти і у конструкціях, в яких вживаються різні способи, навіть якщо йдеться про такі практичні умови, що перешкоджають можливій здійснюваній інтерпретації: *Antes de partir, asegúrate de que el sol ya haya salido* [313, с. 113].

З цього випливає, що комбінування з субхунтивом саме по собі є недостатнім для вибору одного з можливих значень. У вищенаведеному прикладі, незважаючи на вживання субхунтиву, така інтерпретація є неможливою: темпоральне посилання, у якому локалізовано підрядний предикат, має передувати посиланню, встановленому для дієслова, якому воно підпорядковується, що в результаті перешкоджає здійснюваній інтерпретації.

Ми вважаємо, що значення предикатів, які входять до цієї категорії, демонструє характеристики, подібні до значення слів, які вводять непрямі

питання, тим, що вони передбачають пошук обізнаності та сприйняття. Якщо вони відображають вже набуту обізнаність або сприйняття, з ними вживається дійсний спосіб, проте якщо така обізнаність вважається просто можливою, то жодні гарантії правдивості змісту підрядного речення є неприйнятними; в такому випадку відбувається нейтралізація модального протиставлення, і у підрядному реченні може вживатися як дійсний спосіб, так і субхунтив.

Інша група оцінних предикатів складається з дієслів, що виражають повідомлення, які подібно до дієслова *reprochar*, додають до звичайного інформативного значення вираження жалю або оцінного судження. Таким чином, вони несуть як комунікативне значення, так і оцінку, але одночасно не чергуючись. Ці дієслова також допускають вибір обох способів дієслова: *Les reprocho que no te hagan caso* [314, с. 59].

Тут не йдеться про те, що семантика дієслів головного речення характеризується омонімією чи полісемією. Навпаки, ці дієслова мають єдиний зміст, у якому сполучається просте повідомлення та інтелектуальна або емоційна оцінка, не змінюючи очевидного та чіткого розуміння узгодження із обраним способом дієслова.

Було відмічено, що дійсний спосіб сильніше підкреслює повідомлення факту, аніж робить його оцінку, водночас як субхунтив передає оцінку у такий спосіб, ніби самий факт, що оцінюється, вже вважається відомим.

У принципі, в цих повідомленнях може бути присутнім акцентування на повідомленні або на оцінці, але насправді такий акцент робиться не завдяки вживанню того чи іншого способу, а завдяки дуже різноманітним контекстуальним чинникам, які не відносяться безпосередньо до самого способу дієслова. Вибір кожного з двох можливих способів, індикативу або субхунтиву, має співвідноситися з існуванням цих комунікативних чинників, завдяки яким стає домінуючою або оцінка, що міститься у головному реченні, або, навпаки, нове повідомлення.

Проте у конструкції *lo + прикметник* вибір способу дієслова є складнішим. У цьому випадку на вибір дієслівного способу впливають

принаймні два чинники. З одного боку, якщо прикметник допускає ствердження або каузативність, у підрядному реченні вживається дійсний спосіб. Це відбувається з такими прикметниками як *cierto, seguro, evidente* тощо: *Lo cierto es que viajo a París* [275, с. 35].

За наявності чинників, що унеможливають ствердження, вживається субхунтив. Зокрема, це відбувається, у випадку, якщо вживається час дієслова, що вказує на більшу давність: *Lo interesante será que venga. Lo interesante será que vendrá. Lo interesante sería que viniera* [275, с. 36].

Незважаючи на це, прикметники, які означають емоційну або інтелектуальну оцінку, допускають вживання конструкцій як в індикативі, так і в субхунтиві: *Lo curioso es que lo supo a tiempo. Lo curioso es que viajara a París en esas condiciones* [275, с. 33–40].

Звичайно, вживання субхунтиву необов'язково асоціюється з відсутністю ствердження у головному реченні або каузативності, якщо мовець виражає впевненість у змісті повідомлюваної інформації. В останньому прикладі судження або оцінка, що містяться в іменниковій частині, можуть обумовити вибір субхунтиву.

Також підрядне іменникове речення у вигляді прийменникового додатку, що сполучається із займенниковою основою *eso* за допомогою прийменника *de*, уможливає вживання конструкції як в індикативі, так і у субхунтиві: *Eso de que pinta acuarelas es interesante* [260, с. 88]. У цьому звороті *eso* в основному використовується для посилання на раніше згадуваний фрагмент, приєднаний до прислівникового додатку. *Eso* має відноситися до наявного у комунікативній ситуації елемента або до контекста.

У цій конструкції вживання способів дієслова залежить як від стверджувального характеру попереднього висловлювання, так і від вибору способу дієслова, що встановлює предикат, який представляє зміст займенникової основи *eso* із прилеглою прийменниковою конструкцією. У результаті спільної дії зазначених чинників прийменникова конструкція дозволяє предикатам, що входять до її складу, обирати модальні формули,

відмінні від тих, що були б обрані не у випадку з прийменниковою конструкцією:

Es interesante que pinte acuarelas [315, с. 89].

Dicen que pinta acuarelas. Y eso de que pinte acuarelas es interesante [315, с. 90].

У цьому прикладі застосування дійсного способу спричинене тим, що вибір способу дієслова (у даному випадку індикативу) встановлено у висловлюванні, що передує звороті, на який посилається вказівний займенник.

Загалом, щоразу, коли відбувається послідовне вставлення одного підрядного речення в інше, спосіб дієслова кожного речення визначається безпосередньо вищим за субординацією предикатом, із додержанням всіх зазначених вище умов.

Comprendió que había sido mejor que no estuviera en casa [317, с. 141]. У цьому прикладі бачимо, що вибір субхунтиву залежить від дієслова того речення, для якого речення, що вживається у субхунтиві, є додатком. А у реченні: *Lamento constatar que no siempre votas en conciencia* [317, с. 142] дійсний спосіб *votas* залежить від семантики дієслова *constatar*.

Однак спостерігається, що іноді саме предикат головного речення визначає спосіб дієслова найнижчого за рангом підпорядкування речення, у той час як проміжний предикат жодним чином не впливає на цей процес.

Спосіб дієслова може визначатися предикатом головного речення, лише якщо останній вимагає вживання субхунтиву, і ніколи ним не визначається, якщо предикат головного речення вимагає вживання індикативу: *Vio que era mejor que vendría* [319, с. 45]. Вибір умовного способу у відповідності до предиката може відбуватися за певних передумов. Розглянемо такі випадки.

По-перше, якщо проміжний предикат є дієсловом знання, і через головний предикат змінюється ступінь ствердження про те, до чого відноситься таке дієслово. Головний предикат обмежує або заперечує правдивість проміжного предиката за допомогою конструкцій із

прислівниками *imposible, increíble, sorprendente*; дієслова *ser* у заперечній формі (*no es que*) або будь-якого іншого предиката, що зменшує ступінь реалістичності, яку мовець надає проміжному висловлюванню, таким чином, щоб головний предикат вживався (принаймні частково) із негативним значенням: *No es que diga que venga tarde, es que dice que no viene* [318, с. 78].

По-друге, коли дієслово головного речення може також вимагати вживання субхунтиву у найнижчому за рангом підпорядкування підрядному реченні, якщо предикат головного речення означає оцінку або коментар: *Me agradaría constatar que fuera digno de mención* [318, с. 79].

Цей випадок вибору способу дієслова у залежності від головного предиката пояснюється результатом високого ступеня прямої залежності підрядного речення, нав'язаної цими головнішими за субординацією предикатами у тому значенні, що головна комунікативна ціль речення міститься не у тому висловлюванні, в якому вжито цей спосіб, а у тому, де міститься головний предикат, що здійснює управління. Проте якби йшлося просто про більший або менший ступінь прямої залежності, було б можливим вживання конструкції у субхунтиві, що зумовлюється семантикою головного предиката, у випадку, якщо їхня вірогідність визначається як досить сумнівна.

У тих конструкціях, в яких вибір способу дієслова залежить від головного предиката, виникають специфічні обмеження щодо граматичного часу дієслів. При вживанні дійсного способу у найнижчому за рангом підпорядкування реченні відсутні будь-які обмеження на вживання часів, тобто можна вживати теперішній, майбутній або минулий часи незалежно від часу дієслова у головному реченні та, навпаки, вживання субхунтиву обмежує варіативність сполучення різних часів, і вживання того чи іншого часу ставиться у залежність від особливостей часу не безпосередньо вищого за субординацією речення, а найвищого.

Часова залежність, що визначає вживання *pluscuamperfecto*, обов'язково має відноситися до минулого, а не до теперішнього часу; і це є можливим у даних прикладах, оскільки це минуле представлене проміжним дієсловом у

перфектному інфінітиві. Безперечно, вживання субхунтиву найнижчої субординації призводить до виникнення аграматичності; і можна припустити, що вона спричинена тим, що часове відношення встановлюється через залежність найнижчого за значенням предиката не до проміжного предиката, а до найвищого за рангом, вжитого у теперішньому часі. У випадку дійсного способу, навпаки, часова залежність встановлюється щодо проміжного речення.

Цього обмеження не існує для предикатів, значення яких змінилося за допомогою заперечних часток або заперечних слів, зазначених вище: *No es que pensara que no hubiera hecho la obra. Es imposible haber pensado que no hubiera hecho la obra* [318, с. 80].

Виходячи із попередніх даних, ми вважаємо, що варто шукати різні пояснення для вибору способу дієслова, встановленого двома групами вище зазначених предикатів. Можна вважати, що завдяки вживанню конструкцій із предикатами, які діють як обмежувачі або мають заперечне значення, проміжне дієслово знання (навіть без слів, що надають заперечного значення або значення сумнівності) втрачає свою стверджувальність через залежність від головного предиката і тому допускає вживання обох способів на вибір. Таким чином, як це вже було проілюстровано дієсловами на позначення констатації факту або інтелектуальної оцінки у заперечній формі, вживання субхунтиву викликає суперечність між ствердженнями щодо суб'єкта головного предиката та суб'єкта проміжного речення. Суб'єкт вищого за субординацією предиката не відноситься до ствердження нижчого за ієрархією предиката.

У випадку із дієсловами оцінки часова залежність найнижчого за ієрархією речення від дієслова головного речення демонструє, що саме семантичний елемент оцінки або коментаря, утвореного головним дієсловом, визначає часовий та модальний зв'язок, водночас як проміжний предикат поводить більш відкрито, допускаючи вплив оцінного компонента предиката вищого за субординацією на найнижче висловлювання. Або, якщо

можна так висловитися, з'являється семантичний комплекс, який складається з головного дієслова та дієслова, що безпосередньо від нього залежить; і саме цей комплекс, у якому домінуючим є емоційне значення головного дієслова, визначає вибір способу дієслова у найнижчому за ієрархією реченні. Коли у ньому переважають оцінні компоненти, вживається субхунтив; і навпаки, якщо підкреслюється упевненість або констатація щодо проміжного предиката, вживається дійсний спосіб. І у цьому випадку також мають місце відповідні обмеження на вживання граматичних часів.

3.4. Модальність висловлювання-енунціації

За допомогою операторів, що входять до складу даної модальності висловлювання, проявляється оцінка фактів, що містить інформацію про певні відтінки емоційної реакції, яку вони викликають. Вони виконують емотивну та експресивну функції, тобто належать до так званої «чуттєвої модальності». В результаті аналізу комунікативних ситуацій, у яких вербалізується модальність висловлювання-енунціації, було виявлено, що найменш уживаною є комунікативна ситуація з характеристиками заяви, при цьому переважну більшість складають ситуації спонукання до певної дії або ж ситуації, що містять у собі запитання (екзортація або інтеррогація). Проте такі комунікативні ситуації об'єднує спільна риса: всі вони мають певні характеристики суб'єктивності.

Існує ряд адвербіальних виразів, препозиційних синтагм, вигуків, операторів дефінітивності (що надають певні забарвлення змісту висловлювання), які позначають даний тип модальності. Такі оператори є маркерами ставлення мовця до змісту повідомлюваної інформації і, окрім того, реалізують питання, тому їх модальність висловлювання проявляється у питальній формі. Завдяки питальній формі такі висловлювання певним чином залучають адресата – співмовця до того, щоб він взяв участь у розмові, ініціатором якої виступає мовець, причому відповідь навіть не очікується.

Незважаючи на це, адресат стає співрозмовником мовця, і це відбувається саме через те, що мовець вживає мовні засоби, які акцентують увагу на його висловлюванні, чим «виправдовує» присутність слухача. Такими операторами, наприклад, є: «¿eh?», «¿sabes?», «¿no?», «¿verdad?». Часто вони використовуються мовцем як засіб поєднання, причому іноді вони можуть навіть стати «словами-паразитами», на які опирається висловлювання мовця, проте потрібно також мати на увазі різноманіття використання, яке можуть мати вищезгадані оператори.

Наприклад:

«No – dijo –, es que se ha encaprichado de esta campanilla. Te gusta como suena ¿eh?... Espere» [319, с. 107].

«Lo menos que se puede exigir es que una tarta sepa igual todos los días, porque estamos en El Dulce Lobo, ¿no?» [319, с. 100].

«Lo han puesto ahí para que se crea que manda, pero no manda nada. ¿A ti te hace ilusión entrar, no?» [319, с. 118].

«¿Pero qué estás haciendo? ¡No des la vuelta, Peter, te he dicho! Estamos cerca de Battery Park, ¿verdad?» [319, с. 170].

Як свідчить аналіз проаналізованих прикладів, різниця між модальними опереторами «¿eh?» «¿no?» та «¿verdad?» є лише питанням узусу, тобто традиції використання. Їх спільне значення зводиться до запиту, спрямованого на адресата, на підтвердження репліки мовця, що виражається формулою, «чи не так?», що є, по суті, риторичним запитанням з відтінком спонукання до підтвердження, залучення комуніканта до розмови. Такі модальні оператори з'являються для того, щоб мовець міг звернутися до слухача і, разом з тим, спонукати його до згоди зі своїм актом комунікації, аби «запросити» від слухача підтвердження-згоду з тим, що було сказано мовцем, і, тому, в даному випадку ми не ведемо мову про інший вид модальності. Не має значення, чи асертаивний (стверджувальний), дезидеративний (побагальний) або екзортативний (спонукальний) характер має висловлювання, оскільки тут робиться посилення на заяву (енунціацію), на конструкцію акту мовлення

незалежно від модальності сказаного, тобто висловлювання.

Дещо інший смисловий відтінок має модальний оператор «¿sabes?». Розглянемо приклади.

«*No puedes hacerme compañía en mis recuerdos. Yo soy Gloria Star, la famosa cantante Gloria Star, ¿sabes?*» [319, с. 56].

«– *Pero el ferry a estas horas no funciona – comentó el taxista. – ¿No lo sabes?*» [319, с. 184].

Значення цього «¿sabes?» полягає у повідомленні чогось такого, що слухач не знає, але має знати, і тому про це тут і говориться. Окрім інформативної функції, модальний оператор «¿sabes?» як у стверджувальній, так і в заперечній формі вживається мовцем для того, аби поєднати або утримувати свою комунікацію з мовцем, аби підкреслити елементи свого мовлення, які подаються як важлива інформація, тобто має і контактовстановлюючу функцію. Зауважимо, що цей модальний оператор як у стверджувальній, так і в заперечній формі не впливає на зміну значення висловлювання і виконує однакові функції.

Також у модальності з характером енуціяції (повідомлення), що формально є декларативним, а не інтеррогативним, може вживатися дуже поширений модальний оператор «*creo*», який використовується для введення персонального судження, тобто точки зору самого мовця. Ця точка зору не передає всезагальне судження; йдеться про особисте судження мовця. У такому висловленні не міститься інформація про точне знання, а мовець-продуцент висловлювання не претендує на те, щоб його точку зору поділяли інші співмовці-слухачі. Таке висловлювання пом'якшує, робить менш категоричною висловлену мовцем заяву. Наведемо приклад використання модального оператора, що вживаються у висловлюваннях, які вводять судження мовця, його думку, що мають суб'єктивний характер:

«*Gracias, señora, pero los niños no saben lo que quieren. – En eso no estoy de acuerdo, ya ve. Yo creo, por el contrario, que son los únicos que saben lo que*

quieren – contestó miss Lunatic» [319, с. 108]. У цьому прикладі модальний оператор *creo* вводить судження мовця, що суперечить точці зору співрозмовника: «*Yo creo, por el contrario*»; при йому *creo* пом'якшує категоричність висловлювання.

Існують модальні оператори волевияву «*ojalá*», «*por Dios*», що виражають бажання мовця. Наведемо приклади висловлювань, що містять суб'єктивне судження із зазначеними модальними операторами:

«*¿Sabes que eres muy lista? – Eso dice mi abuela, y también que salgo a ella. Ojalá. Mi abuela sí que es lista*» [319, с. 134].

У наведеному прикладі йдеться про відповідь дівчини мовцю-продуценту оцінного висловлювання. Дівчина, якій роблять комплімент, намагається здійснити об'єктивацію оцінного судження через посилання на авторитет. Модальний оператор «*Ojalá*» з'єднує два висловлювання, перше з яких є посиланням на точку зору іншого мовця – бабусі, яка говорила те ж саме, друге – на оцінне судження по відношенню до бабусі, якій приписується та ж сама характеристика: «*Mi abuela sí que es lista*». Зміст другого висловлювання зводиться до того, що такому джерелу інформації можна довіряти.

Розглянемо модальні оператори, що передають модальність висловлювання-енунціації «*menos mal*» та «*por fin*». Вони зазвичай вживаються у складі висловлень з дієслівним способом субхунтиву, що маркує у цьому випадку невизначеність. У такому разі йдеться про сполучення лексичних одиниць з семою невизначеності. Модальні оператори профілюють значення невизначеності, марковане субхунтивом. Наприклад:

«– *Vaya, menos mal que me estoy divirtiendo con alguien – dijo miss Lunatic, mientras se rebuscaba un imperdible entre la faltriguera*» [319, с. 136].

«*El corazón le latía muy fuerte cuando, por fin, la encontró. Estaba cerrada con candado y pintada de gris. No podía ser otra*» [319, с. 172].

Наведені приклади ілюструють, що факти наводяться як бажані, проте не стільки зазначають бажання саме по собі, як виконання цього бажання, що

супроводжується емоційною реакцією мовця – радістю, задоволенням. Таким чином, тут має місце експресивне модальне наповнення у вислові.

Висловлювання з модальними операторами «*menos mal*» та «*por fin*» вживаються у комунікативних ситуаціях, що вербалізують судження, які оцінюються позитивно, але разом з тим містять інформацію про реалізацію бажання мовця / комуніканта. Ці модальні оператори відносяться до евалюативних (оцінних). Вони можуть стояти у будь-якій позиції, причому, як правило, вони розміщуються між паузами і можуть співвідноситися як з мовцем, так і з іншим учасником комунікації:

«*Allá en las marismas de Palomares, don Víctor solía echar de menos el teatro. «¡Si el tren saliese dos horas antes, menos mal!» Frígilis no echaba de menos nada*» [315 p. 273]. У наведеному прикладі висловлювання з модальним оператором *menos mal* вживається у дескриптивному контексті, до складу якого включається репліка персонажа, яка виступає унаочненням, актуалізацією: дон Віктор надавав перевагу полюванню і чудово обходився в Паломарес без театру. У цьому контексті модальний оператор *menos mal* (який можна перекласти «тим краще») експліцитно пов'язаний з категорією оцінки.

Відмітимо, що модальний оператор *menos mal* в негативному контексті виконує функцію мітигації, вводячи альтернативу, що є кращою за іншу. Розглянемо приклад:

«– *Pero... don Fermín – se atrevió a decir Quintanar – por lo mismo que soy cazador... conozco el peligro... El árbol atrae el rayo... Ahí arriba también hay laureles, el laurel llama la electricidad; ¡si fueran pinos menos mal! ¡pero el laurel!...*» [315, с. 432]. У розмові з доном Ферміном про загрозу життю у випадку, якщо блискавка потрапить у дерево, Кінтанар стверджує, що якщо то буде ялинка, то це ще нічого (у порівнянні з лавром).

Модальні оператори «*menos mal*» та «*por fin*», що виражають ексclamативну (окличну) модальність, вживаються у складі висловлень, що, по суті, носять ексclamативний характер, хоча не завжди маркуються на письмі окличними знаками. Також зазначені модальні оператори можуть мати

інші значення у мовленні. Так, модальний оператор «*por fin*» може виступати своєрідним упорядником мовлення, виступаючи маркером завершення певної серії. Наприклад:

«*Pero al mismo tiempo se entregaba a las delicias de Capua, y por fin, después de muchos amoríos, tuvo un amor serio, una pasión de sabio (o cosa parecida) que ya no es joven.*» [315, с. 41]. У наведеному прикладі модальний оператор *por fin* виступає маркером завершення лінії поведінки дона Карлоса, який після цілої низки романів нарешті серйозно закохався і вирішив вступити в шлюб.

«*El suceso tan esperado por el mundo católico, la definición del dogma de la infalibilidad pontificia, había llegado por fin en el glorioso día de eterna memoria, el 18 de Julio de 1870: haec dies quam fecit Dominus...*» [315, с. 148]. У наведеному прикладі модальний оператор *por fin* вживається у контексті вказування на довгоочікуваний день для католиків, у який було визначено догмат про папську непогрішність.

Такі модальні оператори, що виражають окличну модальність, використовуються у реченнях, які до речі не завжди позначаються на письмі окличними знаками. Також модальні оператори «*menos mal*» та «*por fin*» можуть мати інші значення у мовленні. Так, модальний оператор «*por fin*» може виступати своєрідним упорядником мовлення, виступаючи маркером завершення певної серії.

Уточнюючі модальні оператори, такі як «*por cierto*» та «*precisamente*» служать для уточнення та впорядкування суджень, а саме у випадках, коли спостерігається дигресія на комунікативному рівні, введення нової ідеї, коли має місце розходження між ініціальною комунікативною планіфікацією та тим, що слідує у висловленні далі. Модальний оператор «*por cierto*» використовується як маркер зміни теми у деяких випадках, водночас як у інших він функціонує маркер експлікації або маркер введення фактів, що відносяться до минулого. Саме за його допомогою слухач певним чином вводиться у процес комунікації. Розглянемо приклади з модальним

оператором «*por cierto*».

«*A ver si podemos tener tú y yo un poco de charla, hija. Por cierto, quería pedirte un favor, ahora que me acuerdo*» [319, с. 59]. У цьому висловлюванні модальний оператор *por cierto* це маркер введення інформації, яку раптово пригадує мовець під час розмови.

«– *Gracias, hija. ¡Qué pies tan ligeros tienes! – dijo, mientras se volvía a poner el sombrero y se lo sujetaba fuertemente con ayuda de una de las bufandas que se había quitado del cuello. – Por cierto, ¿cómo te llamas?*» [319, с. 115]. У цьому прикладі модальний оператор «*por cierto*» виступає маркером зміни теми і водночас сигналом адресованості, оскільки містить запитання, метою якого є встановлення контакту з комунікантом.

«*Entre estas reflexiones y la conversación con Peter, al que por cierto poca cosa logró sonsacar de la vida privada de su amo, transcurrió sin sentir el viaje de vuelta*» [319, с. 175]. У цьому висловлюванні «*por cierto*» виступає маркером експлікативності.

Розглянемо приклади з модальним оператором «*precisamente*».

«*Quick Plumber era el nombre del taller de fontanería que tenía montado el señor Alien con otro socio más joven. Y precisamente este socio era el marido de la señora Taylor*» [319, с. 31]. Модальний оператор «*precisamente*» – це маркер експлікації і, водночас, виконує дейктичну функцію, вводючи саме ту інформацію, яка потрапляє у фокус уваги.

«– *La dicha, Samuel, hay que pagarla con llanto. Se lo estaba diciendo a Lynda precisamente hoy a la hora de comer*» [319, с. 74]. У цьому випадку також маємо вживання «*precisamente*» як маркер експлікації.

«– *Esos dos extremos son difíciles de armonizar, señor. Perdone que se lo diga. Porque los niños suelen encapricharse precisamente de lo más* «*precisamente*» – це маркер експлікації зі смисловим відтінком узагальнення.

Іншими модальними операторами, що належать до модальності висловлювання-енунціації, є евалютивні (оцінні): «*afortunadamente*», «*por suerte*», «*por desgracia*», «*por lo menos*», «*desgraciadamente*», «*francamente*»,

«*vamos*». Більшість з них є евалюативами за семантикою. Розглянемо приклади.

«*Luego fue a recoger el florero, temiéndose lo peor. Afortunadamente – ¡miranfú!–, había caído encima de la butaca y no se había roto*» [319, с. 59]. У цьому прикладі модальний оператор «*afortunadamente*» виконує оцінну функцію, вводячи інформацію про позитивну емоцію мовця, що супроводжує зміна стану справ: вазон упав за крісло, але, на щастя, не розбився.

«*Mientras se rebuscaba un imperdible en la faltriquera – (...) Afortunadamente ha aparecido. No sé por qué los llaman imperdibles, si siempre se pierden*» [319, с. 136]. Висловлювання з модальним оператором «*afortunadamente*» також вводить інформацію, що оцінюється мовцем позитивно і викликає радість.

«*Lo que veo es que te conoces Manhattan como la palma de la mano. ¿Llevas muchos años viviendo aquí? – Por desgracia vivo en Brooklyn, hijo. ¿De qué te ríes?»* [319, с. 170]. У даному контексті модальний оператор «*por desgracia*» є евалюативом і вводить інформацію, що оцінюється мовцем негативно. Він висловлює невдоволення з того приводу, що багато років проживає у Брукліні, а не в Манхеттені.

Дискурсивні маркери здійснюють сегментацію дискурсу, виступаючи сигналами адресованості [238]. Розглянемо модальний оператор «*vamos*». Цей модальний оператор вводить експлікативну, уточнюючу інформацію і виражає ставлення мовця до цієї інформації [235]. За семантикою він не є евалюативним, і контекст його вживання є різноманітнішим. Аналіз прикладів засвідчив, що «*vamos*» часто виконує екзортативну функцію, і є сигналом адресованості. Розглянемо приклад:

«– *A la abuela de la niña, a la que vive ahí. ¿Tú la has visto? – Yo no. ¿Cómo la voy a haber visto? ¿Por qué lo dices?*

– *Por saber cómo es, la pinta que tiene. Vamos, no me digas que no es raro que al jefe, que nunca sale, le dé hoy de repente por venir a este barrio a visitar a una gente que no le toca nada*» [319, pp. 178–179]. У даному випадку модальний

оператор «*vamos*» вживається мовцем у комунікативній ситуації, в якій він виражає здивування: як його співрозмовник не міг не звернути увагу на таку дивну обставину, що начальник, який дуже рідко виходить з дому, з'являється у кварталі, де проживають люди, з якими він не має нічого спільного.

Таким чином, модальні оператори, що виражають модальність висловлювання-енунціації, виражають суб'єктивне ставлення мовця до повідомлюваної інформації й виконують експлікативну, уточнюючу, оцінну функцію. У діалогічному мовленні вони є сигналами адресованості і виконують контактовстановлюючу функцію.

3.5. Вираження модальності судження за допомогою модальних операторів

Цей тип модальності виражає ставлення мовця до інформації, що міститься у диктумі. Оператори, що позначають ставлення мовця, а саме дійсність, можливість, необхідність, сумнів, впевненість тощо є тими елементами, що формують цей тип модальності висловленого. Такими модальними операторами, зокрема, є: «*ciertamente*», «*sin duda*», «*naturalmente*», «*por supuesto*», «*claro que*». Вони належать до модальності судження і виконують репрезентативну функцію.

Модальні оператори, що реалізують модальність висловленого, вербалізують різні типи комунікативних ситуацій, зокрема, такі як декларація (заява), екзортація (спонукання).

Модальні оператори, що реалізують декларативну функцію, можна умовно розмістити, слідом за М. Барнечеа, на шкалі, що виражає різний ступінь впевненості: від невпевненості до найвищої міри впевненості, причому на цій шкалі знаходитиметься так звана «нейтральна зона», у якій слово – модалізатор з'являється як слово – паразит, без якого б то не було значення або як проста формула ввічливого значення (щодо слухача) або підтвердження мовцем висловленої інформації.

За допомогою модальних операторів мовець може: а) послабити

твердження, зазначаючи невпевненість у сказаному, ухилитися від відповідальності за висловлену думку або ж показати її як більш або менш можливу, ймовірну; б) підсилити своє твердження, підкреслюючи при цьому повну свою впевненість у тому, що він заявляє; в) підтвердити / скоригувати твердження. Розглянемо детальніше.

1. Вмотивоване послаблення твердження.

До цієї групи належать модальні оператори із забарвленням, що виражає ймовірність, сумнів, невпевненість: «*tal vez*», «*quizá*», «*a lo mejor*», «*seguramente*». Розглянемо приклади.

«*A los niños lo que hay que hacer es contestarles a lo que preguntan, y si no se les quiere decir la verdad, porque a lo mejor no sabes tú misma lo que es la verdad, pues les cuentas un cuento que parezca verdad*» [319, с. 20]. У наведеному прикладі мовець дає пораду співрозмовниці, як саме потрібно відповідати на запитання дітей, припускаючи, що іноді вона сама, можливо, не знає відповіді. З позицій модальності оцінюється епістемічний стан комуніканта.

«*Es un poco despistada. Dile que la he visto yo el otro día en el cajón de arriba del secreter. – De acuerdo. Lo malo es si no me abre. Quizá no se fte*» [319, с. 160]. У цьому прикладі мовець робить припущення, що жінка відчинить йому двері, висловлюючи сумнів у тому, що вона йому довіряє.

«*Le encantaba el piso de la abuela Rebeca, tal vez por ser la única casa de Manhattan donde había entrado, y las historias que contaba la abuela Rebeca cuando estaba de buen humor, tal vez por ser las únicas interesantes que había escuchado jamás de labios de un ser vivo*» [319, с. 39]. У наведеному прикладі модальний оператор *tal vez* вводить альтернативні гіпотези, що стосуються причини того, чому дівчина була у захваті від квартири своєї бабусі на Манхеттені.

У наведених випадках висловлювання мовця позиціонується не як остаточне твердження, а як вмотивовано послаблене твердження; при цьому заперечується епістемічний модус (дієслова знання та віри) або наводяться

альтернативи для експлікації / оцінки певного твердження. В контексті функціонування модальних маркерів з семантикою можливості та імовірності вживаються епістемічні дієслова та каузальні конектори.

2. Підсилення твердження.

Варто зазначити, що важко провести чітку межу між такими групами модальних операторів, як вмотивоване послаблення твердження та підсилення твердження.

Модальні оператори, що здійснюють підсилення твердження, посилюють правдивість сказаного у мовленні, при цьому модальна оцінка здійснюється з позицій мовця-продуцента висловлювання. Чинниками, що впливають на впевненість мовця у змісті висловленого, може ґрунтуватися на загальних та розділених знаннях, достовірному джерелу повідомлення тощо. Аналізу підлягає інформація про дійсність, причому тут свій вияв знаходить здатність слухача співвідносити почуті дані та робити відповідні висновки.

Такими модальними операторами підсилення твердження є: «*naturalmente*», «*evidentemente*», «*seguro*», «*seguramente*», «*por supuesto*», «*lógico*», «*claro que*», «*seguro*», «*desde luego*», «*verdaderamente*».

Зазначено, що модальний оператор «*naturalmente*», який за внутрішньою формою пов'язаний з природністю, невимушеністю, вживається у висловлюваннях, модальна оцінка змісту яких є апіорі істинною, а модальне значення є власне об'єктивно-відносним, що передбачає мінімальне втручання суб'єкта. Тому модальний оператор «*naturalmente*» вживається у висловлюваннях, що передбачає істинність як для мовця, так і для всіх учасників комунікативної ситуації; такі висловлювання не потребують обґрунтування [105, с. 94]. Розглянемо приклади.

«*Espero que te portes bien. – Naturalmente que se portará bien*» [319, с. 76].

«– *Eso es verdad. Hay que saber a qué atenerse. – Naturalmente querida*» [319, с. 100].

«*Las calles céntricas, que naturalmente son las más atractivas, se convierten en un hormiguero humano que bulle y se empuja por las esquinas*» [319, с. 165]. У

наведених прикладах модальний оператор *naturalmente* виконує функцію посилення твердження. У діалогічному мовленні цей модальний оператор вживається для позначення повної згоди комуніканта з попередньою реплікою.

Зазначено, що модальний оператор «*evidentemente*» за внутрішньою формою є пов'язаним із зоровим сприйняттям, що є істинним і не підлягає сумніву; якщо не йдеться про ситуацію безпосереднього чуттєвого сприйняття, висловлювання мовця з модальним оператором «*evidentemente*» передбачає «легкість оперування з фактами, безсумнівність отриманого висновку або навіть відсутність потреб у доказах» [105, с. 113].

Наприклад: «*Pero en cambio la mirada parecía de fiar; era evidentemente la de un hombre solitario y triste. De pronto sonrió. Y Sara le devolvió la sonrisa*» [319, с. 148]. Модальний оператор *evidentemente* вживається у перцептивному контексті: з позицій очевидності оцінюється погляд сумного самотнього чоловіка. Модальна оцінка здійснюється з опорою на емпіричне сприйняття та розділені знання.

Модальні оператори «*naturalmente*» та «*evidentemente*» підсилюють твердження мовця і вживаються у випадках, коли те, про що заявляється, є чимось певним для мовця та слухача, або ж допускається всіма. Ці модальні оператори можуть займати як ініціальну, так і фінальну синтаксичну позицію, а також використовуватися як вставка.

Розглянемо модальні оператори «*seguro*», «*por supuesto*», «*desde luego*».

Як зазначається, модальні оператори з семантикою впевненості, вживаються у висловлюваннях, в яких мовець-суб'єкт модальної оцінки оперує квантами знання, здійснюючи опору на загальні, енциклопедичні та розділені знання [106, с. 150-157]. Розглянемо приклади.

«*Su peculiar aspecto hacía imposible que nadie pudiera confundirla con otra mendiga cualquiera. Era ella, seguro, era la famosa miss Lunatic*» [319, с. 80]. У наведеному прикладі встановлюється відповідність між екстравагантною зовнішністю та персонажем, якого неможливо сплутати ні з ким іншим.

«*¡Que no, por favor, no faltaba más! – protestó la madre – ¡Dásela Ray! Es de la señora... Gracias, señora, pero los niños no saben lo que quieren... – Además seguramente para usted sería un recuerdo*» [319, с. 108]. У цьому прикладі мовець імплікує зв'язок між подією та її значимістю для співрозмовника, яка стане незабутньою.

«*Está bien. Mejor si es una marquesa. Y por supuesto, que les sirvan lo que quieran*» [319, с. 122]. У наведеному прикладі імплікується зв'язок між суб'єктом, що відноситься до певної категорії, та відповідною поведінкою: маркиза як титулована особа має отримувати сервіс на найвищому рівні.

«– *Por supuesto, madame – dijo –*» [319, с. 129]. У цьому прикладі модальний оператор *por supuesto* в діалогічному мовленні вводить репліку комуніканта, який повністю погоджується зі змістом висловлювання. У такий спосіб здійснюється усунення гіпотетичних сумнівів у повідомленій інформації.

«*¿Has intentado enamorarte en serio? – ¿Y para qué, si todas me dejan? – Desde luego, si llevas a una mujer a bailar y te pasas la noche hablándole de que la tarta de fresa te sale peor que la de chocolate*» [319, с. 101]. Йдеться про імплікацію зв'язку між певною поведінкою та наслідками; при цьому опора здійснюється на вивідні знання.

У комунікативній ситуації вживання висловлень з модальними операторами «*seguro*», «*por supuesto*», «*desde luego*» передбачає, що співрозмовник поділяє таку ж саму точку зору стосовно інформації, якою він вже володіє, або яку йому повідомили. Він використовує засоби, при яких факти вважають передбачуваними, оскільки йому відомо про них.

Модальний оператор «*verdaderamente*» використовується для підсилення змісту повідомлення, для більш переконливого ствердження. Наприклад:

«*Había despedido a sucesivos pasteleros y, según él, ninguno acertaba con una receta verdaderamente eficaz*» [319, с. 99]. Йдеться про встановлення зв'язку між подіями: звільненням кількох кондитерів поспіль, оскільки жоден з них не зміг вигадати рецепт страви, яка б користувалась попитом. Опора

здійснюється на вивідні знання, відбувається оперування квантами інформації.

Висловлювання з модальними операторами «*claro que*», «*claro*», «*claro está*», як правило, містять підтвердження раніше сказаного безпосередньо самим мовцем або його слухачем. Зазвичай, ці модальні оператори вводять інформацію, що містить пояснення та обґрунтування. Проілюструємо прикладами:

«*Además, ¿no te ha dicho muchas veces que le gusta vivir sola? – Claro que me lo ha dicho*» [319, с. 18].

«*Sabes de sobra que jamás he conseguido que una mujer se enamorara de mí. – Además seguramente para usted sería un recuerdo. – Sí, claro, pero el recuerdo lo voy a seguir teniendo igual*» [319, с. 108].

«*Pero no se vaya, se lo ruego. – ¡Claro que me voy! ¡Ahora mismo!*» [319, с. 128].

«*– Pero en el plano no viene eso. – No, claro – contestó miss Lunatic –, en el plano no*» [319, с. 140].

«*– No puedo prometerle nada, mister Woolf – dijo, hasta entender mejor lo que me pide, saber si puedo concedérselo... y, claro, también qué ventajas tendría para mí*» [319, с. 152].

«*– Pero el ferry a estas horas no funciona – comentó el taxista –. ¿No lo sabes? – Sí, claro, ya lo sé*» [319, с. 184].

Вищенаведені приклади свідчать про те, що у діалогічному мовленні ці модальні оператори є маркерами повної згоди з реплікою комуніканта. Зазвичай йдеться про знання, які поділяють комуніканти. В поодиноких випадках йдеться про зміну епістемічного стану комуніканта (який дізнався нову для себе інформацію), як в останньому прикладі.

3. Підтвердження / коригування твердження.

Модальні оператори типу «*realmente*», «*de verdad*», «*en efecto*», «*la verdad*», «*efectivamente*», «*en realidad*» вказують, що мовець здивований фактами та констатує, що його думка (яка містить впевненість або сумнів)

буде висловлена після певного роздуму. Ці слова мають значення перебільшення та підкреслення. Вони, як правило, ставляться на початку, іноді всередині речення, та дуже рідко у кінці речення. Розглянемо приклади.

«Era frecuente oír algún llanto desconsolado o presenciar alguna rabieta, porque se mostraban tan contrarios a apartarse de allí que muchas veces sus madres tenían que recurrir a la violencia para tirar de ellos. Realmente el olor a bollos, tartas y pasteles recién sacados del horno que invadía la calle en aquel tramo era tan apetitoso y tentador» [319, с. 93].

У висловлюваннях з модальним оператором «*en realidad*» підкреслюється певне відчуття невизначеності, а також здійснюється корекція того, що було сказано раніше. Проілюструємо прикладами.

«Con este estrechamiento hacia arriba se lograba el efecto óptico deseado por el arquitecto que ideó el edificio: es decir que tuviera, como en realidad tenía, forma de tarta» [319, с. 94].

«Esta terraza, lo más llamativo de todo el rascacielos, estaba coronada por adornos de grueso cristal policromado imitando diversas frutas, cada cual del color que en realidad le correspondía para lograr mayor verismo» [319, с. 94].

Модальні оператори «*efectivamente*», «*en efecto*», «*de veras*», «*la verdad*» вживаються у висловлюваннях, у яких підтверджується раніше сказане мовцем або слухачем. Мовець та слухач, зазвичай, погоджується з викладеною інформацією. Проілюструємо прикладами:

«— ¿Pero qué te pasa, por favor, Sara? Estás temblando. La niña, efectivamente, temblaba como una hoja» [319, с. 33].

«— Déjame. ¡Es que vamos por debajo del río!... Había un tramo al principio del viaje en que el metro iba, efectivamente, por dentro del East River» [319, с. 49].

«La alcantarilla roja apareció en seguida, y junto a ella estaba el poste. Lo palpó. Efectivamente, a media altura, se apreciaba al tacto la ranura por donde había que introducir la moneda verdosa» [319, с. 173].

«Y le daba rabia que el jefe de publicidad tuviera que contestar a aquellas llamadas telefónicas diciendo: 'Sí, sí, no se ha confundido, habla usted, en efecto, con el teléfono de El Dulce Lobo'» [319, с. 101].

«Pídeme lo que quieras, lo que quieras, a cambio. ¡Me tienes que ayudar! ¿Verdad que vas a ayudarme?» [319, с. 151].

«¿De verdad estás segura de que los hombres esos del cine no te vieron convertirte en estatua? Miss Lunatic sonrió. – Completamente segura» [319, с. 133].

Модальні оператори «*propiamente*», «*exactamente*» вживаються мовцем у висловлюваннях, в яких здійснюється підтвердження попередньо викладеної інформації. Хоча в деяких випадках також використовуються для коригування або уточнення. Розглянемо приклади.

«El dormitorio de Edgar Woolf ocupaba el mismo espacio que su apartamento y pillaba exactamente debajo de él» [319, с. 102].

«– ¡Claro! – exclamó Sara muy excitada – Es que es eso, eso exactamente fue lo que sentí» [319, с. 124].

«– Claro que hay otra forma de espantar el miedo, pero no es propiamente una receta, porque tiene que poner mucho de su parte el paciente» [319, с. 88].

Отже, модальні оператори, що реалізують модальність висловленого, вживаються мовцем у висловлюваннях, в яких здійснюється вмотивоване послаблення твердження, підсилення твердження, підтвердження/коригування твердження. Існує зв'язок між семантикою модального оператора та характером модальної оцінки висловлювання у плані співвіднесення з дійсністю.

Порівняння частотності використання найбільш продуктивних операторів модальності за жанрами (художня проза, поетичні твори, медійні ресурси) дає можливість виявити специфіку використання різних типів модальності залежно від жанру тексту. Статистичні дані такої частотності представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Продуктивність найбільш поширених операторів модальності в іспаномовній художній прозі, поезії та масмедійних текстах ХХ–ХХІ ст.

Тип тексту Маркер	Художня проза	Поетичні твори	Медійні ресурси	Разом
Модальність висловлювання				
<i>creo que</i>	237 (50%)	57 (12%)	180 (38%)	474 (100%)
<i>pienso que</i>	196 (61%)	26 (8%)	99 (31%)	321 (100%)
<i>me parece que</i>	96 (4%)	15 (7%)	99 (48%)	212 (100%)
<i>lo cierto es que</i>	67 (71%)	9 (9%)	19 (20%)	95 (100%)
<i>eso de que</i>	52 (58%)	2 (2%)	35 (40%)	89 (100%)
<i>opinar</i>	38 (52%)	4 (5%)	31 (43%)	73 (100%)
<i>suponer</i>	39 (57%)	3 (4%)	27 (39%)	69 (100%)
<i>considerar</i>	96 (55%)	12 (7%)	65 (37%)	175 (100%)
Модальність висловленого				
<i>quizás</i>	40 (53%)	11 (14%)	25 (33%)	76 (100%)
<i>tal vez</i>	64 (56%)	12 (11%)	37 (33%)	114 (100%)
<i>puede que</i>	50 (37%)	3 (2%)	82 (61%)	135 (100%)
<i>es posible que</i>	30 (38%)	3 (4%)	46 (58%)	79 (100%)
<i>probablemente</i>	26 (38%)	2 (3%)	41 (59%)	69 (100%)
<i>seguramente</i>	37 (51%)	7 (6%)	29 (39%)	73 (100%)
<i>deberías</i>	44 (49%)	6 (7%)	39 (44%)	89 (100%)
<i>tendría que</i>	52 (62%)	5 (6%)	27 (32%)	84 (100%)
<i>probable que lo diga</i>	33 (56%)	2 (3%)	24 (41%)	59 (100%)
<i>aunque no quiera</i>	27 (56%)	5 (10%)	16 (34%)	48 (100%)
<i>no es que</i>	56 (59%)	6 (6%)	30 (35%)	95 (100%)
<i>sino que</i>	113 (69%)	7 (4%)	44 (27%)	164 (100%)
<i>por si acaso</i>	73 (49%)	7 (5%)	68 (46%)	148 (100%)
<i>en caso de que</i>	53 (55%)	8 (9%)	35 (36%)	96 (100%)

Згідно з даними таблиці, у художній прозі найбільш продуктивним оператором є *lo cierto es que* (71%), що може бути зумовлено сюжетами творів. Цей факт свідчить про необхідність виразити впевненість у чомусь важливому для розвитку подій чи характеру персонажів. Продуктивність цього оператора в художніх творах можна пояснити тим, що внутрішні роздуми персонажів часто визначають хід подій. Далі, *pienso que* (61%) і *creo que* (50%) є також досить поширеними операторами в художній прозі, адже вони активно використовуються для передачі суб'єктивних оцінок і думок, що є важливим елементом у побудові психологічного портрета персонажів. Висока частота

їхнього використання засвідчує важливість вираження внутрішнього світу персонажа через його переконання.

У поезії ці маркери вживаються значно рідше, що можна пояснити абстрактним і метафоричним характером поезії, яка часто фокусується на образах, емоціях і символах, а не на чітких висловлюваннях переконань або тверджень, як у прозі.

У медійних текстах вирази *creo que* (38%) і *pienso que* (31%) мають значно нижчу частотність порівняно з художньою прозою. Поясненням цього може бути типовий характер масмедійних текстів, які дотримуються більш обережних і нейтральних оцінок, що відповідає вимогам об'єктивності та точності інформації. Журналісти та автори новин часто намагаються уникати категоричних суджень, використовуючи вирази, які залишають місце для інших можливих варіантів.

Що стосується модальності висловленого, то у художній прозі найбільш поширеними є вирази, які передають ймовірність або можливість події, такі як *sino que* (69%), *tal vez* (56%) і *no es que* (59%). Це свідчить про те, що в художній прозі акцент робиться на створенні атмосфери невизначеності, ймовірності та емоційної глибини. Вирази на кшталт *sino que* також вказують на контекстуалізацію суперечностей чи уточнення думок персонажів, що є важливим для передачі складних ситуацій та внутрішніх конфліктів. Висока частотність *tal vez* та *no es que* також підкреслює прагнення авторів залишати певну невизначеність у висловлюваннях, що дозволяє зберегти напругу і динаміку в сюжеті.

У поезії модальні оператори використовуються значно рідше, і зокрема, вирази *tal vez* (11%) і *puede que* (2%) мають дуже низьку частотність, порівняно з іншими двома жанрами. Це можна пояснити тим, що поезія, з її фокусом на образах, символах і емоціях, рідко звертається до чітких модальностей, які вказують на ймовірність або можливість. Поезія намагається передати глибокі почуття через метафори та інші літературні засоби, а не через прямі формулювання можливості чи ймовірності.

У медійних текстах найбільш часто зустрічаються вирази, що дозволяють виразити ймовірність подій, наприклад, *puede que* (61%), *probablemente* (59%) і *es posible que* (58%). Це відображає необхідність обережного та точного підходу до подачі інформації, де потрібно залишати простір для варіативності подій і враховувати можливість змін у ситуації. Такі вирази дають можливість уникати категоричних заяв і залишати місце для розвитку подій, що є важливою частиною журналістської етики і стилістики новин.

Загалом, у художній прозі частіше використовуються вирази, які підкреслюють ймовірність, можливість і невизначеність, допомагаючи створити емоційну глибину та атмосферу. У поезії модальність виражена значно слабше, оскільки поетичний стиль спрямований на образи, абстракції та емоційні нюанси. У масмедіа вирази, що вказують на ймовірність або можливість, є найпоширенішими, оскільки вони дозволяють подати інформацію з максимальним рівнем об'єктивності та обережності. Основні положення розділу викладено в таких публікаціях автора [115; 116].

Висновки до розділу 3

Під терміном «лексико-граматична модальність» у дослідженні розуміється підкатегорія модальності, що виконує важливу комунікативну функцію і відображає ставлення мовця до висловленої думки через явище модального ускладнення. Ця категорія не лише узагальнює різні аспекти модальних значень, але й інтегрує лексичні й граматичні засоби, за допомогою яких мовець передає свої інтенції, оцінки та емоційний стан.

Лексико-граматична модальність реалізується через специфічне поєднання модально ускладнених присудкових форм і складних речень, що містять модальні синтаксеми. Її семантичний компонент охоплює ряд значень, серед яких варто виділити можливість, ймовірність, бажаність, необхідність, впевненість, а також інформаційне джерело. Для узагальнення модальних відтінків виділяють конструкції, що репрезентують:

- модальність можливості, де мовець передає припущення або можливий хід подій;
- модальність ймовірності, яка відображає оцінку правдоподібності;
- модальність бажаності, що виражає волевиявлення або прагнення;
- модальність необхідності, яка сигналізує про обов'язковість дії або стану.

В сучасній іспанській мові з особливою ефективністю функціонують конструкції з модальними синтаксемами (вставними компонентами), що виступають репрезентантами суб'єктивної модальності. Зазначена категорія модальності, відображаючи оцінний аспект, об'єднує такі значення: впевненості, сумнівів, бажання або необхідності, що відповідає внутрішньому стану мовця. Таким чином, лексико-граматична модальність є ключовим засобом передачі ілокутивної сили висловлювання, адже вона не тільки маркує інформаційний зміст, а й формує емоційно-психологічний контекст комунікації.

Загалом, надкатегорія модальності є багатовекторною мовною категорією, що бере активну участь у формуванні комунікативного процесу і реалізації інтенції мовця. Її структурну організацію умовно можна поділити на три основні типи:

- морфологічну модальність, що визначає базові форми модальних ознак у словоформах;
- синтаксичну модальність, яка відповідає за структурну організацію висловлювання та розподіл модальних значень між частинами речення;
- лексико-граматичну модальність, що інтегрує інтелектуальні, емоційні та волеві компоненти в єдину систему комунікативних засобів.

Таким чином, детальний аналіз лексико-граматичної модальності розкриває її як комплексне семантико-функційне утворення, що забезпечує багатовимірне відображення внутрішнього світу мовця, його інтенцій, оцінок та емоцій у процесі комунікації.

Модальність висловлювання-енунціації виражається за допомогою

модальних операторів, що є маркерами ставлення мовця до змісту повідомлюваної інформації і виконують різні функції, основними з яких є емотивна та експресивна, контактовстановлююча. Засобами вираження модальності висловлювання-енунціації, що належать до модальних операторів, є адвербіальні вирази, вигуки, модальні прислівники, які можна поділити на модальні-оператори-квеситиви, модальні оператори суб'єктивного судження, модальні оператори волевияву, уточнюючі модальні оператори, евалюативні модальні оператори, модальні оператори-екзортативи.

Модальні оператори, що виражають модальність висловлювання-енунціації, виражають суб'єктивне ставлення мовця до повідомлюваної інформації й виконують експлікативну, уточнюючу, оцінну функцію. У діалогічному мовленні вони є сигналами адресованості і виконують контактовстановлюючу функцію.

Модальність висловленого виражає відношення мовця до інформації, що міститься в диктумі. Це відношення виражається модальними операторами, що позначають різні модальні відтінки: дійсність, можливість, необхідність, сумнів, впевненість тощо і формують модальність висловленого. Вони належать до модальності судження і виконують репрезентативну функцію. Модальні оператори, що виражають модальність висловленого, умовно можна поділити на такі групи: вмотивоване послаблення твердження; підсилення твердження; підтвердження/коригування твердження. Існує зв'язок між семантикою модального оператора та характером модальної оцінки висловлювання у плані співвіднесення з дійсністю.

У розрізі різних жанрів тексту спостерігається значна різноманітність у продуктивності модальних операторів, що свідчить про специфічні вимоги кожного жанру до вираження ймовірності, впевненості та оцінки.

У художній прозі найбільш часто вживаються оператори, що передають впевненість у чомусь або суб'єктивні оцінки. Це, зокрема, вирази *lo cierto es que* (71%), *pienso que* (61%) і *creo que* (50%). Високу частотність використання цих операторів у художніх творах можна пояснити тим, що в літературі важлива

передача внутрішніх роздумів персонажів, їхніх переконань та суб'єктивних оцінок. Ці маркери модальності є важливими для створення психологічного портрета персонажів і розвитку їхніх внутрішніх конфліктів.

У поезії, навпаки, модальні оператори вживаються значно рідше. Оператори на кшталт *tal vez* та *puede que* зустрічаються дуже рідко, що підтверджує абстрактний та образний характер поетичних творів. Це можна пояснити характером поетичних творів, які часто зосереджуються на абстракціях, образах і символах, а не на чітких висловлюваннях переконань чи тверджень. Поетичний стиль передбачає використання метафор і символів для вираження емоцій та почуттів, що знижує потребу у використанні операторів, які виражають ймовірність або впевненість.

У медійних текстах домінують вирази, що дозволяють висловлювати обережні оцінки і ймовірність подій. Зокрема, це вирази *puede que* (61%), *es posible que* (58%) і *probablemente* (59%). Висока частотність використання таких маркерів обумовлена специфікою медіа-жанру, де важливо дотримуватись об'єктивності і точності, а також залишати простір для варіативності подій.

Таким чином, частотність використання модальних операторів у різних жанрах тексту відображає не лише стилістичні особливості, але й функціональні вимоги до вираження ймовірності, впевненості та оцінок. У художній прозі акцент робиться на вираженні суб'єктивних думок персонажів і розвитку їх внутрішнього світу, у поезії – на абстракціях та емоціях, тоді як у медійних текстах важливо дотримуватись нейтральності й точності у подачі інформації. Основні положення розділу викладено в таких публікаціях автора [115; 116].

ВИСНОВКИ

1. Модальність є складним і багатогранним лінгвістичним явищем, тому її тлумачення в науці варіюються. Модальність розглядають як граматико-семантичну категорію, що охоплює широкий спектр мовних засобів: способи дієслів, часові форми, модальні дієслова, прислівники, типи речень (стверджувальні, питальні, наказові тощо). Через це модальність має комунікативну природу й реалізується у двох вимірах – як модальність висловлювання (*modalidad de la enunciación*) і як модальність повідомлення (*modalidad del enunciado*). Перша передає ставлення мовця до самого акту висловлювання, включаючи інтенцію, емоційність і ступінь упевненості, тоді як друга стосується оцінки ймовірності, істинності або необхідності описаної ситуації.

У межах наукових класифікацій розрізняють об'єктивну (алетичну) модальність, пов'язану з реальністю чи можливістю події, та суб'єктивну (епістемічну), яка передає ставлення мовця – його сумнів або впевненість. Також виділяють деонтичну модальність (обов'язковість/бажаність). Усі ці різновиди активно взаємодіють у мовленні, формуючи складну багаторівневу структуру модального значення. Особливу увагу в цьому контексті привертають синтаксичні структури, де формальними маркерами модальності виступають дієслівні способи (наприклад, індикатив чи субхунтив в іспанській мові), модальні дієслова та предикати ставлення. Таке функційне розмежування сприяє чіткому аналізу модальних значень як з граматичної, так і з прагматичної точки зору.

2. Граматична категорія способу дієслова в іспанській мові – це ключовий маркер модальності повідомлення. Інтерпретація ситуації як реально існуючої, припущеної або бажаної зумовлює вибір між індикативом (як маркером об'єктивного повідомлення), субхунтивом (засобом вираження сумніву, бажання, нереальності або дистанціювання) та умовним способом

(засобом гіпотетичної оцінки). За допомогою модальності встановлюється зв'язок між двома учасниками комунікації та характеризується форма комунікації між мовцем та слухачем. Тісний зв'язок між мовцем та адресатом ілюструє імператив, що передбачає наявність мовця та того, хто отримує наказ.

3. У випадках, коли предикат головного речення допускає варіативність способу в підрядному, дійсний спосіб вказує на впевненість, тоді як умовний і субхунтив – на її відсутність. Вибір модальності визначається семантикою предиката та комунікативними намірами мовця. В окремих конструкціях сумнів не означає заперечення істинності, а лише відсутність незалежного ствердження поза межами підрядної структури.

Обов'язкове вживання певного способу зумовлюється семантичним зв'язком між його модальною характеристикою та компонентами головного предиката. До ключових чинників належать значення дієслова та лексичні засоби контексту. Індикатив завжди підтверджує істинність підрядного речення, тоді як субхунтив допускає сумнів чи залежність від мовленнєвої ситуації – наприклад, у конструкціях із каузальними дієсловами (*hacer, conseguir*) чи оцінними предикатами (*lamentar, alegrarse*).

Єдина група дієслів із фіксованим вживанням субхунтиву – це предикати волі або спонування, які виражають ірреальну деонтичну модальність. Проте існують також дієслова, що не виражають деонтичної модальності, але імплікують субхунтив через епістемічну невпевненість або можливість (сумнів, припущення, підозра, заперечення, питання).

Залежно від типу речення, зміст і форма модифікуються: дійсний спосіб властивий розповідним реченням із невираженою модальністю; у питальних, дубітативних, можливісних, оптативних, окличних, спонукальних реченнях – вживаються різні способи (часто субхунтив), відповідно до ступеня впевненості, емоційної залученості мовця чи прагматичної мети висловлювання.

4. Дослідження функціонування експресивної модальності в іспаномовних різножанрових текстах ХХ-ХХІ ст. показало, що лексико-граматичні оператори та адвербіальні вирази (*lamentablemente, por desgracia, inesperadamente*), препозиційні синтагми зі значенням оцінки (*a mi entender, a decir verdad*), а також оператори дефінітивності (*sin duda, en realidad*) утворюють цілісну систему експресивних маркерів. Ці засоби не лише «фарбують» виражений зміст, а й створюють різнотональні відтінки емоційного ставлення мовця до фактів: від іронічного дистанціювання (*en el mejor de los casos*) до екзальтації почуттів (*con toda el alma*). У поєднанні зі специфічними синтаксичними конструкціями (інверсія слова для підсилення інтонації, емфатичні вставні конструкції) експресивна модальність формує вербальне середовище, у якому читач не тільки інформується про подію, а переживає її разом із суб'єктом мовлення.

5. Категорія модальності висловленого репрезентує внутрішній світ мовця через набір семантично чітких операторів: епістемічні (*puede ser, seguro que*), алетичні (*es necesario, es posible*), деонтичні (*deber, tener que*) та дубітативні (*quizá, tal vez*). Кожен із цих елементів кодує певний тип ставлення мовця до диктуму: від абсолютної впевненості (*sé con certeza*) до найтуманнішого сумніву (*no estoy seguro*). При цьому «об'єктивні» аргументативні допоміжні слова (*en efecto, evidentemente*) виконують роль логіко⁸ семантичного підтвердження чи заперечення, тоді як «суб'єктивні» оператори (*a mi juicio, considero*) акцентують на волі та намірах мовця. Така дворівнева система модальних операторів сприяє тонкій побудові дискурсивного простору, де відтінки необхідності, можливості, істинності й бажаності взаємодіють, утворюючи багатомірний модальний профіль кожного висловлювання. Таким чином, модальність висловленого постає ключовим компонентом репрезентації суб'єктивності іспаномовних різножанрових текстів ХХ-ХХІ ст.: вона не лише відображає ставлення мовця до повідомлення, але й структурно організовує саму семантичну основу

художнього наративу.

Жанрова специфіка тексту виказує пряму кореляцію з продуктивністю уживання модальних конструкцій. Найбільша їхня концентрація спостерігається у прозових творах (71%), суттєво менше – у медійних текстах (26,4%), а найменше – у поетичних текстах (2,6%). Це свідчить про те, що модальність є найбільш характерною для розгорнутих наративних жанрів, меншою мірою – для аналітично-оцінних, і найменш характерною для лаконічних експресивних жанрів. Модальність висловленого (55%) превалує в іспанських текстах незалежно від жанру, але чим більш емоційно забарвленим або оцінним є жанр (як поезія чи медійні тексти), тим ближчим стає баланс між двома типами модальності.

6. В іспаномовних текстах ХХ-ХХІ ст. модальність виконує роль стратегічного лінгвостилістичного та лінгвопрагматичного інструмента через три ключові мовленнєві акти: МА-репрезентативи (констатація й оцінка фактів): маркер упевненості *sin duda* у М. Azuela («Los de abajo») підкреслює беззаперечність повідомлення. МА-директиви (наказ чи прохання): конструкція *deber* + інфінітив у М. Vargas Llosa («Historia de Mayta») формує деонтичний обов'язок персонажів. МА-дубітативи (сумнів і допущення): поєднання *quizás* + *Perfecto de Subjuntivo* у того ж автора вводить епістемічну невпевненість.

Частотність використання різних типів МА тісно пов'язана з жанрово-тематичними особливостями досліджуваного матеріалу. Значна частка квеситивів обумовлена діалогічним характером художніх текстів. Репрезентативи виявилися у 1,7 рази продуктивнішими за квеситиви (32,7% проти 18,6%), що підтверджує переважання фактологічних і аналітичних конструкцій у масмедійних текстах і воєнній прозі, де важливо подавати інформацію стержувального характеру. Експресиви (15,7%) виявилися удвічі менш продуктивними, ніж репрезентативи, що відображає емоційну насиченість поезії та деяких прозових творів. Директиви (14,4%) займають

проміжну позицію між експресивами та квеситивами, що відповідає особливостям воєнної прози. Дубітативи (11,5%) і оптативи (7,1%) є менш продуктивними, але важливими для вираження сумнівів, бажань і надій у поетичних і художніх текстах.

Лексико-граматичні маркери (*epistémicos –seguramente; axiológicos –lamentablemente*), синтаксичні форми (*Indicativo vs. Subjuntivo, Condicional*) та прагматичні прийоми не лише «фарбують» мовлення, а й моделюють рецепцію читача: від зовнішньої хроніки подій до глибоко суб'єктивного бачення світу й психології персонажів.

Продуктивність модальних операторів у різних жанрах текстів корелює з функційними вимогами до вираження ймовірності, впевненості та оцінок. Так, у художній прозі найчастіше використовуються оператори, що виражають впевненість та суб'єктивні оцінки: *lo cierto es que* (71%), *pienso que* (61%) і *creo que* (50%). Це обумовлено необхідністю передати внутрішній світ персонажів та їхні переконання, що є важливим для психологічного портрета героїв. У поезії ці маркери зустрічаються рідше: *tal vez* (11%) і *puede que* (2%), що пов'язано з абстрактним і образним характером поетичних текстів. У медійних текстах домінують вирази, що передають ймовірність подій, зокрема *puede que* (61%), *es posible que* (58%) і *probablemente* (59%), що відповідає вимогам об'єктивності та точності.

Результати дослідження становлять інтерес для подальших праць у межах когнітивної лінгвістики, функційного синтаксису та перекладознавства. Перспективним є дослідження вираження засобів модальності на фонологічному рівні в сучасній іспанській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієнко Л.А. Семантика і засоби мовної категорії модальності. *Українське мовознавство*. 1998. № 15. С. 98–104.
2. Амеліна С. М. Лексико-граматичне поле засобів вираження логічної модальності в німецькій мові. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2013. Вип. 186 (1). С. 7–13.
3. Артемова Л. Інтенсифікатори як маркери прагматичного потенціалу іспанської авторської публіцистики. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2021. 40. С. 68–80.
4. Баранник Д.Х. Текст і його складові. Дослідження з лексикології і граматики української мови. Том 1. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1999. С. 15–20.
5. Бацевич Ф.С. Категорії комунікативної лінгвістики. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 25–33.
6. Бацевич Ф.С. Когнітивне і лінгвальне у процесах вербалізації. *Мовознавство*. 1997. № 6. С. 30–36.
7. Бацевич Ф. Смисл: сутність і сфери вияву в мові. *Вісник Львівського університету. Серія Філологія*. 2004. Вип. 34, Ч. 1. С. 346–353.
8. Бережан Л.В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці. 1996. 194 с.
9. Белова А.Д. Гіперсинтаксис – новий стан розвитку текстотворення та інформаційних технологій. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. С. 24–28.
10. Белова А. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 «Германські мови»; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1998. 30 с.
11. Беляєва І.А. Комунікативно-функціональні особливості неповних речень, які передають зміст суб'єктивної оцінки мовця в ситуації безпосереднього

- спілкування (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови»; Київський держ. лінгвістичний ун-т. К., 1996. 16 с.
12. Білецький А.О. Про мову і мовознавство. К.: Артек, 1997. 223 с.
  13. Біцілі А., Лимаренко О. Функціонально-семантичне поле оптативної модальності. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2024. № 36. С. 325–330.
  14. Бондарук М.О. Деонтична модальність у драматичних творах Лесі Українки (на матеріалі драми «Камінний господар»). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10: *Проблеми граматики і лексикології української мови*. К. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. Вип. 7. С. 122–125.
  15. Брицин В.М. Модальна граMATика дискурсу як один із напрямів семантико-синтаксичних досліджень. *Мовознавство*. 2006. № 2-3. С. 101–110.
  16. Буніятова І.Р. Сучасний стан синтаксичної теорії речення та його витоки. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». 2001. Т 4, № 1. С. 74–84.
  17. Бунь О.А. Основні властивості текстових внесень в сучасній художній прозі. Вісник КДЛУ. Серія «Філологія». Вип. 1. К., 1997. С. 43–53.
  18. Бунь О.А. Художній текст крізь призму можливих світів: модально-референційний аспект. Вісник Київського лінгвістичного університету. 2003. Т. 6. С. 141–147.
  19. Вихованець І.Р. Комунікативні категорії речення. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2002. Вип. 9. С. 43–46.
  20. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К.: Наукова думка, 1992. 222 с.
  21. Вихованець І.Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Філологія. Вінниця, 2000. Вип. 2. С. 3–6.
  22. Вихованець І.Р., Городецька К.Г. Теоретична морфологія української мови.

- К.: Пульсари, 2004. 398 с.
23. Власенко М.С. Прагматичне значення модальності в іспанських законодавчих текстах: від наказу до можливості. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2025. 47. С. 83–90.
  24. Вус Н.Й. Модальність та її трактування у працях дослідників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/SIzb/2006_12/13_SIZb12_Vus.pdf
  25. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
  26. Гнатюк Л.П., Бас-Кононенко О.В. Українська мова: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання-Прес, 2002. 255 с.
  27. Голянич М.І. Внутрішня форма слова у художньому тексті: Автореф. дис. д-ра філол. наук: НАН України, Ін-т української мови. К., 1999. 32 с.
  28. Гришина О., Статкевич Л. Способи вираження модальності в англійській та українській мовах. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: *Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. 31 (70), № 4 (2). С. 40–46.
  29. Гуйванюк Н. В. Комунікативна модальність в уснорозмовному дискурсі [Електронний ресурс]. http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn_/Soc_Gum/Ling/2010_3_2/13.pdf
  30. Даскалюк О.Л. Семантико-граматична характеристика імператива сучасної української мови: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 2006. 206 с.
  31. Дискурс іноземномовної комунікації: колективна монографія. Львів: Вид-во Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. 495 с.
  32. Доценко О.Л. Модальність у вираженні об'єктно-з'ясувальних відношень: дис...канд. філол. наук: 10.02.01. КНПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. 239 с.
  33. Доценко О.Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: Монографія. К.: Міленіум, 2006. 226 с.
  34. Драгомирецький О.О. Семантичні типи і структура референції висловлювань гіпотетичної модальності (на матеріалі французької, англійської і української мов): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15.

Одеса, 2004. 20 с.

35. Жук В.А. Умовний спосіб як конституент ближньої периферії функціонально-семантичного поля спонукальності. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: *Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71), № 1. Ч. 2. С. 96–101.
36. Жуковська В.В. Квантитативні корпусо-базовані методи в дослідженнях із конструкційної граматики. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. *Філологічні науки*. 2023. 99 (1). С. 93–104.
37. Жуковська В.В. Когнітивно-квантитативна параметризація позиційних властивостей англійських відокремлених неособоводієслівних / недієслівних конструкцій з експліцитним суб'єктом. Закарпатські філологічні студії. 2021. 17 (2). С. 121–128.
38. Жуковська В.В. Конструкція як одиниця лінгвістичного аналізу: від традиційної лінгвістики до граматики конструкцій. Науковий журнал «*Міжнародний філологічний часопис*». 2020. 11 (3). С. 33–41.
39. Жуковська В.В. Параметризація синтактико-функційних властивостей граматичної конструкції: квантитативно-корпусний аспект. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: *Філологія. Журналістика*. 2021. 32 (71), № 3. С. 38–46.
40. Жуковська В.В. Узуально-базоване підґрунтя конструкційної граматики. *Нова філологія*. 2020. 80 (1). С. 177–184.
41. Загнітко А.П. Дієслівні категорії у синтагматиці і парадигматиці. К.: НМК ВО, 1990. 132 с.
42. Загнітко А.П. Позиційна модель речення і валентність дієслова. *Мовознавство*. 1994. № 2-3. С. 48–56.
43. Загнітко А.П. Семантика і прагматика вставних одиниць в українському реченні. Вісник Львівського ун-ту. Сер. Філологія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. Вип. 28. С. 301–308.
44. Загнітко А.П. Теоретична граMATика української мови. *Морфологія*. Донецьк: ДонНУ, 1996. 437 с.

45. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. *Синтаксис*. Донецьк. ДонНУ, 2001. 662 с.
46. Зеленько А.С. З історії лінгвістичних вчень: Посібник для студентів, магістрантів і аспірантів філол. спеціальностей класичних і педагогічних університетів: Луганськ: *Альма Матер*, 2002. 226 с.
47. Ільченко О.М. Модальні дієслова як засоби вираження епістемічної модальності в аспекті етикетизації англomовного наукового дискурсу. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Вид. центр КНЛУ, 2001. № 5. С. 80–85.
48. Калько М.І. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові: монографія. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2008. 384 с.
49. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. К.: НМК ВО, 1992. 400 с.
50. Кіркoвська І.С. Засоби вираження функціонально-семантичного поля проспективної модальності в сучасній іспанській мові. *Науковий вісник ДДПУ імені І.Франка. Серія «Філологічні науки, Мовознавство»*. 2017. Т.1, № 8. С. 100–104.
51. Кіркoвська І.С. Поняттєво-комунікативний потенціал засобів об'єктивної модальності зі значенням футуральності в системі французької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2023. № 59, Том 2. С. 20–23.
52. Козловський В.В. Про прагматичну спрямованість суб'єктивно-оцінного аспекту модальності. *Мовознавство*. 1991. № 3. С. 68–73.
53. Козловський В.В. Структурно-семантична організація та комунікативно-прагматична спрямованість речень з кон'юнктивом в сучасній німецькій мові: автореф. дис. д-ра філол. наук: КДЛУ. К., 1998. 32 с.
54. Король С. Новітні підходи до визначення мовленнєвих жанрів. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. 43. С. 35–47.
55. Корольова А.В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому

- тексті. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2002. 267 с.
56. Корольова Т.М. Вираження комплексу модальних значень засобами просодії. *Мовознавство*. 1987. № 2. С. 38–44.
  57. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. 350 с.
  58. Костик О.І. Ймовірність як ступінь можливості. Проблеми семантики слова, речення та тексту. К.: Логос, 2009. Вип. 22. С. 141–150.
  59. Костусяк Н.М. Структура граматичної надкатегорії модальності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 39–45.
  60. Костусяк Н.М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови. Луцьк. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 450 с.
  61. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. К.: Видавничий центр Академія, 1999. 288 с.
  62. Кочерган М.П. Слово і контекст (лексична сполучуваність і значення слова). Львів: Вища школа, 1980. 184 с.
  63. Кочерган М.П. Теорія функціонального поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*, 2007. № 4-5. С. 13–19.
  64. Ле Сяомен. Зв'язок семантики сумніву й невизначеної референції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. 2 (34). С. 82–85.
  65. Ле Сяомен. Прагматична функція дискурсивних маркерів семантики сумніву. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2023. 59 С. 127–136.
  66. Лепетюха А. Континуум лексична → лексико-синтаксична → синтаксична синонімія в процесі каузації мовно-мовленнєвого акту (на матеріалі сучасної французької художньої прози). *Проблеми семантики, прагматики*

- та когнітивної лінгвістики*. 2022. 41. С. 7–20.
67. Лепетюха А. Моно- та поліпредикативні висловлювання із синтаксичною моно- та полісинонімією сучасної французької художньої прози як складні асиметричні мовно-мовленнєві знаки. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2020. 38. С. 7–18.
68. Лесько Х. Лінгвопрагматичні аспекти функціонування лексичних форм демінутивності в сучасному іспанському масмедійному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія іноз. мови*. 2010. Вип. 17. С. 111–117.
69. Лисенко К. Особливості слухового сприйняття інтонації інтерогативів у театральному публічному виступі як різновиді драматичного монологу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2020. 37. С. 54–66.
70. Лисенко К. Просодичні особливості реалізації англійського монологу та полілогу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2021. 40. С. 98–108.
71. Ломакіна І. Когнітивні особливості контраргументативних дискурсивних маркерів в сучасній іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. 43. С. 92–99.
72. Ломакіна І. Когнітивні особливості дискурсивних маркерів, що націлені на переоформлення думки, в сучасній іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. 44. С. 116–123.
73. Ломакіна І.А. Семантико-прагматичні особливості дискурсивного маркера *rues* в сучасній іспанській прозі (на матеріалі роману К.Л. Сафона «Гра янгола»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2021. 40. С. 109–119.
74. Любимова Ю.С. Засоби і способи реалізації модальності можливості в сучасній китайській мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні наук*. 2016. Вип. 1. С. 72–77.
75. Любимова Ю.С. Субполе достовірності в складі ФСП модальності в сучасній китайській мові. *Науковий вісник Херсонського державного*

- університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація». 2016. № 3. С. 102–106.
76. Миронова Н. Відбір культурних кодів у художніх текстах: методи та підходи. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2025. 47 С. 182–186.
77. Михайленко В.В. Дискурсивний аспект оператора модальності “must”. Наукові записки. Вип. 89 (5). С. 150–154. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_5/statti/05.pdf
78. Михайленко В.В. Модусний маркер у структурі дискурсу. Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. Житомир: Житомирський ун-т, 2009. Вип. 45. С. 30–33.
79. Мігунова Д.О., Смуцинська І.В. Переклад порівнянь і стратегія одомашнення та зміни художнього образу (на прикладі ідіостилю Миколи Лукаша і його перекладу роману «Пані Боварі» Гюстава Флобера. *Стиль і переклад*. 2020. 1 (7). С. 55–72.
80. Мірченко М.В. Когнітивно-лінгвістичні параметри мовної картини світу та рівні категорійності. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. 2008. № 2. С. 46–49.
81. Мірченко М.В. Модальність як комунікативно орієнтована категорія речення. *Грамматика слова і грамматика мови*. Донецьк. ДонНУ, 2005. С. 175–190.
82. Мірченко М.В. Підрядність у системі категорій речення: функціональний аспект. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філол. науки. Мовознавство*. 2008. № 10. С. 78–85.
83. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк: РВВ “Вежа”, 2004. 389 с.
84. Мітенко О. Генеза наукової думки з питання актуального членування речення. *Стиль і переклад*. 2022. 1 (8). С. 180–190.
85. Мусієнко В.П. Проблема істинності лінгвістичних знань. *Мовознавство*. 2000. № 2-3. С. 11–16.

86. Мясоєдова С.В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловлюваннях сучасної української мови: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2001. 176 с.
87. Наваренко І., Невинна Ю. Наративні характеристики твору Ісабель Альєнде «Будинок духів». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2025. 47. С. 207–216.
88. Нестеренко Т. Вставні конструкції як стилістичний ресурс вираження суб'єктивної модальності в романі Світлани Талан «Розколоте небо». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2023. Том 2, № 59. С. 138–141.
89. Нестеренко Т. Загальнотеоретичні підходи до розгляду ірреальної модальності в слов'янських мовах. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 2011. Том 6, № 1. С. 369–375.
90. Ніжнік Л.І. Концептуальна метафора для опису концепту СУМНІВ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022 (а). № 25. С. 25–29.
91. Ніжнік Л.І. Епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*. Острог: Вид-во НаУКМА. 2022. Вип. 15 (83). С. 25–30.
92. Ніжнік Л.І. Вербалізація концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: спец. 035 «Філологія». Чернівці. 2023. 261 с.
93. Охріменко В.І. Лінгвопрагматичні особливості смислового поля дескриптивних текстів (на матеріалі дескрипції образу Безіменного у романі А. Мандзоні «Заручені»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2024. 45. С. 79–93.
94. Охріменко В.І. Лінгвопрагматичні особливості функціонування афіксальних дериватів у смисловому полі роману Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. 44. С. 103–115.

95. Охріменко В.І. Лінгвопрагматичні особливості функціонування тропеїчних засобів у смисловому полі роману Г. Деледди «Плющ». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2024. 46. С. 70–87.
96. Охріменко В.І. Маніпулятивні стратегії «газлайтинг» та «постійне розчарування» у комунікації негативних персонажів роману А. Мандзоні «Заручені». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. 43. 7–29.
97. Охріменко В.І. Смысловая структура модальных единиц эпистемической вероятности “improbabile”, “con ogni probabilità” (на матеріалі італійської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2021. 40. С. 38–51.
98. Охріменко В.І. Смысловая структура модальных единиц эпистемической вероятности “probabilmente” (“probabile”, “probabilità”) (на матеріалі італійської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2021. 39. С. 105–120.
99. Охріменко В.І. Стилистична конвергенція у смисловому полі роману Г. Деледди «Плющ» (на матеріалі дескрипції образу Аннези). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2025. 47. С. 113–126.
100. Охріменко В.І. Відношення у системі модальних значень когнітивно-семантичного поля достовірності (на матеріалі італійської мови). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Логос, 2017. Вип. 39. С. 81–93.
101. Охріменко В.І. Відношення у системі модальних значень когнітивно-семантичного поля імовірності (на матеріалі італійської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2017. Вип. 32. С. 109–120.
102. Охріменко В.І. Відношення у системі модальних значень когнітивно-семантичного поля можливості (на матеріалі італійської мови). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Логос, 2016. Вип. 37. С. 121–134.
103. Охріменко В.І. Відношення у системі модальних значень когнітивно-семантичного поля необхідності (на матеріалі італійської мови). *Проблеми*

- семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2017. Вип. 31. С. 81–94.
104. Охріменко В.І. Смысловая структура найуживаніших модальних одиниць поля достовірності в італійській і українській мовах. *Wiener Slawistischer Almanach Sprachwissenschaftliche Reihe. Studi Contrastivi Italo-Ucraini: Linguistica, Letteratura. Traduzione. Sonderband 97*. Wien: Peter Lang, 2020. S. 153–165.
105. Охріменко В. І. Смысловая структура модальних одиниць: монографія. К.: Логос, 2011. 403 с.
106. Охріменко В.І. Онтологія та гносеологія категорії модальності в італійській мові: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05 «Романські мови»; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2012. 612 с.
107. Падалка Ю.М. Модальність як лінгвістична та філософська категорія. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. Вип. 46 (3). С. 133–139.
108. Падалка Ю.М. Семантичні властивості логічної модальності. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013. Вип. 30. С. 207–211.
109. Падалка Ю.М. Герменевтика як засіб тлумачення прихованого модального змісту. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2013. Вип. 23. С. 336–339.
110. Падалка Ю.М. Суб'єктивно-модальне значення словотворення (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2013. Вип. 24. С. 300–304.
111. Падалка Ю.М. Епістемічна та деонтична модальність в іспанській мові. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013. Вип. 31. С. 158–163.
112. Падалка Ю.М. Модальні відмінності в іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К., Логос, 2014. Вип. 25. С. 321–328.

113. Падалка Ю.М. Емотивність як підкатегорія модальності (на матеріалі іспанської мови). *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. Вип. 50 (2). С. 174–180.
114. Падалка Ю.М. Типи речень за модальністю (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2014. Вип. 32. С. 208–214.
115. Падалка Ю.М. Взаємодія способу та модальності в іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2016. Вип. 29. С. 163–169.
116. Падалка Ю.М. Модальності висловлювання–енунціації. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Юстон, 2021. Вип. 40. С. 52–60.
117. Панчишина Т.А. Репрезентація ірреального бажання в синтаксичних конструкціях з кон’юнктивом в сучасній німецькій мові. Автореф. дис. канд філол. наук: ХНУ. Харків, 2001. 21 с.
118. Панчишина Т. Роль модального значення «ірреальності» у вираженні інтенції мовця (на матеріалі речень «ірреального» бажання). Збірник наукових праць Кам’янець-Подільський державний педагогічний університет, 1998. С. 68–70.
119. Пироженко О.Г. Когнітивні та комунікативні аспекти вербалізації концепту неправди у діалогічному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. канд філол. наук: КНУ. К., 2001. 20 с.
120. Поліщук Н. Системний характер мовлення в комунікативному дискурсі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2020. 37. С. 108–116.
121. Помірко Р.С. Демінутивність / аугментативність як засіб експресивності іспанської мови. *Іноземна філологія*. Вип. 88. Львів, 1987.
122. Почепцов Г.Г. Теорія комунікацій. К.: Видавничий центр «Київський університет», 1999. 308 с.
123. Приходько А.М. Прагмаепістемічний потенціал німецького паратаксису.

- Проблеми семантики слова, речення та тексту.* К.: КНЛУ, 2001. Вип.7. С. 207–212.
124. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 292 с.
125. Приходько Г.І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові. Запоріжжя: ЗДУ, 2001 362 с.
126. Радзієвська Т.В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення: автореф. дис. д-ра філол. наук: НАН України, Ін-т української мови. К., 1999. 33 с.
127. Ралдугіна К.О. Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/fil/2008_1_2/2008-2606/029.pdf
128. Різвангли Н. Модальність як семантична категорія у англомовному науковому дискурсі. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2021. 8. С. 221–224.
129. Різванли Н.С. Засоби вираження модальності в англомовному науковому дискурсі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: *Філологія*. 2022. 56. С. 127–130.
130. Різун В.В., Мамалига А.І., Феллер М.Д. Нариси про текст: Теоретичні питання комунікації і тексту. К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1998. 320 с.
131. Рикун І.П. Авторський підтекст і форми його вираження. Актуальні проблеми слов'янської філології. *Лінгвістика і літературознавство*. К.: Знання України, 2001. Вип. 6. С. 263–269.
132. Руденко Н.П. Семантико-синтаксична природа поля умовності в сучасній літературній українській мові: автореф. дис. канд філол. наук: Ін-т мов-ва НАН України. К., 2002. 20 с.
133. Савчук Р. Інтермедіальне виписування авторського «я» як лінгвонаративна стратегія французького модерністського текстотворення. *Стиль і переклад*. 2023. 1 (9). С. 150–159.
134. Сайфутдінова О., Степанов А. Функційність вербального мислення в романі

- «Крісло-гойдалка» Анни Ернандес Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики 44 (2023): 54–65.
135. Сафонова Н. Модалема як семантико-прагматичний маркер суб'єктивно-модальних смислів драматургічного дискурсу. *Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка*. Донецьк: Східний видавничий дім, 2010. Т. 16. С. 236–245.
136. Сафонова Н. Семантичні та прагматичні компоненти категорії суб'єктивної модальності драматургічного дискурсу. *Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка*. Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. Т. 16. С. 101–113.
137. Сахарчук Л.І. Діалог як базова одиниця мовлення. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. Вип. 6. С. 184–187.
138. Селіванова О.О. Актуальні проблеми сучасної напрями сучасної лінгвістики: напрями і перспективи. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
139. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
140. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. К.: Академія, 1999. 413 с.
141. Скибицька Н.В. Достовірність повідомлення та засоби її оформлення в давньоанглійський період розвитку мови. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. Вип. 7. С. 226–230.
142. Скибицька Н.В. Епістемічна модальність в англійській мові (діахронічний аспект): автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2004. 21 с.
143. Скибицька Н.В. Модальні фрази як виразники епістемічної модальності з відтінком результативної достовірності у середньоанглійській мові. *Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність*. К., 2009. С. 234–243.
144. Скибицька Н.В. Модальність і пресупозиція як дві взаємодоповняльні характеристики категорії речення (на матеріалі англійської мови).

- Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2002. Вип. 8. С. 309–316.
145. Скибицька Н.В. Модальність та достовірність висловлювання. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. Вип. 6. С. 194–197.
146. Скибицька Н.В. Очевидність і епістемічна модальність у комунікативно-прагматичному аспекті. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: Прайм-М, 2002. № 6, Кн. 2. С. 198–204.
147. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. К.: Вища школа, 1994. 670 с.
148. Смуцинська І. Типи художньої референції: проблеми інтерпретації *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2024. 45. С. 54–68.
149. Смуцинська І. Художні антропоніми: основні функції, аспекти і проблеми інтерпретації. *Стиль і переклад*. 2023. 1 (9). С. 160–178.
150. Смуцинська І., Циркунова І. Сучасний жіночий детектив, особливості та інтерпретація *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* 46 (2024): 30–43.
151. Смуцинська І.В. Граматико-морфологічний рівень формування текстової модальності. *Вісник Запорізького держ. ун-ту. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2001. № 2. С. 114–120.
152. Смуцинська І.В. Категорія суб'єктивної модальності як показник індивідуально-оцінної картини світу. *Мовні і концептуальні картини світу*. К., 1999. С. 76–81.
153. Смуцинська І.В. Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2003. 478 с.
154. Смуцинська І. В. Суб'єктивна модальність французької прози. К.: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2001. 256 с.
155. Соловійова Л.Ф. Вираження аксіологічних категорій в сучасній англійській

- мові (атрибути, предикативи і реляційні оцінки). Автореф. дис. канд філол. наук: ХНУ. Харків, 2000. 19 с.
156. Сорокін С.В. Турецька й українська мови в системі координат «Вид – час – модальність». К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. 341 с.
157. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики. К.: Основи, 1998. 324 с.
158. Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні: Навчально-методичний посібник для студентів 4-5 курсів спеціальності «Українська мова і література». Укладачі: Гуйванюк Н.В., Чолкан В.А. Чернівці: Рута, 1997. 63 с.
159. Сухомлин В. В. Модальність німецьких та українських дієслів. Зіставний аналіз. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2025. 212. С. 236–241.
160. Тарасенко К. Засоби епістемічної модальності як прояв мовної особистості персонажів у романі А. Мердок «Замок на піску». Актуальні проблеми іноземної філології і лінгводидактики. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. Вип. 2. С. 416–419.
161. Телеки М. Суб'єктивна модальність висловлювання у писемній комунікації. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2014. № 4. С. 82–89.
162. Телецька Т.В. Предметна модальність і модальність вірогідності у мові та мовленні (на матеріалі української, російської, французької та англійської мов): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2005. 21 с.
163. Тищенко К.М. Загальна структура лінгвістичних знань. *Мовознавство*. 1989. № 6. С. 48–52.
164. Тищенко К.М. Лінгвістичний знак як єдність знаків мови і мовлення. *Мовознавство*. 1980. № 1. С. 30–34.
165. Тищенко Т.М. Метатеорія мовознавства. К.: Основи, 2000. 350 с.
166. Тищенко К.М. Про один спосіб квантитативної характеристики рівнів мови. *Вісник Київ. ун-ту. Серія іноземної філології*. К., 1974. № 8. С. 11–14.
167. Ткачук В.М. Взаємодія різних мовних засобів у вираженні суб'єктивної модальності. *Вісник Сумського державного університету. Серія*

- Філологічні науки. № 8 (29). Суми: СумДУ, 2001. С. 136–143.
168. Ткачук В.М. Домінантна функціонально-семантичного поля модальності. Українська мова і література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку. Науковий щорічник. Тернопіль: Збруч, 1999. С. 227–230.
169. Ткачук В.М. Інтонаційні та фонетичні засоби вираження суб'єктивної модальності. Наукові записи. Серія: *Мовознавство*. Тернопіль: ТДПУ 2001. Вип. 5. С. 77–93.
170. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності: монографія. Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. 240 с.
171. Ткачук В.М. Модальність логічна і лінгвістична та їх кореляція. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: *Філософія, соціологія*. Тернопіль: ТДПУ, 1999. № 2. С. 37–43.
172. Ткачук В.М. Оцінка як лінгвістичне явище. *Studia Methodologica*. Вип. 8. Тернопіль: ТДПУ, 2001. С. 3–12.
173. Ткачук В.М. Текстуальні засоби вираження суб'єктивної модальності. Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологічні науки. № 21 Суми: СумДУ, 2000. С. 95–113.
174. Ткачук В.М. Функціональність модальності: мова та метамова. Лінгвістичні студії. Збірник наукових праць. Вип. 8. Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонДУ, 2001. С.49–57.
175. Тугай О.М. Модальність волевиявлення складного речення у синхронії. *Філологічні науки* 17 (2021): 63–78.
176. Тугай О.М. Складне речення з дієсловами волевиявлення в ранньоніовоанглійській мові: структурно-функційний аспект (Дис. доктора філософії: 035 Філологія, 03 Гуманітарні науки, Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021).
177. Удовиченко Г.М. Загальне мовознавство: Історія лінгвістичних учень. К: Вища школа, 1980. 216 с.
178. Умрихіна Л.В. Еволюція поглядів на спонукальні конструкції. Південний

- архів (Філологічні науки). 2017. № 67. С. 52–56.
179. Умрихіна Л.В. Категорія модальності в контексті лінгвістичних досліджень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2016. Т.І, № 21. С. 72–74.
180. Умрихіна Л.В. Наказовий спосіб дієслова як основний засіб вираження імперативних конструкцій в сучасній українській мові. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія «Філологія». 2017. № 28. С. 51–55
181. Умрихіна Л.В. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасній українській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2007. 176 с.
182. Умрихіна Л.В. Ядерні імперативні конструкції: специфіка категоричного волевиявлення. Держава та регіони. Серія: *Гуманітарні науки*. 2019. № 1. С. 106–111.
183. Феллер М.Д. Текст і зображення як модель комунікативного акту. К.: Національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 1998. 123 с.
184. Філоненко Н.Г. Концептуальні особливості інверсії у сучасному французькому художньому прозовому тексті: Матеріали міжнар. наук. конф. “Україна і світ: діалог мов і культур” 19-21 березня 2014 року. КНЛУ, 2014. С. 442–444.
185. Філоненко Н.Г. Особливості граматичної структури повних питальних речень у сучасному французькому літературному тексті (на матеріалі творів Ф. Бегбеде). *Нова філологія*. Запоріжжя: ЗНУ, 2012. № 49. С. 207–210.
186. Філоненко Н.Г. Роль синтаксичного повтору та золотого перетину в структурній організації сучасного французького художнього прозового тексту: Матеріали IV Всеукр. наук. конф. романістів “*Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства*”. ДНУ імені Олеса Гончара, 2013. С. 110–111.
187. Філоненко Н.Г. Синтаксична структура часткових питальних речень французької мови як об’єкт когнітивних досліджень (на матеріалі творів Ф.

- Бегбеде). Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. *Мовознавство*. 2012. № 23. С. 153–156.
188. Філософський енциклопедичний словник / наук. ред.: Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук. Київ: Абрис, 2002. 751 с.
189. Фінів В. Функційне навантаження лексичного повтору в сучасній українській малій прозі. *Стиль і переклад*. 2020. 1 (7). С. 164–174.
190. Фокін С. Закодований позамовний зміст макростилеми в художньому перекладі. *Стиль і переклад* 1 (8) 2022: 129–142.
191. Харкевич Г.І., Цьолик Н.М. Лексико-семантичні засоби вираження модальності в англійській, українській та польській мові. *Нова філологія*. 2023. 87. С. 67–73.
192. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст. Харченко. К.: Міленіум, 2017. 417 с.
193. Харченко С.В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності: Дис... канд. філол. наук: 10.02. К.: 2001. – 207 с.
194. Хоменко І.В. Логіка – юристам: Підручник. К.: Черверта хвиля, 1997. 392 с.
195. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2002. 351 с.
196. Червона О. С. Прагматико-комунікативні параметри функціонування дієслівних перифраз (на матеріалі сучасної італійської мови) [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://periodicals.karazin.ua/philology/article/viewFile/5625/5178>
197. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці: Букрек, 2014. 412 с.
198. Шабат-Савка С.Т. Комунікативний синтаксис української мови: до проблеми визначення термінопонять та категорій. *Синтаксис української мови: на перетині традицій та інновацій*. Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 285–321.

199. Швидка Н.В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Слов'янськ, 1998. 172 с.
200. Шевкун Е. Феноменологічна свідомість як топос варіювання сенсів людської екзистенції у світі (на матеріалі множини дериватів структурного типу тема+суфікс “ada” словотвірної підсистеми іспанської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2020. 37. С. 83–107.
201. Шевченко І.С. Історична динаміка прагматичних властивостей англійського питального речення (16-20 ст.): автореф. дис. д-ра філол. наук: КДЛУ. К., 1999. 36 с.
202. Шелемеха Ю., Андрієвська Е. Лексико-семантичні засоби відтворення іспанського діалогу в українському перекладі роману А. Переса-Реверте «Королева півдня». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2024. 46. С. 223–239.
203. Шинкарук В. Модальність як категорії модусу. Лінгвістичні студії. Випуск 5. Укл.: Загнітко А. (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонДУ, 1999. 318 с.
204. Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Чернівці: Рута, 2002. 272 с.
205. Шинкарук В.Д. Репрезентації модусних категорій в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1999. № 2-3. С. 50–56.
206. Шинкарук В.Д. Співвідношення диктуму і модусу в структурі речення. *Мовознавство*. 1998. № 6. С. 46–53.
207. Шульжук Н. Незакінчені конструкції у структурі складного речення діалогічного мовлення. Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць. Вип. 5. Укл. Загнітко А. (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонНУ, 1999. С. 181–185.
208. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. К.: ВЦ “Академія”, 2010. 408 с.
209. Яворська Т.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. К.; ВІПОЛ, 2000. 285 с.

210. Alarcos Llorach E. Estudios de gramática funcional del español. Madrid: Gredos, 1973. 257 p.
211. Alarcos Llorach E. Gramática de la lengua española, Madrid, Espasa-Calpe. 1994. 406 p.
212. Alcina F.J., Blecua J.M. Gramática Española. Barcelona: Editorial Ariel. 1975.
213. Artemova L. Almudena Grandes y Javier Marías: dos columnistas genuinos e irrepetibles. *Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*. 2022. 42. P. 49–59.
214. Austin J.L. How to Do Things with Words. Harvard: Harvard University Press, 1975. 192 p.
215. Auwera O., Plungian V.A. “Modality’s Semantic Map”. *Linguistic Typology*. 1998. 2. P. 79–124.
216. Badia i Margarit, Antoni M. Gramàtica de la llengua catalana: Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica. Barcelona: Proa. 1995. 95 p.
217. Bally Ch. Linguistique générale et linguistique française. Paris : Presses universitaires de France, 1944. 440 p.
218. Bally Ch. Syntaxe de la modalité explicite. Cahiers de Ferdinand de Saussure. 1942. P. 3–13.
219. Battaner P., Atienza E., López C., Pujol M. "Característiques lingüístiques i discursives del text expositiu", en *Articles*, 13, número monogràfic sobre el discurs acadèmic, Barcelona, 1997. P. 11–30.
220. Beaugrande R., Dressler W. Introduction to Text Linguistics. London, New York: Longman, 1981.
221. Bello A. Gramática. Venezuela: Ministerio de Educación, Caracas, 1951. 545 p.
222. Bello A. Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos. Madrid, 1988. 248 p.
223. Bello A., Cuervo R.J.: Gramática de la lengua castellana. Edición corregida y aumentada con un prólogo y notas de Niceto Alcalá-Zamora y Torres. Buenos Aires, Sopeña, 1970.
224. Benveniste E. Problemas de lingüística general. México: Siglo XX Editores,

1999. 283 p.
225. Bhatt Rajesh. *Covert Modality in Non-Finite Contents*. Berlin: Mouton de Gruyter. 2006.
226. Biber D. *Styles of stance in English: Lexical and Grammatical marking of evidentiality and affect*. 1989. *Text* 9 (1). P. 93–124.
227. Boniecka B. *O Pojeciu modalności (przegląd problemów badawczych) Język Polski*. 1976. Vol. 2, № 56. S. 99–110.
228. Boniecka B. *Składnia współczesnego języka polskiego*. Lublin, 1998. S. 75–78.
229. Borrego Nieto J., Gómez Asencio J.J., Prieto de los Mozos E. *Aspectos de sintaxis del español*. Madrid: Santillana, 2007. 312 p.
230. Bosque I., Demonte V. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999. 1517 p.
231. Bruyne J. de *Las preposiciones*. Gramática descriptiva de la lengua española. Madrid, Espasa-Calpe, 1999. Vol. 1. P. 657–703.
232. Bybee J., Fleischman S. *Modality in Grammar and Discourse*. L.: John Benjamins Publishing Company, 1995. 575 p.
233. Campos H. *De la oración simple compuesta: curso superior de gramática española* Héctor Campos. Washington: Georgetown University Press, 1993. 91p.
234. Carbonero Cano P. *Funcionamiento lingüístico de los elementos de relación*, Sevilla, Publicaciones de la Universidad, 1975. 126 p.
235. Castillo B.A. *Los conectores pragmáticos como índices de modalidad en español actual* [Recurso electrónico] Engela Arce Castillo. Acceso: https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/6325/1/ELUA_12_01.pdf
236. Charaudeau P. *Dictionnaire d'analyse du discours*. P.: Editions du Seuil, 2002. 667 p.
237. Cortés Rodríguez L. *Sobre conectores, expletivos y muletillas en el español hablado*. Málaga: Librería Ágora, 1991. 126 p.
238. Cortés Rodríguez L., Camacho M.M. *Unidades de segmentación y marcadores del discurso*. Madrid: Arco/ Libros, 2005. 304 p.
239. Criado de Val. M. *Fisiología del idioma español*. Madrid, 1954. 256 p.

240. Dilip N. "Two Puzzles About Deontic Necessity." In *New Work on Modality*, Gajewski J., Hacquard V., Nickel B. & Yalcin S., editors. MIT Working Papers in Linguistics, 2005. Vol. 51. P. 28–56. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://web.mit.edu/>
241. Egan A., Hawthorne J., Weatherson B. "Epistemic Modals in Context". In *Contextualism in Philosophy: Knowledge, Meaning, and Truth*, edited by Gerhard Preyer & Georg Peter, 2005. P. 131–170. Oxford: Oxford University Press. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://brian.weatherson.net/em.pdf>
242. *Esbozo de una Nueva Gramática de la Lengua Española*, Real Academia Española, Espasa Calpe. Madrid: 1979. P. 47–48.
243. Facchinetti R., Krug M., Palmer F. *Modality in contemporary English*. Hamburger: Walter de Gruyter, 2003. 396 p.
244. Feldman D.M. "Some Structural Characteristics of the Spanish modal verb phrase". *Boletín de Filología*. Tomo XVI–1964. P. 241–255.
245. Ferrari L., Gallardo S. "Los marcadores de evidencialidad empleados por la prensa en una controversia ambiental", en *Discurso y Sociedad*, Barcelona: Gedisa. 1999. P. 69–93.
246. Fintel K. *Modality and Language*. Encyclopedia of Philosophy. Detroit: MacMillan Reference USA, 2006. P. 1–16.
247. Franch J.A., Blecua J.M.. *Gramática española*. Barcelona: Ariel, Editorial S.A., 1975. 1245 p.
248. Fuentes C., Alcaide E. *La expresión de la modalidad en el habla de Sevilla*, Sevilla: Publicaciones del Ayuntamiento de Sevilla, 1996. 358 p.
249. García Yebra V. *Claudicación en el uso de las preposiciones*, Madrid, Gredos, 1988. 287 p.
250. Gendler T., Hawthorne J. *Conceivability and possibility*. Oxford: Clarendon Press, 2002. 507 p.
251. Gili Gaya S. *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona, 1976. 347 p.
252. Gomez Torrego L. *Manual de español correcto*. Madrid: Editorial Arco; Libros

- S.A, 1989. 461 p.
253. Green K. Deixis: A revaluation of concepts and categories. *New Essays in Deixis*. Amsterdam: Rodopi, 1995. P. 11–27.
  254. Greimas A.-J. *Maupassant, La sémiotique du texte: exercices pratiques*. Paris: Seuil, 1976. 276 p.
  255. Grijelmo A. *La gramática descomplicada*. Colombia: Tauros, 2014. 464 p.
  256. Gurbanova S. E. Verbs Expressing Wish and Their Modality Features in Modern English. *International Journal of English Linguistics*. 2012. Vol. 2, No. 6. P. 1–16. Online Published: November 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.5539/ijel.v2n6p80>
  257. Hale B., Hoffmann A. *Modality: metaphysics, logic, and epistemology*. L.: Oxford University Press, 2009. 360 p.
  258. Hernández A. *Gramática funcional del español*. Madrid: Editorial Gredos, 1986. 558 p.
  259. Hernández A. *Nueva sintaxis de la lengua española*. Salamanca: Ediciones colegio de España, 1995. 238 p.
  260. Jiménez Julia T. Modalidad, modo verbal y modus clausal en español Verba: *Anuario Galego de Filoloxia*. 1989. № 16. P. 175–214.
  261. Kiefer F. Modality. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press, 1994. P. 2515–2520.
  262. Korbozerova N. El papel de los aspectos sociales y culturales en la formación de la lengua española. *Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*. 2020. 37. P. 27–38.
  263. Korbozerova N. Principios de la gramática comparativa: categorías gramaticales del verbo en la lengua española y la lengua ucraniana. *Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*. 2021. 40. P. 15–20.
  264. Kovacci O. El adverbio. *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999. P. 705–786.
  265. Labov W. *La transformación de la experiencia en sintaxis narrativa*. Cali: Universidad del Valle, 1988. 61 p.

266. Laca B. Matizaciones, modalizaciones, comentarios. Guía didáctica del discurso académico escrito. Madrid: Edinumen, 2000. P. 95–105.
267. Laguna Campos J. Contribución al estudio histórico de las llamadas preposiciones imperfectas. *Atti del XXI Congresso Internazionale di Lingüistica e Filología Romanza* (a cura de Giovanni Ruffino), Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1998. Vol. I. P. 133–144.
268. Lamíquiz V. *Lingüística española*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1973. 423 p.
269. Lázaro Carreter F. *Diccionario de términos filológicos*. Madrid: Gredos, 1984. 443 p.
270. Lázaro Mora F.A. "Algunas notas sobre la preposición", en *Philologica Hispaniensi in honorem Manuel Alvar, II*, Madrid, Gredos, 1985. P. 375–389.
271. *Le Langage*. Sous la direction de Bernard Pottier. [Les encyclopedies du savoir moderne], 1973. 544 p.
272. Le Querler N. *Typologie des modalités*. Caen: Presses universitaires de Caen, 1996. 159 p.
273. Leiss E., Werner A. *Modes of Modality: Modality, Typology, and Universal Grammar*. Amsterdam: John Benjamins, 2014. 512 p.
274. López García A. *El sistema prepositivo español. Homenaje a Félix Monge*. Madrid: Gredos, 1995. P. 269–284.
275. Lopez García A. *La interpretación metalingüística de los tiempos, modos y aspectos del verbo: ensayo de fundamentación. Tiempo y aspecto en español*. Madrid: Cátedra, 1990. P. 107–177.
276. López M. L. *Problemas y métodos en el análisis de las preposiciones*. Madrid: Gredos, 1970. 223 p.
277. Luque Duran Juan D. *Las preposiciones*. 2 vols. I. Valores generales. II. Valores idiomáticos. Madrid: SGEL, 1973. Vol. 1. 180 p; Vol. 2. 172 p.
278. Maldjieva V. *Słowotwórstwo. Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*. Warszawa. Vol. IX. 2009. 448 s.
279. Marcos Marín F. *Curso de gramática española*. Madrid: Cincel-Kapelusck, 1980. 541 p.

280. Marsa F. Cuestiones de Sintaxis Española. Barcelona: Editorial Ariel, 1984. 225 p.
281. Meunier A. Modalités et communications. *Langues française*, 21, 1974. P. 8–25.
282. Moreno C., Tuts M. Curso de perfeccionamiento. Hablar, escribir y pensar en español, Madrid, El Colegio de España-SGEL. 1991. 344 p.
283. Navarro J. Verbos modales y modalidad: criterios funcionales en el proceso comunicativo. *Estudios de lingüística: el verbo*. 2004. P. 443–450.
284. Nebrija A. Gramática de la lengua castellana. Barcelona: Linkgua Ediciones, 2014. 136 p.
285. Niño J.E., Forero M.T., Sáenz Tolosa A. Ser y estar con atributos adjetivales. Estudio semántico sincrónico. *Cuadernos de Lingüística Hispánica*, 2007. № 10. P. 33–46.
286. Nizhnik L, Galaidin A. Modal verbs to express confidence / uncertainty. *Scientific Journal of Polonia University*, 2020. 40 (3). P. 49–59.
287. Nuyts J. Epistemic modality, language, and conceptualization: a cognitivepragmatic perspective. Amsterdam: John Benjamins, 2001. 450 p.
288. Osuna García J. Función semántica y función sintáctica de las preposiciones. Málaga: Agora, 1991. 128 p.
289. Padalka Juliia. Modality and expression means in Spanish. *International Journal*. 2016. Vol.8 (12). P. 105–108.
290. Palmer F. Modality in English: theoretical, descriptive and typological issues. *Actas del Congreso Internacional Modality in Contemporary English*, 6-8 de septiembre de 2001, Universidad de Verona, Italia.
291. Palmer F. Mood and modality, Cambridge: Cambridge University Press. 1986. 236 p.
292. Papafragou A. The Acquisition of Modality: Implications for Theories of Semantic Representation. Blackwell Publishers Ltd, 1998. Vol. 13, №. 3. P. 370–399.
293. Pérez-Rioja J.A. Gramática de la Lengua Española. Madrid: Editorial Tecnos, 1968. 521 p.

294. Peter R.R. Beyond Modality and Hedging: A Dialogic View of the Language of Intersubjective Stance. *Text* 23. Cambridge: Cambridge University Press White, 2003. P. 259–284.
295. Portner P. The Semantics of Mood, Complementation, and Conversational Force. *Natural Language Semantics*, 1997. 5 (2). P. 167–212. [Электронный ресурс]. Режим доступа: doi:10.1023 A:1008280630142.
296. Predelli S. Semantic contextuality. *Journal of Pragmatics*. Amsterdam: Elsevier, 2004. Vol. 36. P. 2107–2123.
297. Rasmussen L.S. La estructura semántica y cognoscitiva de los verbos complejos. *Revista española de lingüística aplicada*. 2000. Vol. Extra 1. P. 309–338.
298. Revilla S. Gramática española moderna. Madrid: McGraw-Hill Companies, 1976. 264 p.
299. Roca Pons J. Introducción a la gramática. Barcelona, Teide, Barcelona, 1974. P. 292–295.
300. Rojo G., Veiga A. El tiempo verbal. Los tiempos simples. Gramática descriptiva de la lengua española. Madrid. Espasa Calpe, 1999. Vol. 2. P. 2867–2934.
301. Rivero M.L. Estudios de gramática generativa del español. Madrid: Cátedra, 1977. 161 p.
302. Searle J. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970. 203 p.
303. Sedano M. El futuro morfológico y la expresión ir a + infinitivo en el español hablado de Venezuela. *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*. 1994. № 21. P. 225–240.
304. Skotarek B. Categoría de la modalidad en español. Poznan: Ars Nova, 2003. 65 p.
305. Šmilauer V. *Novočeská skladba*. [3. vyd]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 575 s.
306. Tkachenko N. Psycholinguistic analysis of communication. *Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*. 2022. 43. P. 53–64.
307. Verstraete J-C. Subjective and objective modality: Interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system. *Journal of Pragmatics*.

Amsterdam: Elsevier, 2001. Vol. 3. P. 1505–1528.

308. Webber P., Snelgrove H., Mungra P. The Use of Modality in Different Medical Text Genres. *Modality in Specialized Texts*, 2001. P. 399–416.
309. Weber E.G., Bentivoglio P. Verbs of cognition in spoken Spanish: a discourse profile. In S. Fleishman & L. R. Waugh (Eds.), *Discourse-Pragmatics and the Verb. The Evidence from Romance*. London and New York: Routledge, 1991. P. 194–213.
310. Zhukovska V. V. Constructional Modeling in the Formalism of Cognitive-Quantitative Construction Grammar. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*. 2023. Vol. 26 (2). P. 51–62.
311. Zhukovska V. English detached adjectival constructions with an explicit subject: A quantitative corpus-based analysis. *Jazykovedny Casopis*. 2021. 72 (2). P. 465–474.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

312. Aguirre M. *Juegos Y Otros Poemas*. México: Gente Nueva Editorial, 2000. 422 p.
313. Aliende I. *De amor y de sombra*. Chile: Debolsillo, 2009. 320 p.
314. Azuela M. *Los de abajo*. Madrid: ALLCA XX, 1997. 385 p.
315. Clarín L.A. *La Regenta*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004. 776 c. (Letras Hispánicas). ISBN 978-84-376-0454-1. URL:
<https://www.catedra.com/libro/letras-hispanicas/la-regenta-i-leopoldo-alas-clarin-9788437604541/>.
316. Gallegos R. *Doña Bárbara*. Buenos Aires: Ed. Cátedra, 2004. 480 p.
317. Fuentes C. *Aura*. México: Era, 2001. 50 p.
318. Fuentes C. *Diana o la cazadora solitaria*. Madrid: Punto de lectura, 2006. 240 p.
319. Martín Gaité C. *Caperucita en Manhattan* [Recurso electrónico]. Carmen Martín Gaité. Acceso: <https://books.google.com.ua/books?id>
320. Paz O. *El laberinto de la Soledad*. Buenos Aires: Ed. Cátedra, 2004. 93 p.

321. Ruiz Zafon C. La sombra del viento. Barcelona: Planeta: 2001. 569 p.
322. Vargas Llosa M. Historia de Mayta. México: Ed. Punto de lectura, 2011. 390 p.
323. Vargas Llosa M. La ciudad y los perros. México: Ed. Punto de lectura, 2011. 156 p.
324. Cadenaser [Recurso electrónico]. Acceso: http://cadenaser.com/ser/2016/10/30/deportes/1477830622_174413.html
325. El cupón falso / Jadzhi Murat [Recurso electrónico]. Acceso: <https://books.google.com.ua/booksid>
326. El país [Recurso electrónico]. Acceso: http://elpais.com/diario/1990/08/04/opinion/649720809_850215.html
327. Juegos Olímpicos Río. 2016. [Recurso electrónico]. Acceso : <http://www.marca.com/juegos-olimpicos/2016/08/06/57a64ab0e2704e0b2a8b469d.html>
328. Revista Love es [Recurso electrónico]. Acceso: <http://www.revistalove.es/kim-kardashian-fea/>

ДОДАТОК

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових
видань України:

1. Падалка Ю.М. Модальність як лінгвістична та філософська категорія. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. Вип. 46 (3). С. 133–139.
2. Падалка Ю.М. Семантичні властивості логічної модальності. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013. Вип. 30. С. 207–211.
3. Падалка Ю.М. Герменевтика як засіб тлумачення прихованого модального змісту. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2013. Вип. 23. С. 336–339.
4. Падалка Ю.М. Суб’єктивно-модальне значення словотворення (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2013. Вип. 24. С. 300–304.
5. Падалка Ю.М. Епістемічна та деонтична модальність в іспанській мові. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013. Вип. 31. С. 158–163.
6. Падалка Ю.М. Модальні відмінності в іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К., Логос, 2014. Вип. 25. С. 321–328.
7. Падалка Ю.М. Емотивність як підкатегорія модальності (на матеріалі іспанської мови). *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. Вип. 50 (2). С. 174–180.
8. Падалка Ю.М. Типи речень за модальністю (на матеріалі іспанської мови). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2014. Вип. 32. С. 208–214.

9. Падалка Ю.М. Взаємодія способу та модальності в іспанській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Логос, 2016. Вип. 29. С. 163–169.
10. Падалка Ю.М. Модальності висловлювання – енуціяції. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. К.: Юстон, 2021. Вип. 40. С. 52–60.

**Статті у наукових іноземних періодичних виданнях: Статті у наукових
іноземних періодичних виданнях:**

1. Padalka Juliia. Modality and expression means in Spanish. *East European Scientific Journal. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2016. Vol.8 (12). P. 105–108.